

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Мирослава Влах, Любов Котик

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ

навчальний посібник
для самостійної роботи студентів
Частина 2. Допоміжні навчальні матеріали

Львів
Львівський національний університет
імені Івана Франка
2019

УДК 910.1(075.8)
ББК Д8я73
В-58

Рецензенти: д-р геогр. наук, професор *Л. Б. Заставецька*
(Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка)
Заслужений діяч науки і техніки України,
д-р геогр. наук, професор *І. П. Ковальчук*
(Національний університет біоресурсів
і природокористування України)
Заслужений діяч науки і техніки України,
д-р геогр. наук, професор *С. П. Позняк*
(Львівський національний університет імені Івана Франка)
Науковий редактор: Заслужений діяч науки і техніки України,
д-р геогр. наук, професор *О. І. Шаблій*
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

*Рекомендовано до друку Вченою радою
географічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 2 від 27 лютого 2019 р.)*

В 58 **Влах М.** Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник для самостійної роботи студентів / М. Влах, Л. Котик. — Ч. 2. : Допоміжні навчальні матеріали. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. — 138 с.

Подано допоміжні навчальні матеріали для засвоєння програми дисципліни «Теорія і методологія географічної науки (наукові аспекти)» — логічні схеми, графіки, таблиці, що розкривають зміст, структуру, еволюцію, головні проблеми науки та її структурних підрозділів.

Призначено для студентів-магістрів, аспірантів географічних факультетів закладів вищої освіти.

УДК 910.1(075.8)
ББК Д8я73

© Влах М., Котик Л., 2019
© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2019

ЗМІСТ

Передмова	9
Наукознавчі засади навчальної дисципліни «Теорія і методологія географії (наукові аспекти)»	10
Об'єкт, предмет наукового пізнання	10
Методологічні рівні наукового пізнання (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	13
Типи об'єктів наукового пізнання (<i>О. Шаблій, 2015; М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	13
Принципова схема структури пізнання (<i>О. Шаблій, 1995; 2012; Кн.1, 2015</i>)	14
Предмет-об'єктні відношення у науці (<i>В. Малащенко, 1993</i>)	15
Парадигмальна модель географічної науки (<i>В. Малащенко, 1993</i>)	15
Поняттєво-термінологічна система «геопростір» (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	16
Поняттєво-термінологічна система «геочас» (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	17
Суб'єкт наукового пізнання	18
Суб'єкти наукового пізнання (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	19
Просторові форми наукової діяльності (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	20
Граф міжнародної співпраці у мейнстрімі sci/ssci- індексованих наукових географічних журналів, 2000 (<i>S. Leng [et al.], 2016</i>)	21
Граф міжнародної співпраці у мейнстрімі sci/ssci- індексованих наукових географічних журналів, 2014 (<i>S. Leng [et al.], 2016</i>)	22
Методи наукового пізнання	23
Система методів наукового пізнання (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	24
Система методів землезнавства та фізичної географії (<i>М. Багров, В. Боков, І. Черваньов, 2000</i>)	25

Система методів суспільної географії (<i>О. Шаблій, 2001</i>)	26
Географічні дослідження із використанням Грід-систем (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	27
Система наукового знання	28
Прості компоненти системи наукового знання (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	29
Система понять суспільної географії (<i>О. Шаблій, 1998</i>)	30
Складні компоненти системи наукового знання (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	31
Типи наукової мови (<i>М. Влах, 2017</i>)	32
Діалектика наукової географічної метафоризації (<i>М. Влах, 2015</i>)	32
Сутність і виміри науки	33
Модель інтегрального концепту науки (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	35
Типи науки (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	36
Головні риси класичної, некласичної, постнекласичної науки (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	37
Головні риси цифрової науки (<i>Knowledge-based Work flow System for Grid Applications, 2017</i>)	39
Головні концепції розвитку науки (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	40
Сучасні тенденції розвитку науки (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	41
Теоретико-методологічні аспекти географічної науки	42
Еволюція змісту географічної науки	42
Хронологічна схема еволюції змісту географічної науки (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	43
Теоретична модель парадигмального розвитку географічної науки (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	55
Порівняльна характеристика стадій і головних парадигм географії (<i>В. Малашенков, 1993</i>) ...	56

Напрямки протогографічних узагальнень античної натурфілософії (VIII ст. до Р. Х. – V ст.) (<i>М. Влах, 2017</i>)	58
Парадигми суспільної географії (<i>J. Matthews, D. Herbert, 2008</i>)	59
Об'єкт і предмет дослідження географічної науки	60
Генетична і хронологічна упорядкованість геосфер (<i>О. Топчієв, Д. Мальчикова, І. Пилипенко, В. Яворська, 2017</i>)	61
Синонімічний ряд до поняття загального об'єкта географічної науки (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	62
Ієрархічні рівні територіальних форм організації суспільства (<i>М. Влах, 2016</i>)	63
Системна методологія географічної науки	64
Головні системні категорії об'єктів дослідження географічної науки (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	65
Матриця географічних зв'язків за головними каналами зв'язності (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	66
Типи просторової структури систем (<i>М. Влах, Л. Котик, 2018</i>)	67
Типи географічних районів (<i>М. Влах, Л. Котик, 2019</i>)	68
Типи суспільно-географічних районів (<i>М. Влах, Л. Котик, 2019</i>)	69
Поняттєво-термінологічна система «геопросторові межі» (<i>М. Влах, 2016</i>)	70
Поняттєво-термінологічна система «суспільно-географічні межі регіонів» (<i>М. Влах, 2016</i>)	70
Географічні закони і закономірності	71
Короткий звід загальних географічних закономірностей Землі (<i>С. Калесник, 1970</i>)	72
Система законів суспільної географії (<i>О. Шаблій, 2001</i>)	75

Класифікація географічної науки	76
Класифікація знання (Ю. Крижанич, 1617-1683)	77
Сфери наукових досліджень (<i>Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, 1975</i>)	78
«Трикутник наук», вписаний у круг (Б. Кедров, 1985) ..	79
Розширення поля науки і техніки: класифікація (<i>Rised field of science and technology: classification, 2007</i>)	80
Галузі науки (<i>Branches of Science – The Complete List, 2015</i>)	82
Місце географії у загальній системі наук (М. Влах, Л. Котик, 2018)	83
Уявлення про цілісність географії (М. Голубчик, С. Евдокимов, Г. Максимов [и др.], 2005) ..	84
Логічна структура потрійності єдиної географії (М. Голубчик, С. Евдокимов, Г. Максимов [и др.], 2005) ..	85
Концептуальна тринітарна модель географічної науки (О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик, 2015)	86
Система наукових географічних дисциплін (С. Рудницький, 1905)	87
Схема просторових взаємовідношень життєвих елементів Землі, або круг географії (В. Семенов-Тянь-Шанский, 1915)	88
Сфера географії (N. M. Fenneman, 1919)	89
Система географічних наук (Ю. Саушкин, 1976)	90
Внутрішня структура географії (P. Haggett, 1979)	91
Класифікація географії (С. Ниммик, 1984)	92
Система географічного знання на основі діяльнісної концепції (Н. Мукитанов, 1985)	93
Класифікація географічної науки (В. Жекулин, 1989)	94
Функціонально-об'єктна схема географічних наук (Л. Абрамов, 1993)	95

Структура географічної науки (<i>М. Пістун, 1996</i>)	96
Схема сучасної системи географічних наук (<i>О. Маринич, 1997</i>)	97
Система географічних наук (<i>Я. Жупанський, 1997</i>)	98
Структура географічної науки (<i>Л. Шевчук, 1999</i>)	102
Система географії (<i>Lexikon der Geographie, 2001</i>)	103
Система географічних наук (<i>Г. де Блії, П. Муллер, 2004</i>)	104
Принципова схема системи географічних наук (<i>Ю. Поросенков, 2005</i>)	105
Структура географії (<i>J. Hobbs, 2006</i>)	106
Географічна система (<i>R. Christopherson, 2006</i>)	107
Головні субдисципліни фізичної та суспільної географії (<i>М. Підwirny, 2006</i>)	108
Компонентна структура географічних наук (<i>J. Stasiak, Z. Zaniewicz, 2009</i>)	109
Навчальна графічна модель географічної науки (<i>Л. Зеленська, 2011</i>)	110
Що таке географія? (<i>The Association of American Geographers, 2013</i>)	111
Сучасна система географічних наук (<i>Ю. Шуйський, 2013</i>)	115
Географія та її взаємозв'язки з іншими дисциплінами (<i>The Indian Institute of Geographical Studies, 2013</i>)	116
Тринітарна фрактальність функціональної класифікації географічних наук (<i>А. Новиков, 2014</i>)	117
Сфери географії (<i>Department of Geography McGill University, 2015</i>)	118
Системна класифікація географічної науки (<i>О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик, 2015</i>)	119
Система географічних наук (<i>О. Топчієв, 2018</i>)	120

Класифікація природничої географії	121
Структура фізичної географії (<i>H. de Blij, P. Muller, 1993</i>)	122
Місце фізичної географії у системній класифікації географічних наук (<i>М. Голубчик, С. Евдокимов, Г. Максимов [и др.], 2005</i>) ..	123
Структура, рівні пізнання і предмет вивчення природничої географії (<i>Г. Денисик, О. Тімець, 2010</i>)	124
Системна класифікація природничої географії (<i>О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик, 2015</i>)	125
Класифікація суспільної географії	126
Класифікація економічної географії (<i>О. Ващенко, 1979</i>)	127
Класифікація суспільної географії (<i>С. Лавров, 1987</i>)	128
Структура суспільної географії (<i>М. Пістун, 1996</i>)	129
Структура суспільно-географічних дисциплін (<i>М. Пістун, 1996</i>)	130
Структура науки «Економічна і соціальна географія» (<i>А. Голиков, Я. Олійник, А. Степаненко, 1997</i>)	131
Структура суспільної географії (<i>О. Любіцева, С. Павлов, К. Мезенцев, 1998</i>)	132
Класифікація суспільно-географічних дисциплін (<i>О. Шаблій, 2001</i>)	133
Структура економічної і соціальної географії (<i>М. Шарыгин, 2007</i>)	134
Структура суспільної географії (<i>J. Fellmann, A. Getis, J. Getis, 2009</i>)	135
Системна класифікація суспільної географії (<i>О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик, 2015</i>)	136

ПЕРЕДМОВА

Сучасна трансформація теоретико-методологічної сутності географії, спричинена модернізацією її об'єкт-предметної сфери, використанням новітніх методів дослідження, практичним спрямуванням науки, потребує розкриття логіки її становлення та розвитку. У зв'язку з цим важливими є напрацювання українських і зарубіжних авторів, представлені у вигляді конкретних логічних схем, моделей, таблиць тощо, які дають змогу студентам самостійно робити висновки на основі аналізу першоджерел.

Друга частина посібника для самостійної роботи студентів «Теорія і методологія географічної науки» містить допоміжні навчальні матеріали, які допомагають магістрам підготуватися до семінарських занять із навчальної дисципліни, виконати індивідуальні навчально-дослідні завдання, магістерську роботу.

Навчальний посібник складається з двох розділів. Інформаційно-допоміжний матеріал першого розділу висвітлює наукознавчі засади навчальної дисципліни «Теорія і методологія географічної науки (наукові аспекти)», зокрема питання об'єкта, предмета, наукових методів, парадигм, системи наукового знання. Особлива увага звернена на сучасне багатовимірне трактування науки, її типологію, зокрема на етапі постнекласичного розвитку (цифрова наука, наука 2.0, наука 3.0).

Другий розділ навчального посібника стосується власне географічної науки, зокрема еволюції її змісту від найдавніших часів до сьогодення, загального об'єкта, законів і закономірностей. Значний обсяг посібника припадає на схеми класифікації загальної географії та її структурних підрозділів — природничої і суспільної географії, аналіз яких дає змогу сформуванню власної позиції щодо цілісності, парадигмальної сутності науки, визначити пріоритетні міждисциплінарні і трансдисциплінарні напрямки розвитку.

НАУКОЗНАВЧІ ЗАСАДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ГЕОГРАФІЇ (НАУКОВІ АСПЕКТИ)»

Теорія і методологія географії розвивається у контексті загальнонаукової проблематики, якою займається філософія науки, (гносеологія, епістемологія, доксологія), яка розглядає питання співвідношення істини, віри, знання, а також загальне наукознавство. Модерний і постмодерний періоди розвитку науки базуються на концепціях системного, нелінійного пізнання, глобального еволюціонізму, конвергенції людського і штучного інтелекту, становлення та розвитку віртуальної реальності тощо.

Особливості розвитку географічної науки на різних історичних етапах визначаються її головними методологічними засадами. Методологію трактують як філософське учення про науковий метод пізнання і перетворення світу; систему принципів положень науки, що тісно пов'язані з філософією; систему головних абстракцій, які закономірно впливають з історії, нагромаджених теоретичних досліджень та з досвіду практичного використання науки; парадигмальне ядро науки.

Виділяють три методологічні рівні науки: *філософська методологія* — загальні принципи пізнання і категоріальний апарат науки; змістова основа будь-якого методологічного знання; визначає світоглядні підходи до процесу пізнання і перетворення дійсності; *загальнонаукова методологія* — теоретичні концепції, які використовують усі або більшість наук; *конкретнонаукова методологія* — сукупність методів, принципів дослідження і процедур, які використовує конкретна наукова дисципліна.

Наукові аспекти навчальної дисципліни «Теорія і методологія географії» пов'язані із розкриттям сутності та змісту науки як культурного феномену, якому передували тривалі періоди донаукового пізнання.

Зміст науки розкривають загальні питання щодо об'єкта, предмета та методів її дослідження.

Об'єкт, предмет наукового пізнання

Об'єкт наукового пізнання — предмет, явище матеріального або духовного світу, сфера дійсності, на яку спрямована пізнавальна діяльність суб'єкта.

Типологія об'єктів наукового пізнання за критеріями: *онтологічна сутність* (реальні, концептуальні, віртуальні); *ступінь узагальнення* (загальні, конкретні); *форма існування* (емпіричні, абстрактні); *спосіб створення* (ідеалізовані, конструктивні).

Реальний об'єкт (лат. *realis* — речовинний, дійсний) — об'єкт, наявність якого верифікують чинні методи дослідження.

Концептуальний об'єкт (лат. *conceptus* — поняття, *conceptum* — зародок, початок) — об'єкт мисленнєвої діяльності людини.

Віртуальний об'єкт (лат. *virtualis* — спроможний, здатний, можливий) — об'єкт, наявність якого неможливо зафіксувати безпосередньо, однак очевидність якого припускають й іноді підтверджують ефекти, які можна виміряти; об'єкт, наявність якого виявляється за певних умов, наприклад, у процесі взаємодії зі суб'єктом, що пізнає світ.

Загальний об'єкт — межовий об'єкт дослідження науки.

Конкретний об'єкт — об'єкт окремого напрямку науки або певного дослідження.

Емпіричний об'єкт (грец. *εμπειρικός* — заснований на досвіді) — об'єкт (предмет, явище, процес, подія), що наявний об'єктивно поза мисленням людини у певному просторово-часовому вимірі.

Емпіричні об'єкти: безпосереднього спостереження, опосередкованого спостереження.

Абстрактний об'єкт (лат. *abstrahere* — відволікати, відводити, витягувати) — уявний предмет: продукт абстрагувальної діяльності мислення; об'єкт мислення, що створює його (об'єкта) зміст.

Ідеалізований об'єкт (франц. *ideal*, від грец. *ἰδέα* — ідея, вигляд) — теоретична модель певної науки, створена методом ідеалізації для вивчення реальних об'єктів.

Конструктивний об'єкт (лат. *constructio* — складання, побудова) — об'єкт, створений (побудований) з інших об'єктів методом конструювання. *Прості і складні конструктивні об'єкти*.

Предмет наукового пізнання — більш-менш широкий фрагмент дійсності, виділений з певної сукупності об'єктів у процесі пізнання. Один і той самий об'єкт пізнання може бути предметом дослідження різних наук («Філософський енциклопедичний словник», 2002).

Предмет наукового пізнання як продукт мисленнєвої діяльності, деяка пояснювальна конструкція, ідеальна модель суттєвих властивостей і відношень.

Історичний (відносний) і суб'єктивний характер предмета наукового пізнання.

Об'єкт-предметні відношення у науці опосередковані науковими парадигмами.

Парадигма (грец. *παράδειγμα* — приклад, взірець) — шаблон або модель; визнані наукові досягнення, які протягом певного часу дають можливість науковому співтовариству сформулювати та розв'язувати наукові проблеми.

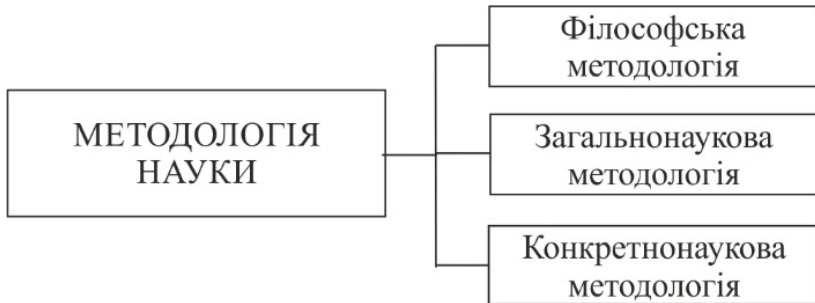
Підставою для зміни наукових парадигм є чинники суб'єктивного характеру (метафізичні, естетичні, релігійні, психологічні тощо), а не логіко-методологічні аргументи науки (Т. Кун «Структура наукових революцій», 2001).

Наукова парадигма є методологічною рефлексією суб'єкта пізнання на певному історичному етапі розвитку.

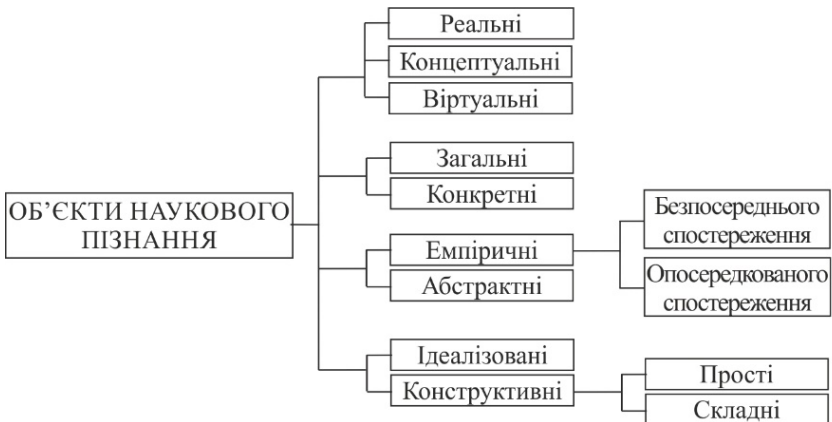
МЕТОДОЛОГІЧНІ РІВНІ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ*

(М. Влах, Л. Котик, 2018)

ТИПИ ОБ'ЄКТІВ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ**

(О. Шаблій, 2015; М. Влах, Л. Котик, 2018)

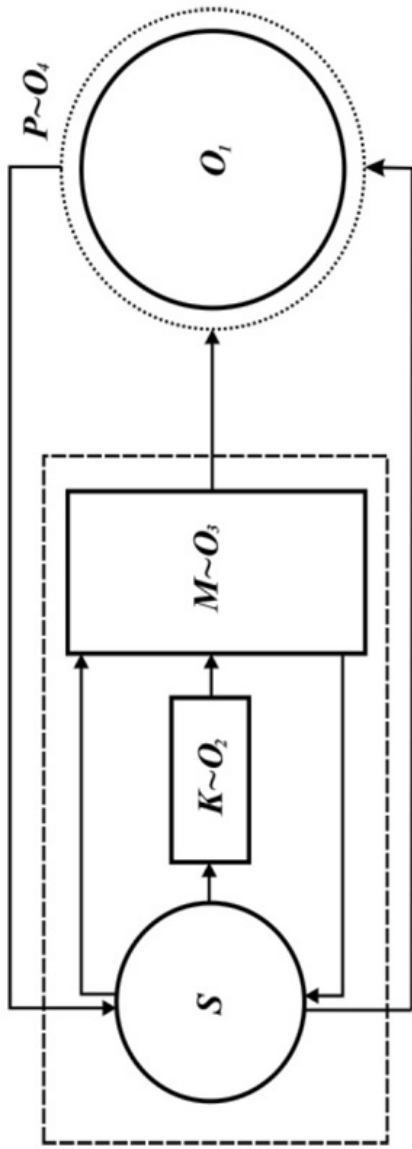

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки: навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 18.

** Джерела: Шаблій О. Суспільна географія: у 2-х кн. / О. Шаблій. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – Кн. 1. – С. 6, 11, 282, 377, 739; Влах М. Теорія і методологія географічної науки: навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 43.

ПРИНЦИПОВА СХЕМА СТРУКТУРИ ПІЗНАННЯ*

(О. Шаблій, 1995; 2012; Кн.1, 2015)

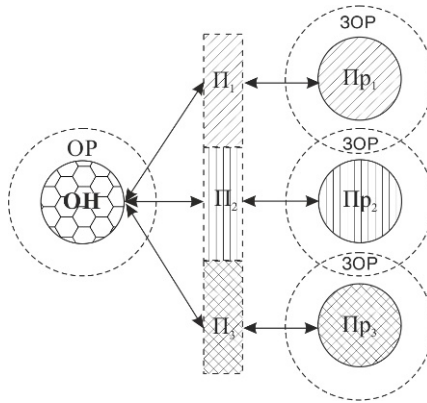

O_1 – онтологічний об'єкт дослідження, $K\sim O_2$ – поняттєвий (поняття, категорії, концепції) і теоретичний апарат пізнання, $M\sim O_3$ – методи пізнання.

$P\sim O_4$ – предмет пізнання (сторона об'єкта), S – суб'єкт пізнання

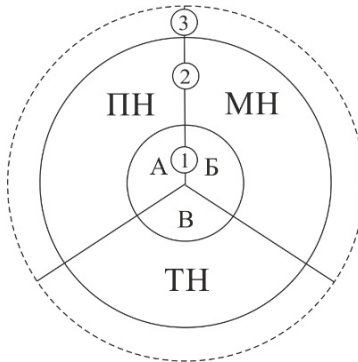
* Джерело: Шаблій О. Суспільна географія : у 3-х кн. / О. Шаблій. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – Кн. 1. – С. 90.

ПРЕДМЕТ-ОБ'ЄКТНІ ВІДНОШЕННЯ У НАУЦІ*
(В. Малашенков, 1993)

ОН – об'єкт науки, ОР – об'єктивна реальність,
ЗОР – знання про об'єктивну реальність, П₁, П₂, П₃, ... – наукові парадигми,
Пр₁, Пр₂, Пр₃, ... – предмети науки

ПАРАДИГМАЛЬНА МОДЕЛЬ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ**
(В. Малашенков, 1993)

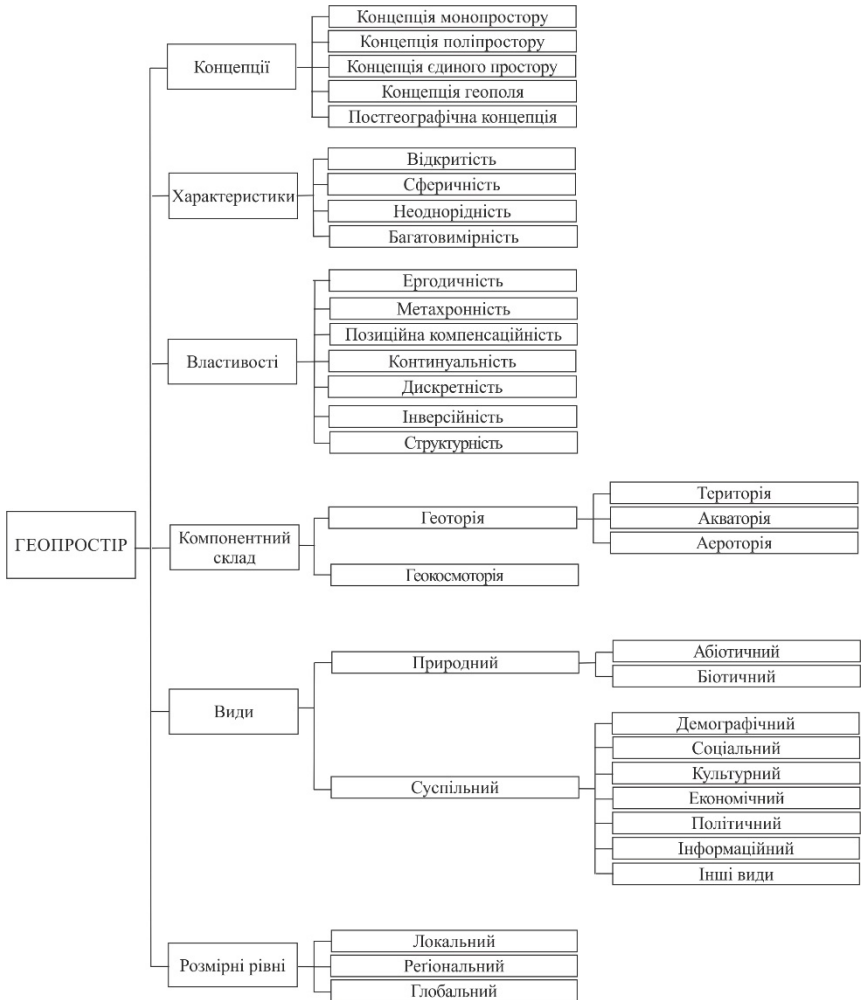

1 – парадигма; 2 – парадигмальна наука; 3 – наука загалом.
А – світоглядна основа парадигми; Б – методологічна настанова парадигми;
В – вихідний теоретичний постулат (принцип) парадигми;
ПН – предмет науки; МН – методологічний апарат науки;
ТН – концептуально-теоретичне поле науки

* Джерело: Малашенков В. Ю. История географических идей в свете теории парадигм / В. Ю. Малашенков // Известия РГО. – 1993. – Вып. 5. – С. 49.

** Джерело: Там само. – С. 49.

**ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА СИСТЕМА
«ГЕОПРОСТІР»***
(М. Влах, Л. Котик, 2018)

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 21.

ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА СИСТЕМА «ГЕОЧАС»*

(М. Влах, Л. Котик, 2018)

---

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 30.

СУБ'ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Суб'єкт наукового пізнання (лат. *subjectum* — те, що лежить внизу, перебуває в основі) — творець, носій і поширювач наукового знання.

Суб'єкти пізнання *класичної науки*: окремих учених, дослідників; наукова школа.

Нові суб'єкти пізнання *некласичної науки*: великий науковий колектив (інститут, академія, спеціалізоване наукове товариство), національне наукове співтовариство, міжнародне наукове співтовариство.

Нові суб'єкти пізнання *постнекласичної науки*: глобальне наукове співтовариство, неформальна наукова спільнота.

Просторовий розвиток наукової діяльності представлений вертикально-ієрархічними та мережними формами.

Вертикально-ієрархічні форми наукової діяльності: *точкові форми* (наукові центри, інноваційні інкубатори, інноваційні стартапи), *ареальні форми* (технопарки, технополіси, інноваційні кластери, інноваційні хаби), *регіональні форми* (наукові регіони, науково-дослідницькі консорціуми). Новими формами просторової організації є науково-технічні зони, райони інтенсивного наукового розвитку тощо.

Мережні форми наукової діяльності (науково-інноваційні мережі, соціальні наукові Інтернет-мережі, Грід-мережі), що формуються на локальному, загальнодержавному і глобальному розмірних рівнях.

У сучасних географічних дослідженнях зростає обсяг і тіснота міжнародної співпраці, що засвідчує *індекс центральності* (англ. *closeness centrality*) — показник, який характеризує міжнародну наукову співпрацю країни; обчислюють за кількістю наукових публікацій у наукометричних журналах, підготовлених у співавторстві учених різних країн. Індекс центральності міжнародної співпраці у географічних науках (2014): США — 0,8174, Велика Британія — 0,7424, Канада — 0,7225, Франція — 0,7129, Австралія — 0,6887. Україна бере незначну участь у міжнародній географічній співпраці, переважає співпраця з ученими країн-сусідів першого порядку (Польща, Росія) (S. Leng et al. «The Geographical Sciences During 1986–2015: From the Classics to the Frontiers», 2016).

СУБ'ЄКТИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ*

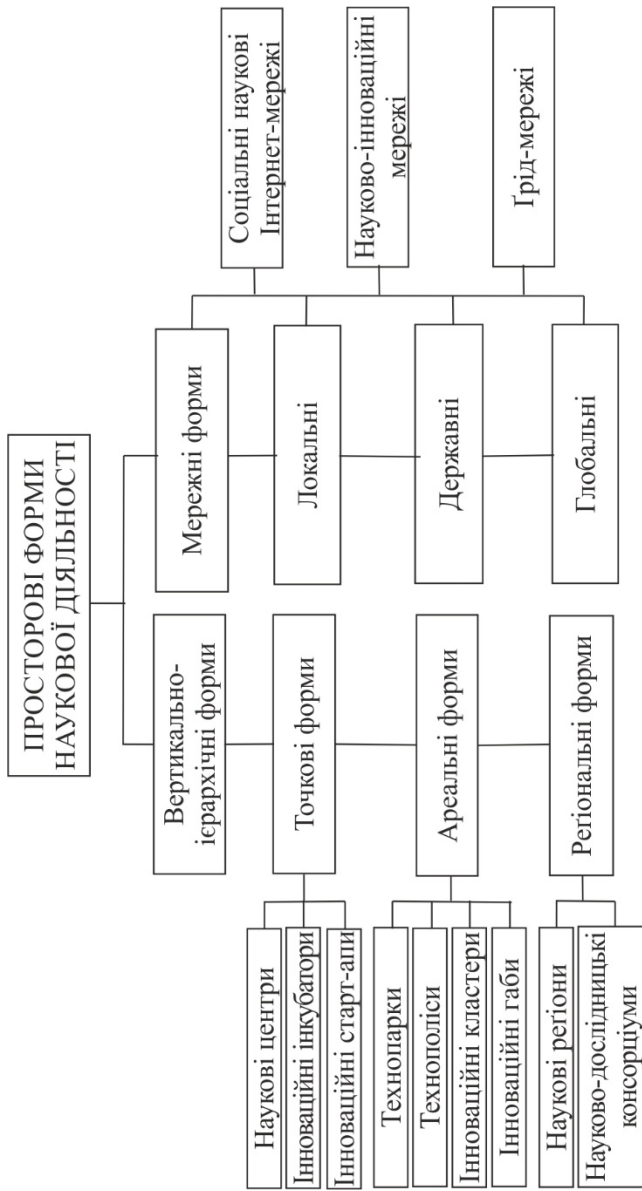
(М. Влах, Л. Котик, 2018)

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 91.

ПРОСТОРОВІ ФОРМИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ*

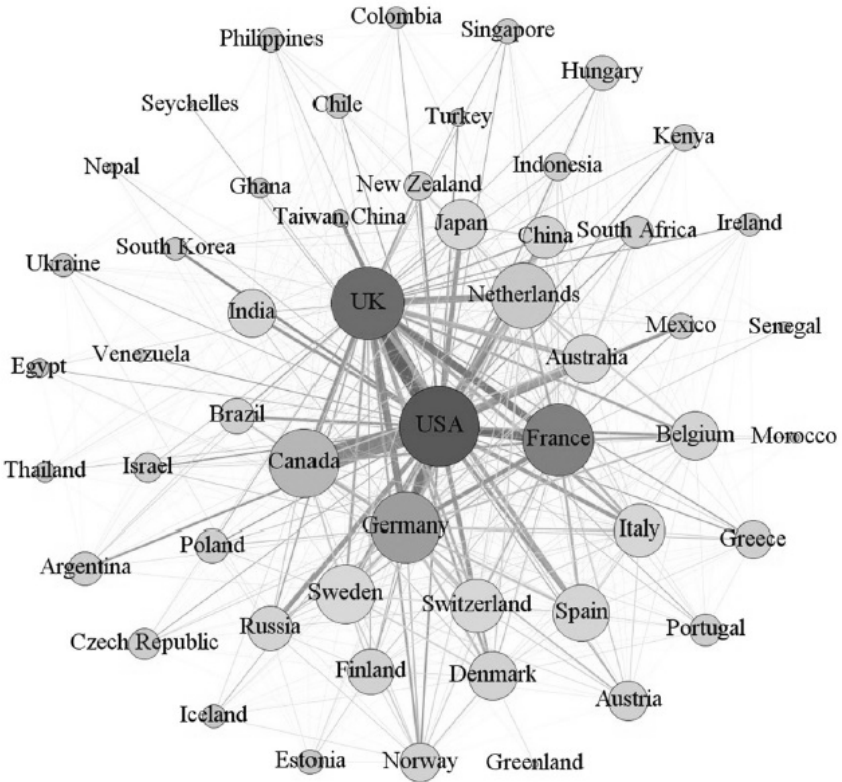
(М. Влах, Л. Котик, 2018)

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 59.

**ГРАФ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ
У МЕЙНСТРИМІ SCI/SSCI-ІНДЕКСОВАНИХ
НАУКОВИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ЖУРНАЛІВ, 2000***
(S. Leng [et al.], 2016)

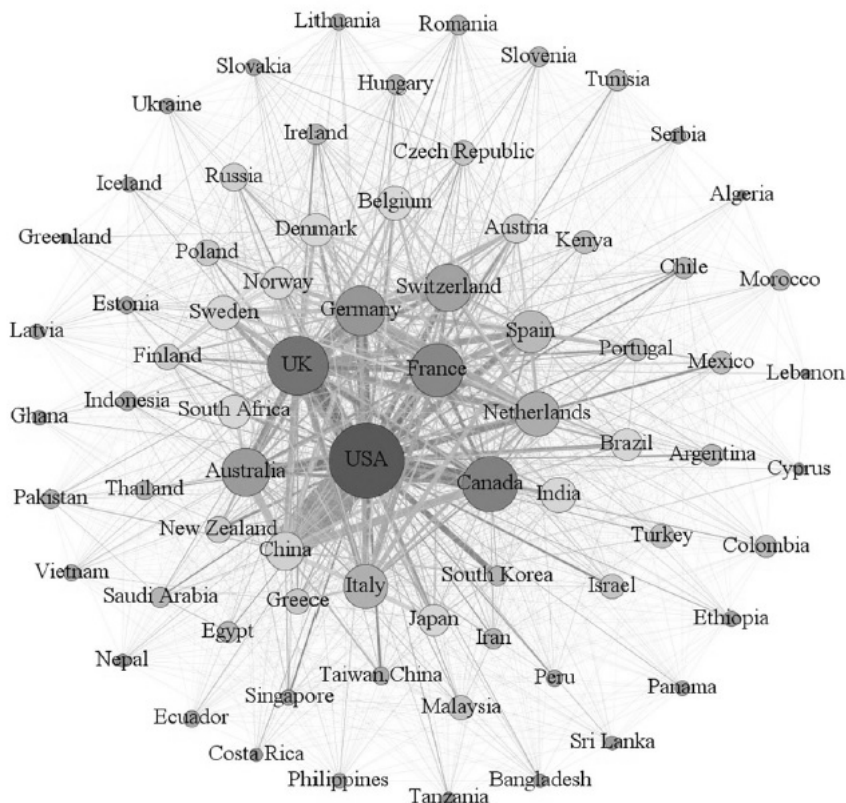

---

* Джерело: Leng S. The Geographical Sciences During 1986–2015 : From the Classics to the Frontiers / S. Leng [et al.]. – Singapore : Springer, 2016. – P. 18.

Мейнстрім (англ. *mainstream* – головна течія) – переважаючий напрямок окремої галузі (наука, культура, медіа) у певний період часу. Міжнародна співпраця (тіснота, напрямком) представлена кількістю статей, опублікованих авторами кількох країн.

**ГРАФ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ
У МЕЙНСТРИМІ SCI/SSCI-ІНДЕКСОВАНИХ
НАУКОВИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ЖУРНАЛІВ, 2014***
(S. Leng [et al.], 2016)

---

* Джерело: Leng S. The Geographical Sciences During 1986–2015 : From the Classics to the Frontiers / S. Leng [et al.]. – Singapore : Springer, 2016. – P. 19.

МЕТОДИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Метод (грец. *μέθοδος* — шлях дослідження, теорія, учення) — систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, розв'язання проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних принципів пізнання та дії, усвідомлення специфіки досліджуваної предметної галузі і законів функціонування її об'єктів. Метод окреслює і втілює шлях до істини, напрямки ефективної діяльності, що ведуть до реалізації поставлених цілей, задає регулятиви та нормативні настанови пізнавального процесу («Філософський енциклопедичний словник», 2002).

Співвідношення теорії і методу наукового пізнання (правильний метод повинен мати теоретичне обґрунтування, а справжня теорія може бути побудована із використанням правильного методу).

Функції методу: упорядкування системи наукового пізнання; внутрішня організація і регулювання процесу пізнання; отримання нової інформації про предмет дослідження; заглиблення у сутність явищ і процесів, які досліджуються; розкриття законів і закономірностей розвитку, організації, функціонування конкретних об'єктів дослідження та ін.

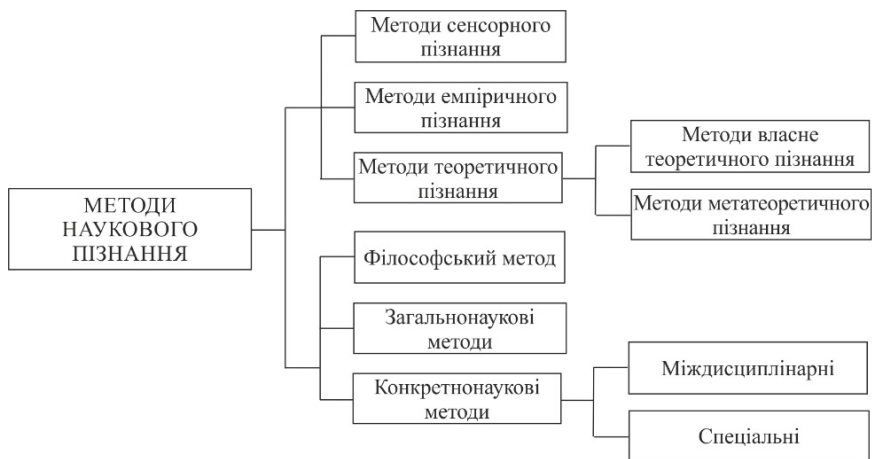
Система методів наукового дослідження — сукупність наукових методів, які логічно і структурно пов'язані між собою у процесі дослідження.

Вимоги до методів дослідження: якість, націленість, детермінованість, результативність, надійність, економічність, відповідність особливостям об'єкта дослідження і рівню пізнання.

Класифікація методів наукового пізнання: за способом отримання знань — методи сенсорного пізнання, методи емпіричного пізнання, методи теоретичного пізнання (власне теоретичного і метатеоретичного); *за широтою застосування* — філософський метод, загальнонаукові методи, конкретнонаукові методи (міждисциплінарні, спеціальні).

СИСТЕМА МЕТОДІВ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ*

(М. Влах, Л. Котик, 2018)

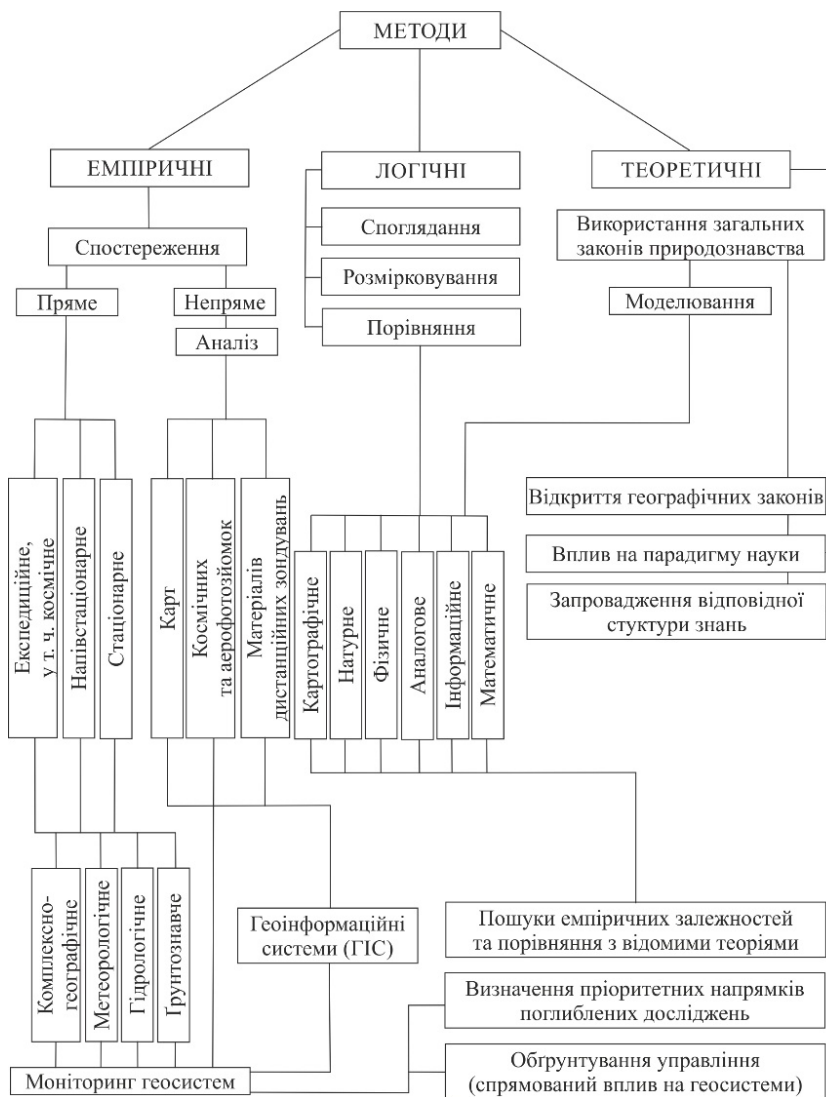

---

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 110.

СИСТЕМА МЕТОДІВ ЗЕМЛЕЗНАВСТВА ТА ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

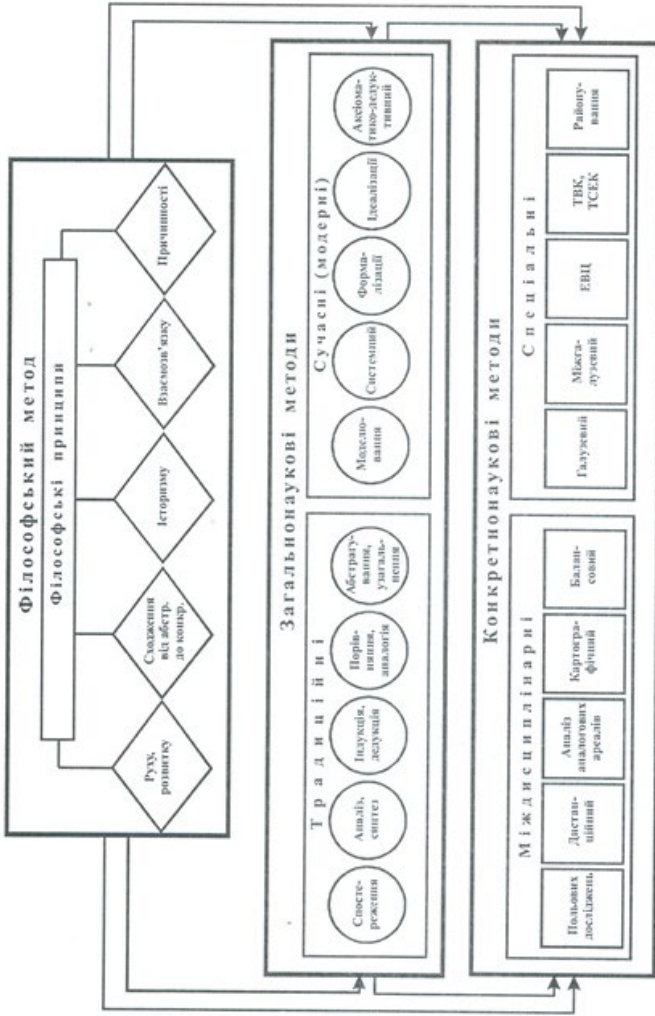
(М. Багров, В. Боков, І. Черваньов, 2000)

* Джерело: Багров М. В. Землезнавство / М. В. Багров, В. О. Боков, І. Г. Черваньов. – [за ред. П. Г. Шищенко]. – К. : Либідь, 2000. – С. 106.

СИСТЕМА МЕТОДІВ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(О. Шаблій, 2001)

* Джерело: Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. — Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. — С. 49.

ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ГРІД-СИСТЕМ*

Назва Грід-системи	Призначення	Держави-учасники
K-Wf Grid (The Knowledge-based Workflow System for Grid Applications)	Для передбачення повеней (кожен компонент має кілька можливих моделей обчислення, представлених у Web або Грід-сервісах; наприклад, метеорологічні методи Aladin, MM5; гідрологічні методи HSPF, NLS)	Координатор – Німеччина; територія дослідження – ЄС; учасники – Польща (Akademickie centrum komputerowe cyfronet Akademii górniczo-hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie), Австрія (Leopold-Franzens-universitaet, Inns-bruck), Греція (Logicdis S.A), Італія (Softeco sismat S.P.A), Словаччина (Ustav informatiky, Slovenska akademia vied)
Earth System Grid	Віртуальне середовище для дослідження у галузі наук про Землю та аналізу глобальної зміни клімату. Мета: забезпечення пошуку і доступу до великих об'ємів даних, нагороджених науками про Землю	Координатор – Міжурядова група зі зміни клімату (Intergovernmental Panel on Climate Change); користувачі – учені з усіх держав світу, які працюють у галузі глобальної зміни клімату; спонсори – Department of Energy USA, NASA, The National Oceanic and Atmospheric Administration USA, National Science Foundation USA, European Network for Earth System Modelling
	Супутникове спостереження за деформаціями наземної інфраструктури (проект «Satellite-based Observation of Land Infrastructure Deformations») із використанням глобальних навігаційних супутникових систем, включаючи GPS і Galileo	Координатор – Італія (Geomatics Research & Development SRL); спонсори – приватні некомерційні організації; користувачі – учені, некомерційні організації, які працюють у галузі дослідження і моніторингу деформацій наземної інфраструктури
USGS Geo Data Portal, USA	Надання доступу до географічних даних та можливостей їхнього опрацювання з проблем клімату, землекористування, стану водних об'єктів на території США	Координатор – США, користувачі – учені, які працюють у галузі екології, землекористування, кліматичних змін тощо

* Джерела: Knowledge-based Work flow System for Grid Applications [Electronic resource]. – Mode of access : <http://cordis.europa.eu/project> ; Earth System Grid Federation [Electronic resource]. – Mode of access : <https://esgf.lnl.gov>.

СИСТЕМА НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Наукове знання — система знань про закони природи, суспільства, мислення («Філософський енциклопедичний словник», 2002). Наукове знання є основою наукової картини Світу.

Рівні наукового знання — якісно різні за предметним змістом моделі знання, що утворюють у рамках кожної наукової дисципліни окремі вертикальні ступені пізнання її об'єктів.

Чотири рівні наукового знання: чуттєве, емпіричне, теоретичне, метатеоретичне знання.

Чуттєве знання — знання про об'єкти чуттєвого сприйняття (дані спостереження та експерименту).

Емпіричне знання — знання про *абстрактні (уявні)* об'єкти (факти, емпіричні закони, природні класифікації, емпіричні моделі, феноменологічні теорії).

Теоретичне знання — знання про *ідеальні* об'єкти (принципи і закони функціонування, висновки та їхня дослідна перевірка).

Метатеоретичне знання — парадигмальні теорії, загальнонаукова і конкретнонаукова картини Світу, загальнонаукові методи, філософські підстави науки.

Внутрішня структура системи наукового знання представлена простими і складними компонентами, між якими існує формальна і функціональна відмінність. До простих компонентів наукового знання належать поняття і терміни, що є основою суджень і умовиводів. Складні компоненти наукового знання — це проблеми, ідеї, гіпотези, концепції, теорії, учення.

Знаковим інструментарієм створення теоретичного знання, продуктом наукової діяльності та засобом наукового спілкування є *наукова мова*.

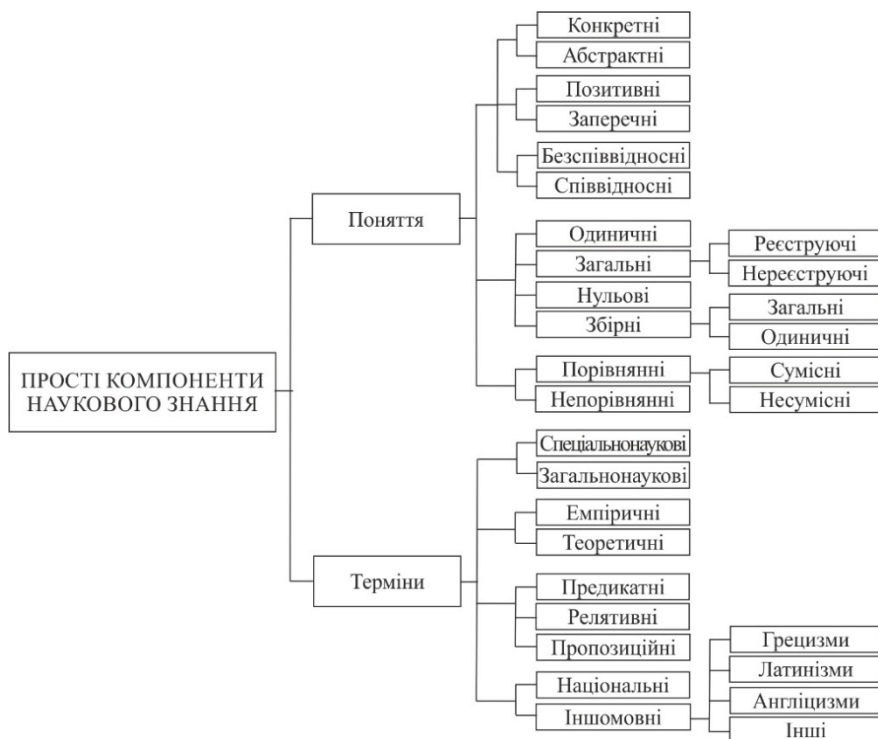
За формою використовуваних знаків виділяють *вербальну* (природну, штучну) та *позавербальну* (іконічну, індексну, символічну) наукові мови. Природна вербальна мова представлена загальнонауковою термінологією, спеціальнонауковою термінологією, загальнонавчальною лексикою. За змістом відображуваної дійсності наукова мова буває *об'єктною* (мова конкретної науки) та *метамовою* (досліджує структуру і пізнавальні функції об'єктних мов).

Наукова мова географії характеризується поєднанням вербальних і позавербальних знаків, а також значною метафоризацією.

ПРОСТІ КОМПОНЕНТИ СИСТЕМИ НАУКОВОГО ЗНАННЯ*

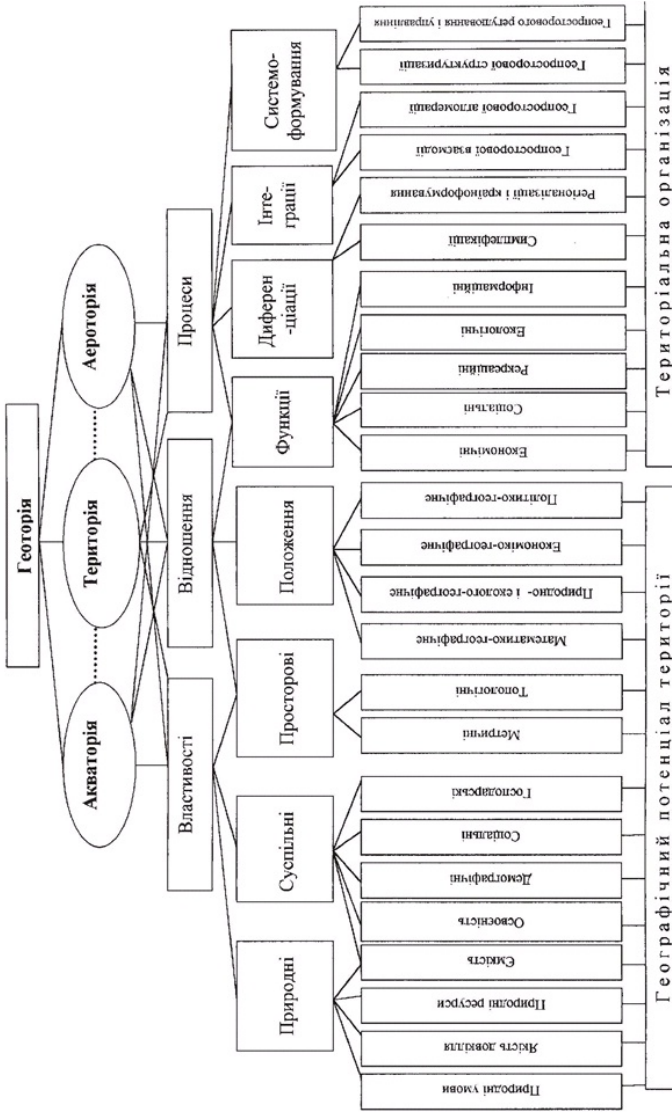
(М. Влах, Л. Котик, 2018)

* Укладено за: *Карамішева Н. В.* Логіка (теоретична і прикладна): навч. посібник / Н. В. Карамішева. – К.: Знання, 2011. – 455 с.; *Карамішева Н. В.* Логіка. Пізнання. Евристика: посібник / Н. В. Карамішева. – Львів: Астролябія, 2002. – 352 с.; *Шаблій О. І.* Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – С. 90–97; *Шаблій О.* Суспільна географія: у 2-х кн. / О. Шаблій. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – Кн. 1. – С. 304–310.

Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки: навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 135.

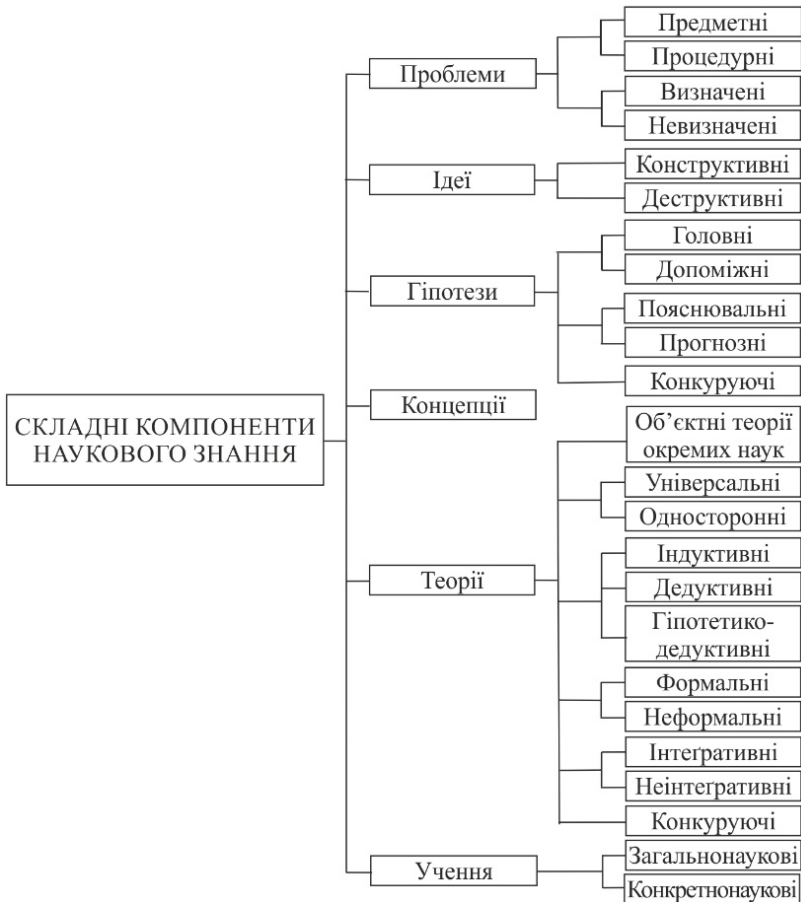
СИСТЕМА ПОНЯТЬ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ* (О. Шаблій, 1998)

* Джерело: Шаблій О. І. Поняття і категорії СЕГ / О. І. Шаблій // Соціально-економічна географія світу / [за ред. С. П. Кузика]. – Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. – С. 27.

СКЛАДНІ КОМПОНЕНТИ СИСТЕМИ НАУКОВОГО ЗНАННЯ*

(М. Влах, Л. Котик, 2018)

* Укладено за: Кармишева Н. В. Логіка (теоретична і прикладна): навч. посібник / Н. В. Кармишева. – К.: Знання, 2011. – 455 с.; Кармишева Н. В. Логіка. Пізнання. Евристика: посібник / Н. В. Кармишева. – Львів: Астролябія, 2002. – 352 с.; Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – С. 90–97; Шаблій О. Суспільна географія: у 2-х кн. / О. Шаблій. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – Кн. 1. – С. 342–390.

Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки: навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 140.

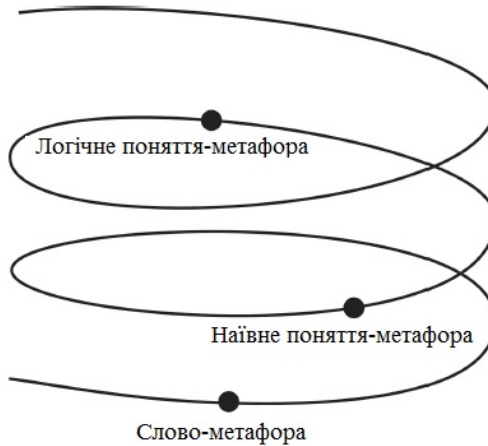
ТИПИ НАУКОВОЇ МОВИ*

(М. Влах, 2017)

ДІАЛЕКТИКА НАУКОВОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ МЕТАФОРИЗАЦІЇ**

(М. Влах, 2015)

* Джерело: Влах М. Вербальна наукова мова географії: історичний контекст / М. Влах // Історія української географії. Всеукр. наук.-геогр. часопис. – Тернопіль, 2017. – Вип. 36. – С. 74–80.

** Джерело: Влах М. Р. Географічні метафори: сутність і роль у науковому пізнанні / М. Р. Влах // Львівська суспільно-географічна школа: історія, теорія, українознавчі студії: матер. Всеукр. наук. конф. з участю закордонних учених, присвяченої 70-річчю кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 19–20 листопада 2015 р.) / [відп. ред.: проф. О. І. Шаблій]. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – С. 92.

СУТНІСТЬ І ВИМІРИ НАУКИ

Наука — цивілізаційний феномен, який має множинний вимір (культурний, знанневий, діяльнісний, економічний, соціальний, екологічний, безпековий, мистецький), що в умовах перетворення науки у планетарне явище отримала ноосферний статус.

«Наука — «нервова система» планетарної цивілізації, її скеровуюча ланка» (С. Кримський «Наука як феномен цивілізації», 2003).

Культурний вимір. Наука є важливим компонентом духовної культури суспільства, що реалізує властивий їй інваріантний набір культурних цінностей (об'єктивність, істинність, раціональність, свобода, демократія, духовний і соціальний прогрес, практичні інновації); пріоритетна форма суспільної свідомості.

Знанневий вимір. Наука — раціональна, обґрунтована, аргументована, об'єктивна, історично сформована система знань про світобудову (*метанаука*); система знань про фрагмент світобудови (*конкретна наука*).

Діяльнісний вимір. Наука — особливий вид пізнавальної діяльності, орієнтований на пошук об'єктивних і обґрунтованих знань про предмети, явища і процеси матеріального світу; система професійної (академічної) підготовки і перепідготовки кадрів.

Економічний вимір. Наука — безпосередня продуктивна сила, що виникла унаслідок розвитку суспільства.

Соціальний вимір. Наука — соціальний інститут, який передбачає наявність системи відношень до науки, наукових установ і організацій, взаємодію між науковцями, конкуренцію наукових теорій, контроль якості результатів наукових досліджень і певні штрафні санкції за порушення наукових норм і вимог, розподіл дослідницьких функцій тощо.

Екологічний вимір. Амбівалентний характер екологічного виміру науки: збільшення антропогенного навантаження внаслідок розвитку нових видів господарської діяльності, з одного боку, і можливість розв'язання екологічних проблем з використанням досягнень науки, з іншого (розвиток «зеленої» економіки, «синьої» економіки на противагу «коричневій» тощо).

Безпековий вимір. Розвиток науки та формування «м'якої» сили (англ. *soft power*) і «розумної» сили (англ. *smart power*) держави.

Мистецький вимір. Мистецтво і наука — два рушії культури, що до епохи Відродження були нероздільні.

Функції науки: когнітивна, пояснювальна, прикладна, культурно-просвітницька, прогностична.

Переважання *бінарного підходу* до типології науки (наприклад, «логічні», «софійні»; фундаментальні, прикладні; об'єктні, аспектні тощо). Використання сучасної *теоретичної типології науки* (класична, некласична, постнекласична наука), а також *типології на основі нових парадигм* (лінійна, нелінійна наука), *новітніх інформаційних технологій* (цифрова наука, інформаційна наука, наука 1.0, наука 2.0, наука 3.0).

Наука 3.0 (англ. *Science 3.0*) — новий підхід до трактування науки, який базується на використанні у наукових дослідженнях технологій Web 3.0 (технології експертних і семантичних мереж, посткраудсорсингові технології (базуються на управлінні компетенціями учених) та ін.). Наука 3.0 прийде на зміну науки 2.0, яка засвідчила високий кількісний, однак низький якісний показник проникнення технологій Web 2.0 у наукову й освітню діяльність (велика кількість наукових публікацій, однак з низьким професійним рівнем — т. зв. *інформаційний шум*); закладе основи автоматизації професійної діяльності наукового співтовариства; сприятиме формуванню «мудрого натовпу», який буде використовувати засоби інтелектуального і статистичного аналізу, машинного навчання; сформує платформу для колективного розуму через сумування компетенцій учених в єдиний інтелект тощо.

Головні концепції розвитку науки (екстерналізму, інтерналізму, діалектична, кумулятивізму, фальсифікаціонізму, наукових революцій, еволюційної моделі внутрішнього розвитку науки, конкурентних науково-дослідницьких програм, епістемологічного анархізму) ґрунтуються на різному розумінні головних чинників розвитку науки та особливостей формування її теорії. Домінування концепції конкурентних науково-дослідницьких програм у сучасному науковому просторі.

Сучасні тенденції розвитку науки (трансформація, трансдисциплінарність, трансгуманізм, технізація, екологізація, аксіологізація, комерціалізація, швидке застарівання знань, англінізація мови, деформація) визначають як позитивні, так і негативні тренди розвитку науки.

МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЛЬНОГО КОНЦЕПТУ НАУКИ*

(М. Влах, Л. Котик, 2018)

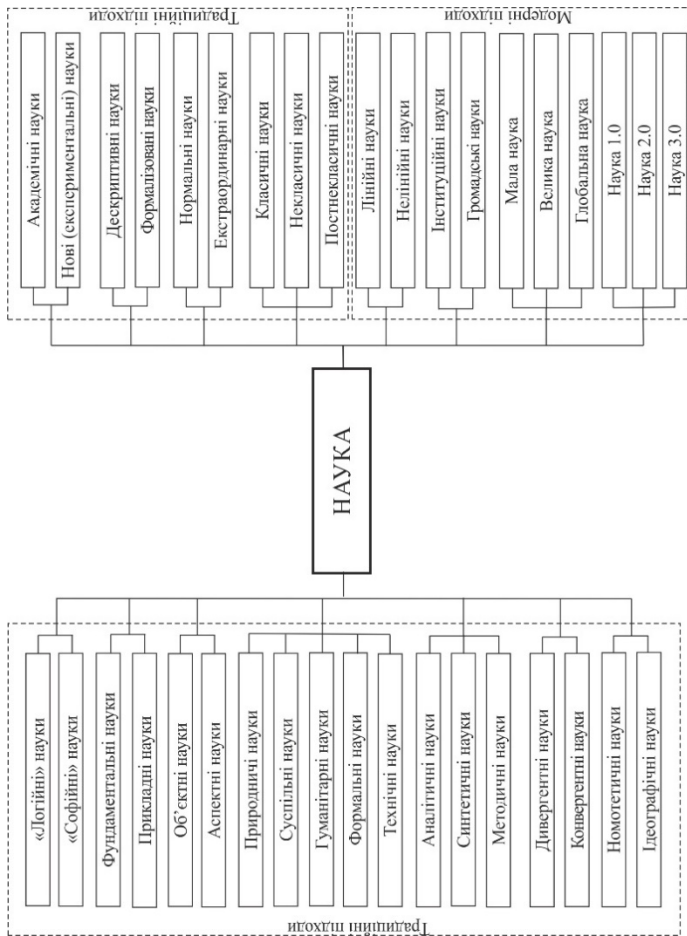

---

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 46.

ТИПИ НАУКИ*

(М. Влах, Л. Котик, 2018)

* Джерело: *Влах М. Теорія і методологія географічної науки* : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 59.

ГОЛОВНІ РИСИ КЛАСИЧНОЇ, НЕКЛАСИЧНОЇ, ПОСТНЕКЛАСИЧНОЇ НАУКИ*

Класична наука	Некласична наука	Постнекласична наука
1	2	3
Чиста об'єктивність наукового знання	Суб'єкт-об'єктність наукового знання	Консенсуальність наукового знання
Абсолютна визначеність	Відносна визначеність значень наукових понять, суджень, теорій	Принципова невизначеність значення і сенсу будь-яких наукових понять, суджень, теорій
Однозначний детермінізм	Ймовірнісний детермінізм	Індетермінізм
Трансцендентальний індивідуальний суб'єкт наукового пізнання	Трансцендентальний соціальний суб'єкт наукового пізнання	Емпіричний суб'єкт наукового пізнання
Абсолютна істина як можливість і мета наукового пізнання	Відносна істина як можливість і мета наукового пізнання	Обгрунтована і практично корисна гіпотеза як мета наукового пізнання
Універсальність наукових законів і теорій	Партикулярність будь-яких наукових законів і теорій	Ідеалізований характер будь-яких наукових законів і теорій
Онтологічна первинність – необхідність	Онтологічна первинність – ймовірність	Онтологічна первинність – випадковість
Пріоритетний тип наукових законів – динамічні	Пріоритетний тип наукових законів – статичні, ймовірнісні	Немає об'єктивного пріоритетного типу законів; усі наукові закони – результат ідеалізації і схематизації реальності
Елементаризм	Системність	Голізм

* Укладено за: Жаклін Р. Поступ сучасних ідей : панорама новітньої науки / Р. Жаклін [пер. з фр. В. Шовкун]. – К. : Основи, 1998. – 669 с. ; Мельник В. П. Філософія. Наука. Техніка : методолого-світоглядний аналіз : монографія / В. П. Мельник. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 592 с. ; Наука і цінність людського буття : колективна монографія / [за заг. ред. проф. В. П. Мельника]. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 452 с. ; Свасьян К. А. Становление европейской науки / К. А. Свасьян. – М. : Evidentis, 2002. – 448 с. ; Філософський енциклопедичний словник / [гол. редкол. – В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.

Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 63–64.

1	2	3
Вихідний початок наукового пізнання – чуттєвий досвід	Вихідний початок наукового пізнання – мислення	Вихідний початок наукового пізнання – здоровий глузд
Монотеоретизм	Комплементарність	Плюралізм
Доказовість наукових законів і теорій	Стверджуваність наукових законів і теорій	Стверджуваність наукових концепцій на основі пізнавальної творчості та когнітивної волі ученого
Предмет наукового пізнання – об'єкт (як «річ у собі»)	Безпосередній предмет наукового пізнання – абстрактний об'єкт	Предмет наукового пізнання – сконструйована мисленнєва реальність
Наукова теорія – дедуктивно упорядкований текст	Наукова теорія – частково логічно структурований текст	Наукова теорія – наратив
Базова лінгвістична характеристика наукового знання – текст	Базова лінгвістична характеристика наукового знання – контекст	Базова лінгвістичні характеристики наукового знання – інтертекст, гіпертекст
Логічна гомогенність наукового тексту	Часткова логічна гомогенність наукового тексту	Логічна і лінгвістична гетерогенність наукового тексту
Елементарна одиниця наукової теорії – поняття	Елементарна одиниця наукової теорії – термін	Елементарна одиниця наукової теорії – знак, символ
Можливий і наявний універсальний науковий метод	Методологічний плюралізм	Наукове пізнання – особливий лінгвістичний спосіб самовираження і творчості
Наукове знання ціннісно нейтральне	Наукове знання частково зумовлене ціннісними настановами	Наукове знання – результат когнітивної творчості ученого
Монодисциплінарність наукового знання	Міждисциплінарність наукового знання	Трансдисциплінарність наукового знання
Пізнавальний догматизм	Розумний скептицизм	Іронія і самоіронія щодо будь-яких претензій на абсолютну об'єктивну істину
Інтерналізм	Помірний інтерналізм	Когнітивний екстерналізм
Сцієнтизм	Соціокультурність	Залучення позанаукових елементів

ГОЛОВНІ РИСИ ЦИФРОВОЇ НАУКИ*

	Цифрова наука		
	Е-наука	Відкрита наука	Наука 2.0
Нові методи на основі інформаційно-комунікаційних технологій	Опрацювання великих об'ємів даних; високо-продуктивні обчислення; наукове програмне забезпечення та інструменти	Дослідження, які засновані на даних (англ. <i>data-driven search</i>)	Новий різновид джерел даних; нові наукові метричні системи та системи репутації
Відкритість досліджень		Прозорість методів досліджень; відкритий доступ до наукових комунікацій; публічна доступність і повторне використання наукових даних	Публікація проміжних результатів досліджень; спільне використання коду і дослідницьких інструментів
Співробітництво у дослідженнях	Посилена міждисциплінарність; розподілена дослідницька колаборація	Засноване на Web відкрите наукове співробітництво; мережний колективний інтелект	Відкриті інновації; велика кількість і різноманітність наукових акторів; спільне використання персональних дослідницьких ресурсів і знань
Е-інфраструктура	Цифрові технології, розподілені Інтернет-мережі, спеціалізовані програмні продукти, Грід-мережі, Грід-технології		

* Джерела: Digital Science in Horizon 2020 [Electronic resource]. – Mode of access : <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-science-horizon2020> ; Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 67.

ГОЛОВНІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ*

(М. Влах, Л. Котик, 2018)

---

* Укладено за: Антологія сучасної філософії науки, або усмішка ASIMO / [за наук. ред. В. П. Мельника та А. С. Синиці ; пер. І. В. Грабовський, У. І. Луц, А. С. Синиця]. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 568 с. ; Жаклін Р. Поступ сучасних ідей : панорама новітньої науки / Р. Жаклін [пер. з фр. В. Шовкун]. – К. : Основи, 1998. – 669 с. ; Мельник В. П. Філософія. Наука. Техніка : методолого-світоглядний аналіз : монографія / В. П. Мельник. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 592 с. ; Наука і цінність людського буття : колективна монографія / [за заг. ред. проф. В. П. Мельника]. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 452 с. ; Свасьян К. А. Становление европейской науки / К. А. Свасьян. – М. : Evidentis, 2002. – 448 с. ; Філософський енциклопедичний словник / [гол. редкол. – В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.

Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 71.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ*

(М. Влах, Л. Котик, 2018)

---

* Укладено за: Антологія сучасної філософії науки, або усмішка ASIMO / [за наук. ред. В. П. Мельника та А. С. Синиці ; пер. І. В. Грабовський, У. І. Луц, А. С. Синиця]. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 568 с. ; Жаклін Р. Поступ сучасних ідей : панорама новітньої науки / Р. Жаклін [пер. з фр. В. Шовкун]. – К. : Основи, 1998. – 669 с. ; Мельник В. П. Філософія. Наука. Техніка : методолого-світоглядний аналіз : монографія / В. П. Мельник. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 592 с ; Наука і цінність людського буття : колективна монографія / [за заг. ред. проф. В. П. Мельника]. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 452 с. ; Свасьян К. А. Становление европейской науки / К. А. Свасьян. – М. : Evidentis, 2002. – 448 с. ; Філософський енциклопедичний словник / [гол. редкол. – В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.

Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 75.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ

Еволюція змісту географічної науки

Полісемантичний зміст поняття *географія: наука, навчальна дисципліна, розміщення об'єктів у геопросторі, культура* (географічна складова загальнолюдської культури як один із засобів пізнання людиною довкілля; система норм і цінностей людини у ставленні до природи), *інтелектуальне мистецтво* (методи отримання, способи упорядкування і представлення наукового географічного знання).

Еволюція змісту географічної науки за історичний період:

- землеопис;
- «розмісницька» наука (просторовий розподіл об'єктів і явищ на земній поверхні, «наповнення» земного простору);
- хорологічна наука (просторові взаємозв'язки, взаємозалежність предметів і явищ на земній поверхні);
- наука, що вивчає взаємозв'язки окремих компонентів природи і суспільства, земну цілісність; синтез конкретно-наукових знань;
- наука, що вивчає взаємовідношення людини і природи (географічне довкілля, екологія людини, культурні ландшафти та ін.);
- наука про зони природи, ландшафти;
- наука про географічну оболонку, системну організацію геопростору.

У контексті постмодерністського трактування змісту географії важливе значення має поняття лейтмотиву (нім. *leitmotiv* — чільний, провідний мотив) науки.

Лейтмотиви географії — провідні мотиви, спонукання, питання і способи дії, на які відповідають, якими керуються або які застосовують географи, описуючи, систематизуючи, аналізуючи географічні об'єкти і явища, а також при напрацюванні пропозицій щодо їхнього використання для практичних потреб людей.

ХРОНОЛОГІЧНА СХЕМА ЕВОЛЮЦІЇ ЗМІСТУ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ*

(М. Влах, Л. Котик, 2018)

Автор <i>1</i>	Назва праці, рік <i>2</i>	Зміст географії <i>3</i>
Страбон (Στραβών)	«Γεωγραφικὴ», 7; цит. за перевид. 1994 р.	Наука географіка, як і всяка інша наука, входить до кола занять філософа. Користь від географіки різноманітна: вона застосовується не тільки для діяльності державних людей чи володарів, а й для науки про небесні явища, про явища на землі і на морі, про тварин, рослини, плоди і про все інше, що можна зустріти у різних краях
Клавдій Птолемей (Πτολεμαῖος) Varenius	«Γεωγραφικὴ Ὑφήγησις», II ст. «Geographia Generalis», 1650	Мета географіки – опис і лінійне зображення Землі зі всім тим, що на ній розміщене Географія є частиною прикладної математики, яка показує стан земноводної кулі та її частин
Ritter K.	«Die Erdkunde im Verhältnis zur Natur und zur Geschichte des Menschen», 1822	Географічні науки мають предметом простори на земній поверхні, оскільки простори ці належать земною речовиною, до якого б царства природи речовина не належала і в якій би формі не проявлялася; географія – це своєрідна фізіологія і порівняльна анатомія Землі: ріки, гори, льодовики тощо є окремими органами, кожен з яких має свої власні функції, а оскільки фізико-географічне підґрунтя є основою для розвитку суспільства, воно, як фізична основа, визначає перебіг життя суспільства і людини
Humboldt A.	«Kosmos», 1845	Географія (опис Землі) має справу із безліччю різних видів взаємозалежних явищ в областях або сегментах земного простору

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 282–292.

1	2	3
Семенов Тян-Шанский П.	«Предисловіе переводчика к: К. Риттеръ. Землеѣдѣніе Азіи. Часть I. Перевель и дополниль П. Семеновъ. Спб.», 1856	Географія у широкому і вузькому значенні. «У широкому значенні її предметом є повне дослідження Земної кулі ... у ньому значенні географія дійсно є не наукою, а цілою групою природничих наук». У вузькому значенні географія є «описом як постійних, незгладжених віками її рис, накладаних самою природою, так і змінних, згладжених, здійснених рукою людською»
Peschel O.	«Abhandlungen zur Erd und Völkerkunde», 1878	Метою географії є не що інше, як показати залежність людини від природи місцевості її замешкання і вплив законів природи на великі історичні події
Richtofen von F.	«Aufgaben und Methoden der heutigen Geographie». Akademische Antrittsrede, gehalten in der Aula der Universität Leipzig am 27 April 1883, Leipzig	Поле діяльності географії: географія не є описом Землі чи землезнавством (Erdkunde), це наука про земну поверхню (Erdoberflächenkunde), тобто земну кору з водами, повітрям і організмами. Географія вивчає причинні взаємовідношення між явищами і предметами, з одного боку, та поверхнею Землі, з іншого. Завдання наукової географії: дослідження твердої земної кори, гідросфери і атмосфери з погляду форми, матеріального складу, перетворень, походження; дослідження рослинного і тваринного світу; дослідження людини, її матеріальної та духовної культури
Gerland G.	«Die wissenschaftliche Aufgabe der Geographie, ihre Methode und ihre Stellung im praktischen Leben. Beiträge zur Geophysik», 1887	Географія займається вивченням Землі загалом, а саме вивченням взаємодії між земною поверхнею та її внутрішньою будовою; географія повинна досліджувати взаємодію сил, пов'язаних із матерією Землі, утворення, зміну і розвиток матерії Землі як результату дії цих сил
Mackinder H.	«The Scope and Methods of Geography», 1887	Географія – «наука про розподіл»; чітка дисципліна з власною методологією, яка буде відстежувати вплив довкілля на зміну форм людської діяльності; принципом «нової» географії є синтез вивчення фізичного ландшафту і людської діяльності в історичному контексті; для географії характерні три корельюючі мистецтва: спостереження, картографія, навчання

1	2	3
Краснов А.	«География какъ новая университетская наука», 1889	Географія – це наукове землезнаство, яке покликане висвітлювати причинні і генетичні зв'язки між природними явищами, віднаходити закономірності, що управляють їхнім виникненням і взаємодією; мета географії – класифікація географічних поєднань, вивчення їхніх особливостей, причин розподілу і впливу на людину
Петри Э.	«Методы и принципы географии», 1892	«Йї (географії) належить уся Земля. Завдання географії зрозуміти сутність і життя нашої Землі. Свій матеріал географія отримує від багатьох наук природничих, історичних, економічних, філософських; її справа звести цей матеріал в єдиний звід і використати його для повної характеристики Землі»
Kirchhoff A.	«Schulgeographie», 1893	Географія – це наука, яка описує природу
Докучаев В.	«К учению о зонах природы. Горизонтальные и вертикальные почвенные зоны», 1899	Суть пізнання еста, ядро істинної натурфілософії – наука про зони природи; її відмінність від інших природничих наук: різні природничі науки (геологія, мінералогія, метеорологія, ботаніка, зоологія та ін.) вивчають окремі тіла, а «не їхнє співвідношення, не той генетичний, виковічний і заєжди закономірний зв'язок, що наявний між силами, тілами і явищами, між мертвою і живою природою, між рослинним, тваринним і мінеральним царствами, з одного боку, людиною, її побутом, і навіть духовним світом, з іншого»
Анучин Д.	«О преподавании географии и о вопросах, с ними связанных», 1902	Об'єкт географії є Земля, або, точніше, її поверхня у теперішній час
Рудницький С.	«Нинішня географія», 1905	Географія як наука про Землю та її поверхню з усім, що з нею перебуває у безпосередніх взаємозв'язках, обговорює заріно сушу, море, повітря, рослини, звірів і людей і то з морфологічного, гіологічного, динамічного і генетичного боку; географія має головним завданням досліджувати і представити Землю і її поверхню як єдину цілісність у Всесвіті, а у подальшому всі предмети і явища, які є у безпосередньому і прямому зв'язку з цим космічним індивідуумом; саме географія збирає відомості, розпорознені між іншими науками, аби їх згрупувати в одно з огляду на дуже важливу для людства річ, а саме – Землю, на якій воно живе

1	2	3
Davis W. M.	«An inductive study of the content of Geography», 1906	Географія займається дослідженням взаємовідношень, що виникають між органічним і неорганічним світом
Semple E.	«Influences of Geographic Environment on the Basis of Ratzel's System of Anthropo-Geography», 1911	Географія вивчає як географічне середовище впливає на життя етносів, народів, господарство країн, їхній історичний розвиток
Берг Л.	«Предмет и задачи географии», 1913	Географія про горизонтальний і вертикальний розподіл у сьогоденні, минулому і майбутньому всякого роду предметів і явищ на поверхні Земної кулі, в межах верхніх горизонтів земної кори, в атмосфері і гідросфері. Географія вивчає з погляду поширення не окремі одиничні об'єкти, а завжди відому сукупність предметів і явищ у їхніх взаємовідношеннях. Географія є наука про ландшафти. Географія є наука хорологічна
Wagner H.	«Lehrbuch der Geographie», 1913	Географія звертає увагу «на причини просторового розміщення тіл і явищ на поверхні Земної кулі»
Vidal P. de La Blache	«Des caractères distinctifs de la géographie», 1913	Географія – наука про місця, а не наука про людей
Тутковський П.	«Задачи и пределы географии. Вступ. лекция, прочит. в Ун-те св. Владимира 13 сент. 1913 г.», 2014	Завданням географії є пізнання Землі загалом, вивчення образу Землі в його сучасному стані, в усіх його областях (вивчення лігосфери, гідросфери, атмосфери та біосфери) з погляду розподілу сучасних фактів і явищ у просторі та їхнього генезису
Геринович В.	«Поняття, мета і метод географії», 1919	Ціллю географії є пізнати середовище, подати геософічний екстракти якоїсь частини Землі чи її цілої
Дольницький М.	«Дещо про новітні погляди на ество географії», 1919	Географія – наука про Землю як цілісність, про її поверхню та про відношення всіх природних явищ до поверхні Землі враз із їхніми причинами, наслідками і асоціаціями
Barrows H.	«Geography as Human Ecology», 1923	Географія є наукою про екологію людини; наукою про адаптацію людей до природного довкілля

1	2	3
Sauer C.	«The Morphology of Landscape», 1925	Географія займається вивченням предметів і явищ на земній поверхні, що відрізняються від місця до місця незалежно від їхньої природної чи культурної належності. Людина у рамках того культурного середовища, до якого вона належить, виконує роботу в середовищі, яке її оточує, та трансформує його у культурний ландшафт
Hettner A.	«Das Wesen und die Methoden der Geographie», 1905 «Die Geographie: ihre Geschichte, ihre Wesen und ihre Methoden», 1927	Географія – наука хорологічна, наука про те, «чим і як заповнений простір» Завдання географії – вивчати земну поверхню з усією її розмаїтістю і пов'язаністю явищ, що на ній виникають, тобто ландшафти, з'ясувати їхній генезис і розміщення
Український науково-дослідний інститут географії та картографії	«Записки Українського науково-дослідного інституту географії та картографії», 1928	Новітня географія намагається дослідити, показати саму суть чи цілої Землі, чи окремих її країв, намагається всебічно та рівномірно дослідити середовище, де відбуваються всі розвиткові процеси анерганічного та органічного світу цілої Землі і кожної її країни
Снявський А.	«Економічний район та економічний ландшафт. Нарис (методологічна розвідка)», 1930	Виявити синтез природних умов і діяння людини, що виявляються в певному культурному і нарешті економічному ландшафті – дати аналіз взаємовідношень природи і людини – завдання географії як науки синтетичної, в якій однаково важливі й елементи біологічні, досліджені у зв'язку з неорганічним оточенням, і соціологічні у всій їхній складності
Schaefer F.	«Exceptionalism in Geography: a Methodological Examination», 1953	Географія повинна трактуватися як наука, пов'язана із формулюванням законів, які управляють просторовим розподілом певних явищ на земній поверхні
American Geographical Society	«Resolution the American Geographical Society», 1954	Географія – наука, яка вивчає розподіл об'єктів на земній поверхні та їхній взаємозв'язок, що визначають характер території
Кубійович В.	«Енциклопедія Українознавства», Т. 1., 1955	Географія (землезнання) – наука, що вивчає фізичні, біологічні і суспільні явища на поверхні Землі у їх взаємозв'язках. Географія фізична досліджує форми поверхні Землі (морфологія), клімат (кліматологія) і води (гідрографія); біогеографія – рослинний і тваринний світ, антропогеографія – людину

1	2	3
Hartshorne R.	«Perspective on the Nature of Geography», 1959	Географія – дисципліна, яка описує та пояснює зміни, які відбуваються від місця до місця на поверхні Землі як світу, в якому живе людина. Якщо історія забезпечує синтез «часових інтервалів реальності», то географія виконує таке ж завдання щодо просторових інтервалів земної поверхні. Географія покликана забезпечити точний, упорядкований і раціональний опис мінливого характеру земної поверхні
Bunge W.	«Theoretical Geography», 1962	Географія – наука про просторові відношення і взаємозв'язки
Анучин В.	«Теоретические проблемы географии», 1960	Географія – наука, яка вивчає складний за своєю структурою предмет – географічне середовище. Географія, узагальнюючи, синтезуючи результати досліджень окремих елементів географічного середовища, створює про нього цілісне уявлення
Калесник С.	«Общие географические закономерности Земли», 1970	Географія – ціла система чи комплекс природничих і суспільних дисциплін; одні займаються природою поверхні Земної кулі, інші – умовами і особливостями територіального розміщення і розвитку суспільного виробництва
Ackerman E.	«Annals of the Association of American Geographers», 1963	Мета географії – не більше і не менше як осмислення великої системи, яка охоплює усе людство та його природне довкілля на поверхні Землі у взаємодії
Ad Hoc Committee on Geography, USA	«The Science of Geography», 1965	Географія намагається пояснити будову підсистем природного довкілля і розподіл людей на Землі залежно від природних особливостей
Yeates M.	«Introduction to Quantitative Analysis in Economic Geography», 1968	Географія – наука, яка зайнята проблемами раціонального удосконалення і перевірці теорій, які пояснюють і передбачають територіальний розподіл, розміщення різноманітних характеристик і елементів на земній поверхні
Taaffe E.	«Geography», 1970	Географія – наука, яка займається упорядкованим описом людщини разом із її доволіширим світом. Однак сучасна географія зміщується у сферу вивчення територіальної організації, яка відображається через структури і процеси
Haggatt P.	«Geography: a Modern Synthesis», 1972	Географія є соціальною наукою про Землю, яка досліджує просторову організацію людського суспільства і його взаємодію з географічним середовищем

1	2	3
Саушкин Ю.	«География в перспективе», 1974	Географія – наука про закони розвитку просторових (територіальних) систем, які формуються на земній поверхні у процесі взаємодії природи і суспільства, і про управління цими системами
Алаев Э.	«Социально-экономическая география. понятийно-терминологический словарь», 1983	Географія – наука, яка вивчає поверхню заселеної нами планети
Мухитанов Н.	«От Страбона до наших дней», 1985	Географія все більшою мірою стає наукою про взаємодію суспільства з його географічним середовищем
Преображенский В.	«Понск в географии», 1986	Географія – цілісна система фізико-географічних і соціально-економічних її гілок, є системою наук, набір, характер і ступінь зв'язків між якими, а також провідне положення окремих наук у цій системі історично змінюються
	«О чем спорят географы?», 1990	Географія – це не просто галузь прикладів для загальних теорій. Це галузь пошуку законів і закономірностей просторової організації нашого земного світу
Маринич О.	«Географічна енциклопедія України», Т. 1, 1989	Географія – система наук про географічну оболонку, територіальне розміщення та розвиток господарства і населення Земної кулі, окремих її районів і країн. Головним завданням сучасної географії є дослідження природно-територіальних комплексів і виробничо-територіальних комплексів та їхніх компонентів для раціонального використання природних ресурсів, доцільного розміщення виробництва та забезпечення сприятливого для життя людини навколишнього середовища
	«Структура географічної науки та її сучасний стан в Україні», 1993	Географія – одна з наук, яка вивчає взаємодію природного середовища і суспільства
Жекулін В.	«Введение в географию», 1989	Географія вивчає складні територіальні системи, які становлять структуру земної поверхні. Ці системи можуть бути і природними (природні комплекси), і соціальними (територіально-виробничі комплекси), і природно-соціальними (наприклад, природно-господарські райони)

1	2	3
Пред А. (Університет Берклі, США)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Головні взаємопов'язані теми географії: роль людини у перетворенні поверхні Землі; процеси організації простору суспільством і вплив територіальної організації чи територіальної структури на діяльність суспільства і життя людей; антропогенні процеси і сформовані людськими ландшафти, породжені взаємодією соціальних, економічних і культурних процесів з певними природними системами; взаємодія природних систем (клімату, рельєфу, рослинності і ґрунтів на поверхні Землі)
Вілломт К. (Університет Делавера, США)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Стрижаневі підходи у географічних працях. Характеристика розміщення природних і соціальних процесів і явищ на земній поверхні, акцент на роль місця і відстані (в евідловому, функціональному та інших просторах); увага до тих природних, соціальних процесів, на які суттєво впливає відстань, географічне положення і простір
Коен С. (Королівський коледж Університету Нью-Йорка, США)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Географія вивчає властивості системи міськ – її зміст, межі, внутрішнь-системні зв'язки, що зумовлюють структуру, і зовнішні зв'язки, які водночас вирізняють систему і підтримують її
Тейф Е. (Університет Огайо, США)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Три традиції, чи підходи географії: вивчення територіальної організації з акцентом на карти і просторовий аналіз; вивчення територій з акцентом на синтез, інтеграцію і увага до місцезональних, екологічних підхід, що розкриває зв'язки людини і природного довкілля
Палм Р. (Університет Колорадо, США)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Два головних питання географії: які взаємозв'язки між людськими спільнотами і довкіллям їхнього існування? Яка територіальна організація людської діяльності?
Брунн С. (Університет Кентуккі, США)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Географія зосереджує увагу на поняттях положення, місця і довкілля. Вона вивчає різноманітність соціальних і природних явищ на земній поверхні, їхній генезис, структуру та процеси, що їх створюють, їхній вигляд (рисунок) та значення для людини і суспільства (тобто інтерпретації у світлі досвіду)
Суза де Е. (Національне географічне товариство, США)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Географія займається вивченням розміщення. Її об'єкт – це світ навколо нас, природні і соціальні явища, що формують довкілля і місцезоналення

1	2	3
Матер Дж. (Університет Делавера, США)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Географія вивчає взаємодії людей з їхнім довкіллям на локальному, регіональному, і глобальному рівнях. Географія повинна також мати цілісний погляд на Землю і досліджувати її як єдину систему з багатьма складними взаємодіями і зворотними зв'язками між атмосферою, біосферою і океанічною підсистемами, що становлять природу Землі, і між людьми, їхніми культурами, господарством, різними соціальними системами, що водночас взаємодіють одні з одними
Тернер Б. (Університет Кларка, США)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Географія – наукова дисципліна, що фокусує увагу на питаннях «де?» і «чому?», тобто, чому явища трапляються там, де вони трапляються
Тоблер В. (Університет Каліфорнії)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Географія досліджує процеси, які породжують зміни кількості та розподілу населення на земній поверхні
Моррілл Р. (Вашингтонський університет)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Географічна школа має метою зрозуміти і пояснити: а) взаємодію людей з природним довкіллям, б) формування людьми регіональної і місцевої свєрідності; в) просторову поведінку людей і територіальну структуру суспільства
Мюллер П. (Університет Маамі)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Я визначаю географію досить широко, як таку, що відповідає на питання, що і чому люди роблять на земній поверхні, тобто як просторовий аспект людської діяльності
Демко Д. (географічний відділ Держдепу США)	«Наука и искусство географии: Спектр взглядов ученых СССР и США», 1989	Три напрямки, що характеризують географію: просторовий аналіз; аналіз взаємодій людини і довкілля у всій їхній складності; регіональний аналіз
Шаблій О.	«Соціально-економічна географія України», 1994	Географія – наука про Землю загалом і особливо про її поверхню («обличчя Землі»), за висловом видатного вітчизняного ученого академіка В. Вернадського)
Голіков А., Олійник Я., Степаненко А.	«Вступ до економічної і соціальної географії», 1996	Географія – одна з найдавніших галузей знань, що виникла через накопичення й систематизацію відомостей про країни та народи, які їх населяли. Географія – хронологічна наука, яка аналізує просторові явища, що піддаються зображенню на карті

1	2	3
Пістун М.	«Основи теорії суспільної географії», 1996	Географія – природничо-суспільна наука, що вивчає територіальну і комплексно-пропорційну організацію обміну речовини, енергії та інформації між суспільством і навколишнім середовищем
Жуланський Я.	«Історія географії в Україні», 1997	Географія як система наук про географічну оболонку, територіальне розміщення і розвиток господарства й населення Земної кулі, її окремих народів і країн
Getis A., Getis J., Fellmann J.	«Introduction to Geography», 1998	Географія є наукою про земні місця і простори. Географічні питання виникають на основі спостережень про природу місць, їхню подібність або відмінність один від одного. Ці спостереження мають важливе значення для розуміння світу
Паламарчук М., Паламарчук О.	«Економічна і соціальна географія України з основами теорії», 1998	Географія вивчає поверхню Землі, оповиваючи і підстиляючи її шари речовини, які сукупно становлять ландшафтну (географічну) оболонку. Географія – це система наук про структуру, трансформацію та територіальну організацію ландшафтної оболонки
Родоман Б.	«Территориальные ареалы и сети. Очерки теоретической географии», 1999	Географія – наука вищою мірою хорологічна, у центрі її уваги перебувають просторові конфігурації територіальних систем, однак це не означає, що вона байдужа до історії, до ідеї еволюції
Fik T.	«The Geography of Economic Development. Regional Changes, Global Challenges», 2000	Географія як вивчення або аналіз агрибутів місцевості та просторової варіації явищ на земній поверхні. Ця дисципліна, орієнтована на вивчення суспільних і фізичних феноменів; вивчення того, де розміщені явища, як вони організовуються, як і чому змінюються або поширюються у просторі
Бусел В. (гол. редактор)	«Великий глумачний словник сучасної української мови», 2002	Географія – ряд зв'язних між собою наук, що вивчають поверхню Землі, природні умови, населення, економічні ресурси; розміщення, поширення чого-небудь на поверхні Землі; про територію, межі, місця поширення, розміщення чого-небудь; про структуру, взаємне розташування частин цілого
Блїй де Г., Муллерер П.	«География: свити, регіони, концепти», 2004	Географія вивчають розміщення і геопросторовий розподіл характерних рис земної поверхні. Ці риси можуть бути віхами людської діяльності, властивостями природного середовища або одного й іншого. Однією з найцікавіших проблем географії є зв'язок між довкіллям і людським суспільством. Географія вивчають причини такого геопросторового розподілу. У своїх підходах вони керуються просторовими аспектами (вимірами)

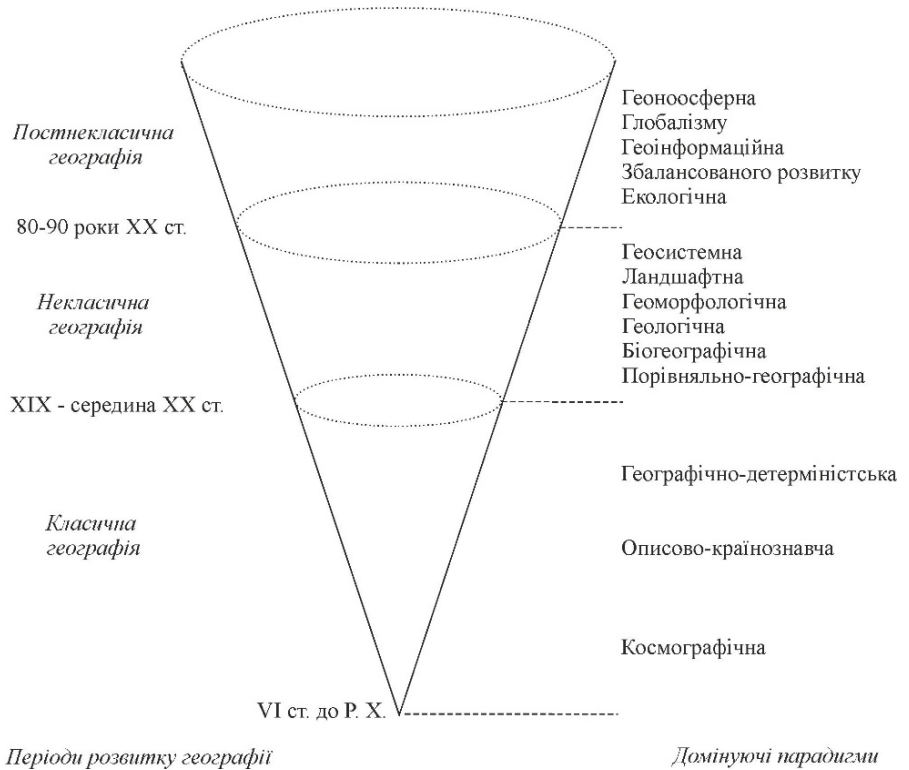

1	2	3
Голубчик М. и др.	«Теория и методология географической науки», 2005	География – наука про закони розвитку просторово-часових систем (геосистем), які формуються на земній поверхні у процесі взаємодії природи і суспільства (у масштабі, що дає змогу представити їх на загальногеографічних і тематичних картах), про методи прогнозування цих систем і управління ними; наука про походження, будову, функціонування, динаміку і розвиток природно-суспільних геосистем; система природничих і суспільних наук про природні, територіально-виробничі і соціально-територіальні комплекси Землі та їхні компоненти
Скопченко О., Цимбалюк Т. (укладачі)	«Сучасний словник іншомовних слів», 2006	Умовами, розподіл на ній населення та економічних ресурсів
Белозерский Г., Дмитриев В.	«Тенденции развития географии в XXI веке. Единая планетарная система», 2007	География, претендуючи історично на звання матері наук, є системою тісно пов'язанх між собою природничих і суспільних наук, що досліджують природні умови Землі, політичну картину світу та особливості діяльності людини
Андрейчук В.	«Еволюция географического середовища і сучасна география», 2009	География – як наука про глобастему – є наукою фундаментальною, що стосується певного (останнього, сучасного) етапу еволюції Всесвіту, подібно як інші фундаментальні науки (фізика, хімія, геологія і біологія) є науками про його інші еволюційно-організаційні рівні і стани. География є наукою про найвищий і найскладніший – географічний рівень організації матеріальних систем
Holt-Jensen A.	«Geography. History and Concepts: A Student's Guide», 2009	География – інтегративна дисципліна, завданням якої є дослідження диференціації змін простору поверхні Землі та аналіз просторових відношень
Шарыгин М., Чушина Л.	«Современное состояние и место теоретической географии в системе научного знания», 2010	География – наука про закономірності і особливості розвитку територіальних природних, суспільних і природно-суспільних систем, про механізми регулювання та управління ними
Петлин В.	«Система природнича география», 2011	Сучасна география – багатогалузевий науковий пласт, який характеризується значним різноманіттям і різноплановістю розвідок, об'єднаних належністю до географічної оболонки

1	2	3
Tuan Y.-F.	«Romantic Geography: In Search of the Sublime Landscape», 2013	Географія – це вивчення Землі як дому людства
Шуйський Ю.	«Состояние современной географии и ее структура», 2013	Географія – розгалужена природнича ресурсно-світоглядна наука, яка досліджує фактори, процеси і механізми формування природних систем різного рівня організації у межах географічної оболонки та її сфер, з участю антропогенного фактора, і їхнє просторове поширення
Гладкий Ю.	«Гуманитарная география как научное знание», 2016	Географія як самостійна галузь наукового знання досліджує взаємодію природи і суспільства у просторі і часі як якісно особливий процес, що локалізований у специфічному сегменті об'єктивного світу – зовнішній земній оболонці (включно з олюдненою природою) і характеризується внутрішньою логікою свого саморозвитку
Топчієв О.	«Предметна область географії та її сучасні методологічні трансформації», 2016	Географія – наука про геопросторову (територіальну) організацію ландшафтної оболонки Землі, про природні та соціально-економічні закономірності її формування та функціонування
The Commission on Geographical Education of the International Geographical Union	«International Charter on Geographical Education», 2016	Географія – наука про Землю, її природне доквілля і суспільство. Географія також вивчає людську діяльність у її взаємозв'язку і взаємодії з доквіллям як на локальному, так і на глобальному рівнях. Географія є з'єднувальною ланкою між природничими і суспільними науками, дисципліною, яка трактує причини територіальних відмін і просторового розмаїття явищ, подій і процесів у межах різних територій
Міністерство освіти і науки України	«Стандарт вищої освіти України (проект). Бакалавр. 106 Географія», 2018	Географічні науки – області дослідження географічної оболонки як глобальної геосистеми, геосистем менших розмірних рівнів, форм територіальної організації природних і соціально-економічних процесів

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ПАРАДИГМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ*

(М. Влах, Л. Котик, 2018)

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 205.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАДІЙ І ГОЛОВНИХ ПАРАДИГМ ГЕОГРАФІЇ
(В. Малащенко, 1993)

1 Стадія	2 V ст. до Р. Х. – середина XVII ст.	3 Середина XVII ст. – кінець XIX ст.	4 Кінець XIX ст. – середина XX ст.	5 Середина XX ст. – досі	6 Перспективна стадія
Парадигма	Описово-країнознавча	Хорологічна (геокомпонентна)	Геокомплексна	Геосистемна	Геоформаційна
Соціальне замовлення	Відкриття і опис нових земель	Поглиблене територіальне вивчення земної природи	Необхідність синтезу наукових знань про Землю	Розв'язання екологічних проблем, що загострилися	Проблеми геопрон- зування та оптимізації природного довкілля
Стан загальнонаукової теорії	Нерозчленованість природознавства і філософії	Розквіт емпіричного природознавства, механістична картина Світу	Загальне визнання еволюції природи. Відкриття теорії відносності	Створення загальної теорії систем, розвиток інформатики і кібернетики	Розвиток ідей глобального еволюціонізму, створення теорії дисипативних структур і синергетики
Тип просторово- часових відношень геоб'єктів (ГО)	Топологічний	Механічний	Генетичний	Функціональний	Коеволюційний
Предмет науки	Країни – ділянки земної поверхні з тілами і зв'язками на них	Хоріони (райони) – конкретні простори земної поверхні з певним геокомпонентним складом і будовою	Геокомплекси – стійкі територіальні поєднання генетично взаємопов'язаних геокомпонентів (морфоструктур)	Геосистеми – функціонально-цілісні просторово-часові утворення взаємодіючих структурних частин	Геоформації – сукупності різноміасштабних геосистем, що розвиваються в єдиних просторово-часових (формаційних) полях

* Джерело: Малащенко В. Ю. История географических идей в свете теории парадигм / В. Ю. Малащенко // Известия РГО. – 1993. – Вып. 5. – С. 50–51.

1	2	3	4	5	6
Концепція геопростору (ГП)	Концепція топостороро-геосторороного місцєположення тїл і явищ на земній поверхні	Концепція абсолютного простору (монпростору). ГП – вмістилище усіх матеріальних об'єктів	Концепція поліпростору: ГП – історично визначена сукупність просторових відношень між ГО	Концепція єдиного простору-часу: ГП – сукупність єдиних просторово-часових відношень між ГО	Концепція геополя: ГП – формаційне поле геооб'єктів
Головний науковий підхід	Статистико-описовий	Описово-морфологічний (класифікаційний)	Морфо-генетичний (комплексний)	Структурно-функціональний і структурно-динамічний (системний)	Системно-парагенетичний (формаційний)
Проблемно-тематичне ядро концептуально-теоретичного і методологічного поля науки	Проблеми устрою земної поверхні	Проблеми причинності і взаємозалежності географічних явищ і об'єктів	Виявлення динамічної сутності геокомплексів і проблема меж	Проблеми поліструктурності географічної реальності і еволюції геосистем	
Проблемно-тематична периферія і концептуально-теоретичного і методологічного поля науки	Опис і картографування ГО	Компонентний аналіз конкретних територій	Проблеми виділення, опису і ранжування геокомплексів	Проблеми організації, функції і динаміки геосистем	

НАПРЯМКИ ПРОТОГЕОГРАФІЧНИХ УЗАГАЛЬНЕНЬ АНТИЧНОЇ НАТУРФІЛОСОФІЇ*

(VIII ст. до Р. Х. – V ст.)

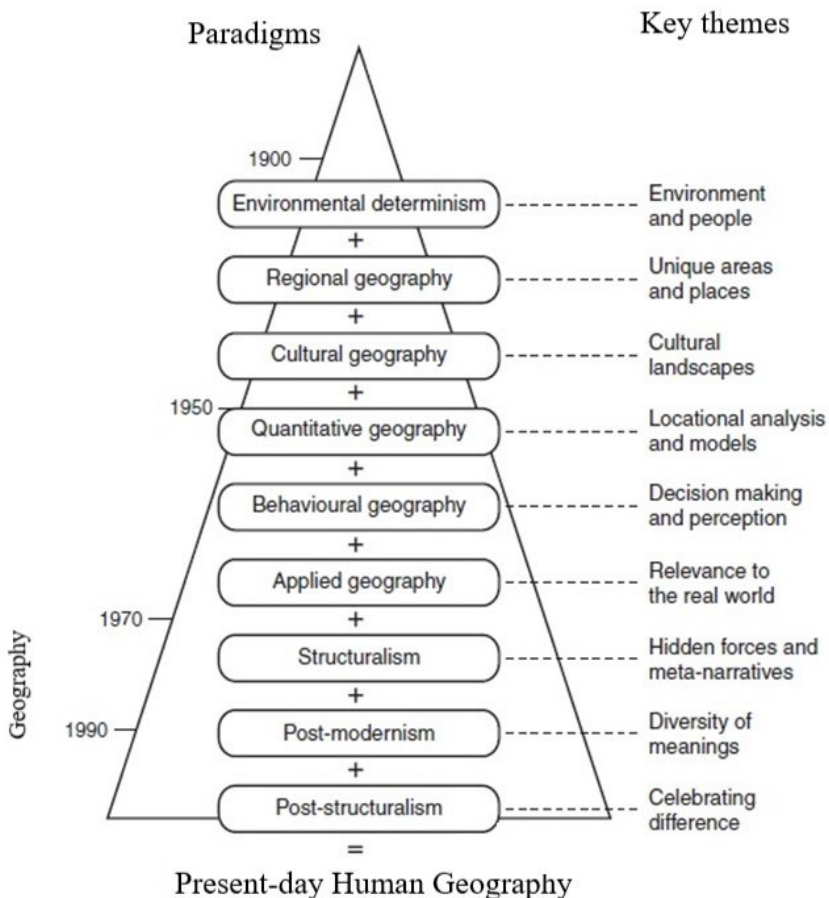
(М. Влах, 2017)

Напрямки	Представники	Концептуальні ідеї
<i>Міфологемний етап (приблизно до VI ст. до Р. Х.)</i>		
Міфологемний	Гомер, Гесіод	Теогонізм, політеїзм, тотемізм, кордоцентризм, антеїзм
<i>Науковий етап (з VI ст. до Р. Х.)</i>		
<i>а) ультраструктурні напрямки</i>		
Космологічний (космогонічний, космографічний)	Фалес, Анаксимандр, Анаксимен, Анаксагор, Парменід, Левкіп, Клавдій Птолемей	Косоцентризм (макро-і мікрокосмізм), матеріальний монізм, голізм, телеологізм
Світознавчий, у т. ч. геопросторової диференціації Світу	Гекатей Мілетський, Геродот, Ератосфен, Страбон, Помпоній Мела	Географічний детермінізм
Країнознавчий	Геродот, Гіппократ, Ератосфен, Страбон, Помпоній Мела	Географічний детермінізм, географічне образознавства, зональність
Районний	Ератосфен, Страбон	Хорографія
Етногенетичний, етнографічний, етногеографічний	Гомер, Гіппократ, Гекатей Мілетський, Геродот, Страбон	Антропоцентризм
Історико-географічний	Геродот, Тукідід, Аристотель, Страбон	Антропоцентризм
Математико-географічний	Піфагор, Ератосфен, Клавдій Птолемей	Фізіоцентризм
Картографічний	Анаксимандр, Ератосфен, Клавдій Птолемей	Хорографія
Загальноземлезнавчий	Аристотель	Фізіоцентризм, геоцентризм
Медико-географічний	Гіппократ	Географічний детермінізм
Політико-географічний	Геродот, Тукідід, Аристотель, Страбон	Географічний детермінізм
Екологічний	Страбон	Фізіоцентризм
Конструктивно-географічний (прикладний)	Александр Македонський, Гай Юлій Цезар	Фізіоцентризм
<i>б) інфраструктурні напрямки</i>		
Термінологічний		
Топонімічний		

* Джерело: Влах М. Античні витоки сучасної географії: концептуальний підхід / М. Влах // Історія української географії. Всеукр. наук.-теор. часопис. – Тернопіль, 2017. – Вип. 35. – С. 60.

ПАРАДИГМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(J. Matthews, D. Herbert, 2008)

* Джерело: Matthews J. Geography. A Very Short Introduction / J. Matthews, D. Herbert. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – P. 82.

ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ

Об'єкт дослідження географічної науки — сфера дійсності, на яку спрямоване наукове географічне пізнання. Виділяють загальний і конкретні об'єкти дослідження географічної науки.

Неусталеність трактування загального об'єкта дослідження географічної науки проявляється через синонімічні ряди термінів.

До визначення загального об'єкта дослідження географічної науки використовують *геосферний, ландшафтний, геосистемний, геосередовищний, геоноосферний* підходи.

Найбільше застосовують *геосферний підхід* до визначення загального об'єкта географічної науки (поверхня Землі, фізико-географічна оболонка, географічна сфера, епігеосфера, геоверсум, біогеосфера, географічний простір, геопростір). Традиційним терміном вважається *географічна оболонка* як глобальна геосистема, що включає як природну, так і соціосферу.

Ідея *сферичності будови* Землі і Космосу, започаткована ще в античні часи, у наш час доповнюється формуванням нових земних сфер на основі розвитку інформаційних і цифрових технологій — *геокосмотехносфери, геоінформаційної сфери, геодигітальної сфери, геоноосфери*. Існує тенденція *просторового розширення* загального об'єкта дослідження географічної науки від земної поверхні до геокосмотехносфери, Земного планетарного комплексу, що зумовлює необхідність модернізації її теоретико-методологічних засад.

Конкретизація змістової сутності об'єкта дослідження географічної науки відбувається на основі поглиблення структурного аналізу із використанням принципів поліструктурності, функціонування, управління тощо.

Предмет дослідження географічної науки — просторова (територіальна, геоторіальна) організація географічної оболонки, її окремих частин (геосфери, комплекси).

Просторова (територіальна, геоторіальна) організація географічної оболонки — сукупність генетично, системно-структурно, функціонально взаємопов'язаних частин на глобальному, регіональному, локальному рівнях у ретроспективній, актуальній і перспективній проекціях.

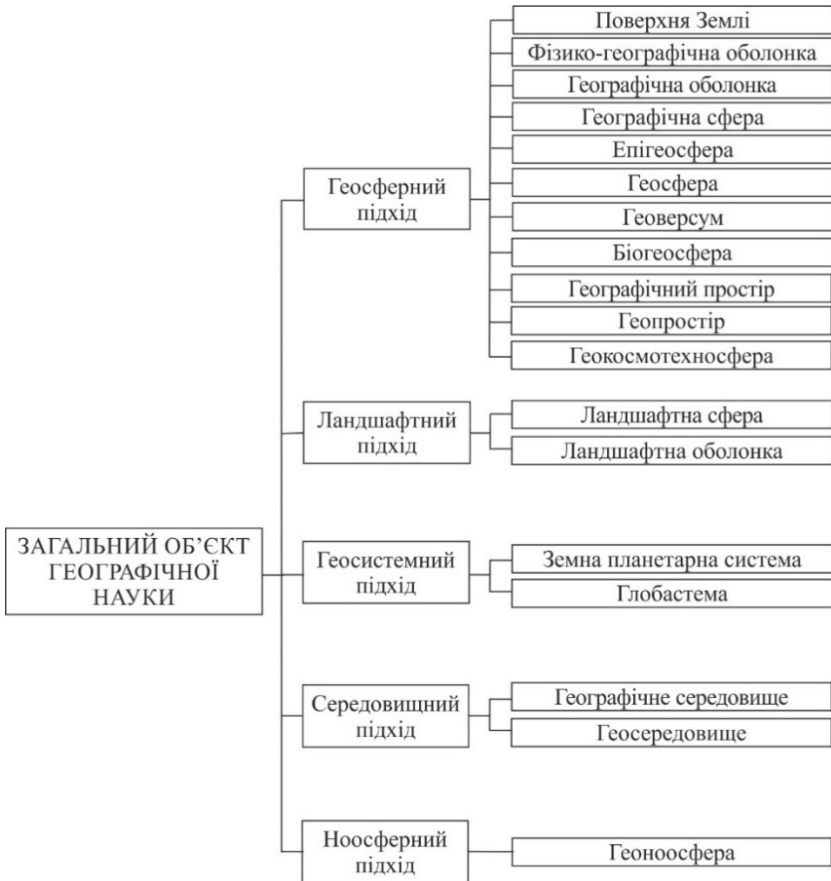
ГЕНЕТИЧНА І ХРОНОЛОГІЧНА УПОРЯДКОВАНІСТЬ ГЕОСФЕР*

(О. Топчієв, Д. Мальчикова, І. Пилипенко, В. Яворська, 2017)

Геосфери	Час формування	Періодизація розвитку земної оболонки	
Ноосфера (сфера розуму)	Майбутнє	↑↑↑↑↑↑↑↑↑↑	Гіпотетична вища єдність суспільства і природи
Наукова сфера (сфера інформатики)	Кінець ХХ ст.		
Культуросфера (сфера суспільної свідомості)	Приблизно 1 тис. років тому		Формування духовної діяльності людства
Техносфера (економсфера)	Приблизно 10 тис. років тому		Виробнича діяльність населення (відтворювальне господарство)
Антропосфера (соціосфера)	Приблизно 2-3 млн років тому		Соціальний час (життєдіяльність людини)
Біосфера (сфера життя)	Приблизно 3,5 млрд. років тому		Біотичний час (жива природа)
Гідросфера	—		Абіотичний час (нежива природа)
Атмосфера	—		
Літосфера (террасфера)	Приблизно 5 млрд. років тому		
			Цивілізаційний розвиток

* Джерело: Топчієв О. Г. Концепція довкілля – сучасний напрям інтеграції природничо- і суспільно-географічних досліджень / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, І. О. Пилипенко, В. В. Яворська // УГЖ. – 2017. – №3 (99). – С. 67.

**СИНОНІМІЧНИЙ РЯД ДО ПОНЯТТЯ
ЗАГАЛЬНОГО ОБ'ЄКТА ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ***
(М. Влах, Л. Котик, 2018)

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 157.

**ІЄРАРХІЧНІ РІВНІ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА***
(М. Влах, 2016)

* Джерела: Влах М. Р. Терміносистема «територіальна організація суспільства»: становлення і напрямки розвитку / М. Р. Влах // Наук. вісник Чернів. ун-ту: зб. наук. праць. – Чернівці: Чернів. нац. ун-тет, 2016. – Вип. 775–776: Географія. – С. 150; Влах М. Теорія і методологія географічної науки: навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 237.

СИСТЕМНА МЕТОДОЛОГІЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ

Системна організованість є об'єктивною загальною властивістю навколишнього світу, пізнавальної і практичної діяльності людини.

Сутність системного підходу полягає у намаганні надати дослідженням всеосяжний характер, розкрити взаємозв'язок наукових фактів, представити знання у вигляді несуперечливої цілісності.

Системний підхід має як свої *гносеологічні можливості* (посилена увага до питань структури, зв'язків, ієрархії об'єктів), так і *обмеження* (поза увагою — генезис, еволюція об'єктів). На сучасному етапі розвитку науки доцільною стає заміна системного мислення *інтегральним*, яке враховує й позасистемні об'єкти і зв'язки та дає змогу охопити реальний світ у всій повноті і розмаїтті.

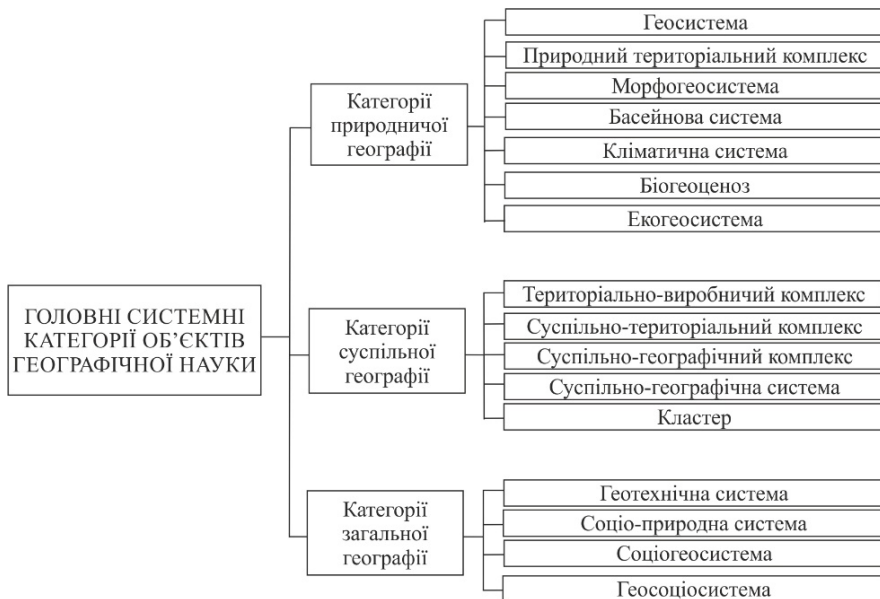
Системна методологія географії зумовлена трактуванням *планети Земля* як реальної, матеріальної, природної, відкритої, великої, самоорганізованої, самокерованої, активної, динамічної системи, а також системним характером об'єктів наукового дослідження. У *природничій географії* — це геосистема, природний територіальний комплекс, морфогосистема, басейнова система, кліматична система, біогеоценоз, екогосистема, у *суспільній географії* — територіально-виробничий комплекс, суспільно-територіальний комплекс, суспільно-географічний комплекс, суспільно-географічна система, кластер, у *загальній географії* — геотехнічна система, соціоприродна система, соціогосистема, геосоціосистема.

Системний підхід використовують також для аналізу просторової структури географічних об'єктів (лінійної, кільцевої, матричної (ортогональної), зіркуватої, деревоподібної (вертикально-ієрархічної), мережної).

Системоформуючу функцію географічних об'єктів виконують відповідні зв'язки і відношення.

ГОЛОВНІ СИСТЕМНІ КАТЕГОРІЇ ОБ'ЄКТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ*

(М. Влах, Л. Котик, 2018)

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 196.

**МАТРИЦЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
ЗА ГОЛОВНИМИ КАНАЛАМИ ЗВ'ЯЗНОСТІ***
(М. Влах, Л. Котик, 2018)

	Природа	Людина	Господарство
Природа	Природничі зв'язки	Біотичні зв'язки	Природно-господарські (ресурсні) зв'язки
Людина	Рекреаційні зв'язки, соціально-екологічні зв'язки	Демографічні зв'язки, соціальні зв'язки, політичні зв'язки, культурні зв'язки	Працересурсні зв'язки
Господарство	Економіко-екологічні зв'язки	Розподільні зв'язки	Загальноекономічні зв'язки, виробничо-економічні зв'язки, виробничо-технологічні зв'язки, організаційно-управлінські зв'язки, інформаційні зв'язки

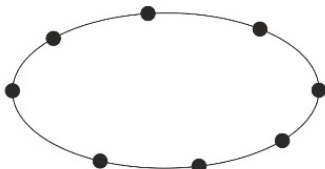
* Джерела: Алаев Э. Б. Социально-экономическая география : понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – С. 194–199 ; Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 201.

ТИПИ ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ СИСТЕМ*

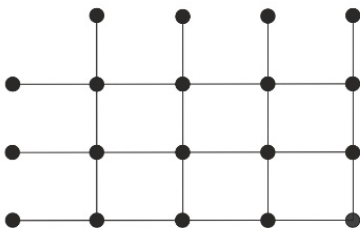
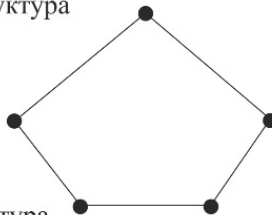
(М. Влах, Л. Котик, 2018)

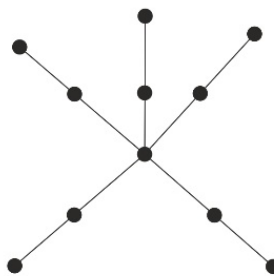
Лінійна структура

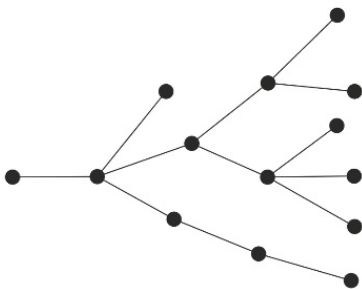
Кільцева структура

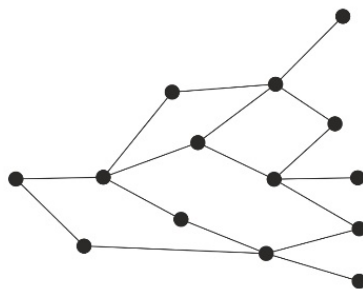
Матрична, або ортогональна структура

Зіркувата структура

Деревоподібна,
або вертикально-ієрархічна структура

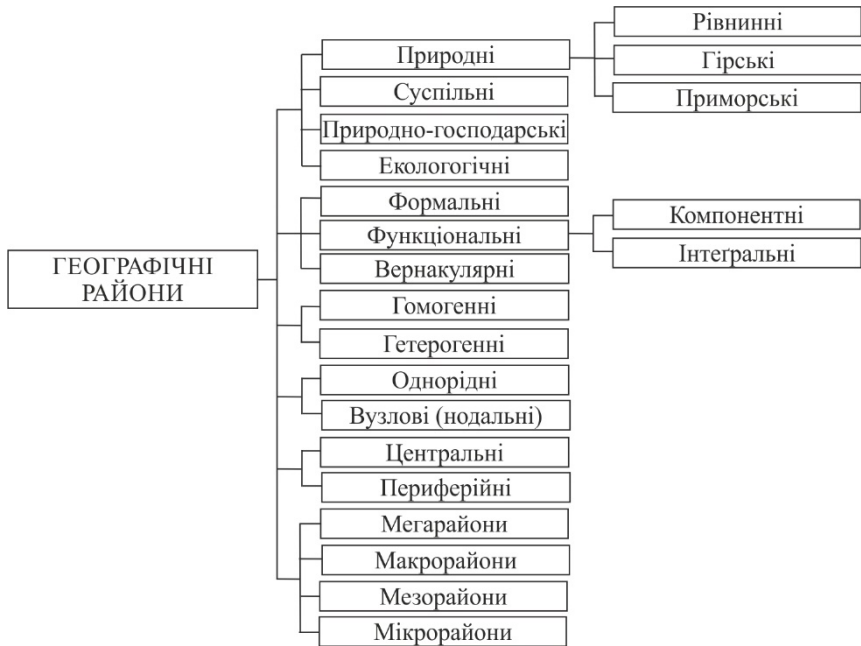
Мережна структура

---

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 192.

ТИПИ ГЕОГРАФІЧНИХ РАЙОНІВ*

(М. Влах, Л. Котик, 2019)

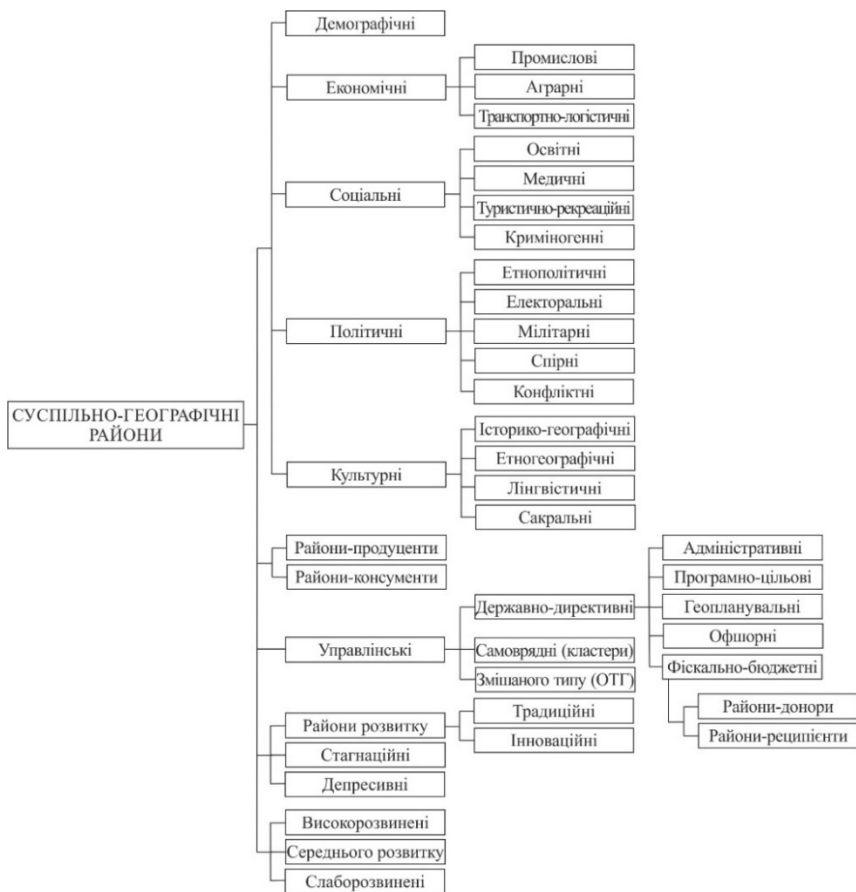

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 123.

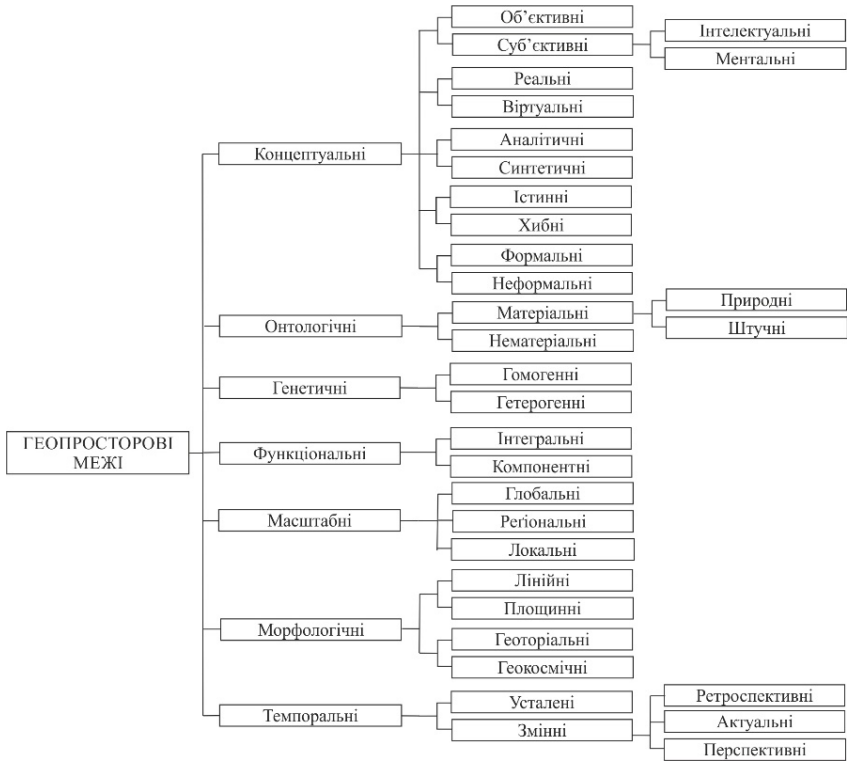

ТИПИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ РАЙОНІВ

(М. Влах, Л. Котик, 2019)

**ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА СИСТЕМА
«ГЕОПРОСТОРОВІ МЕЖІ»***
(М. Влах, 2016)

**ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА СИСТЕМА
«СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ МЕЖІ РЕГІОНІВ»****
(М. Влах, 2016)

* Джерело: Влах М. Геопросторові концепти «межа», «помежів'я»: модернізація смислів / М. Влах // Історія української географії. Всеукр. наук.-теор. часопис. – Тернопіль, 2016. – Вип. 33–34. – С. 80.

** Джерело: Там само. – С. 80.

ГЕОГРАФІЧНІ ЗАКОНИ І ЗАКОНОМІРНОСТІ

Концептуальним ядром наукової теорії є *закони* — відображення у формі теоретичних тверджень істотних, необхідних і таких, що повторюються, зв'язків між явищами і процесами дійсності.

Характерними ознаками закону є універсальність та їхня наявність за певних умов.

Головні функції наукового закону полягають у *поясненні* (розкритті сутності явища, процесу) та *передбаченні* (вихід поза межі конкретного дослідження).

Виділяють емпіричні та теоретичні закони. *Емпіричні* (кількісні) закони фіксують зв'язки між чуттєво сприйнятними властивостями об'єктів, *теоретичні* — розкривають глибинні, внутрішні зв'язки процесів, механізм їхнього перебігу.

За ступенем узагальнення наукові закони поділяють на *всезагальні*, або *універсальні* (відображають загальні, необхідні, повторювані і стійкі зв'язки між усіма явищами і процесами дійсності), *загальні* (характерні для великого кола явищ) і *конкретні* (виводяться або з універсальних законів, або стосуються обмеженої сфери діяльності).

За формою прояву, точністю передбачення закони бувають *статистичними* (мають малий імовірнісний характер, стосуються великої кількості випадкових і суб'єктивних чинників) та *динамічні* (мають велику імовірність передбачення, оскільки абстраговані від другорядного і випадкового).

У науковій літературі наявна синонімія понять *закон* і *закономірність*. *Головні загальнонаукові закономірності* — об'єктивність, необхідність, повторюваність, автономність.

Для географічної науки характерна неусталеність щодо виділення аксіом, наукових законів і закономірностей. Це засвідчують різні авторські схеми головних законів географічної науки, що зумовлює необхідність посилення її теоретизації.

У природничій географії відомі схеми законів і закономірностей С. Калесника (1970), Ю. Саушкіна, А. Смірнова (1970), Д. Арманда (1975), К. Дьяконова (1981), у суспільній — М. Пістуна (1996), О. Шаблія (1980, 1981, 2001, 2003, 2012; Кн. 1, 2015).

КОРОТКИЙ ЗВІД ЗАГАЛЬНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ЗЕМЛІ*

(С. Калесник, 1970)

1. Земля не «звичне» тіло космосу, а своєрідна геохімічна аномалія у космосі (з причини багатства важкими елементами).

2. Індивідуальні особливості Землі як планети (магнітне поле, неоднорідність гравітаційного поля) змінюють властивості ближнього Космосу, який її оточує.

3. Полярне стиснення північної півкулі Землі менше, ніж південної (кардіоїдальний еліпсоїд).

4. Швидкість обертання Землі навколо своєї осі поступово сповільнюється через гальмування припливами. Як результат, форма Землі має тенденцію переходу від еліпсоїда до кулі.

5. Земля як планета складається із концентричних оболонок, які розташовуються за значенням питомої ваги речовини (атмосфера, гідросфера, біосфера, літосфера).

6. На земній поверхні та поблизу неї наявна географічна, або ландшафтна сфера, яка якісно відрізняється від усіх інших сфер Землі.

7. Земна кора, ландшафтна оболонка, висока атмосфера і ближній космос утворюють складну природну систему – географічний простір.

8. Загальна площа материкових мас у північній півкулі більша, ніж у південній. Центр ваги Землі зміщений у північну півкулю.

9. Вага материків дорівнює приблизно вазі води в океанах.

10. Материки й океани за своїм взаємним розташуванням – антиподи.

11. Усі материки, окрім Антарктиди, групуються попарно. Кожна пара утворює «материковий промінь». Усі материкові промені сходяться до північного полярного простору, утворюючи «континентальну зірку».

12. Усі материки мають форму клинів.

13. На східних окраїнах материкових променів розташовуються гірлянди островів (острівні дуги). Уздовж західних окраїн острівних гірлянд немає.

14. У кожному материковому промені північний материк відокремлений від південного областю подрібнення земної кори (середземні моря з їхніми архіпелагами, контрастами висот і глибин, сейсмічністю й вулканізмом).

15. У кожному материковому промені південний материк зміщений східніше північного.

16. Окраїнні частини материків вищі від серединних.

---

* Джерело: Калесник С. В. Общие географические закономерности Земли / С. В. Калесник. – М. : Мысль, 1970. – С. 257–260.

17. Дно Світового океану в центральних частинах припідняте порівняно з окраїнами.

18. Гранітний горизонт земної кори виклинюється на дні глибоких океанів (дисиметрія земної кори).

19. Поверхня гідросфери роз'єднана виступами материків (дисиметрія гідросфери). У північній півкулі панує підземне і морське зледеніння (вічна мерзлота, морські льодовики), у південній – наземне (льодовики) (дисиметрія кріосфери).

20. На суходолі переважають висоти до 1 000 м, у морі – глибини понад 3 000 м. Материки й океани – первинні форми рельєфу літосфери.

21. У поширенні молодих гірських поясів на суходолі та на дні Світового океану переважає меридіональний чи близький до нього напрям.

22. В осьових частинах усіх серединно-океанічних хребтів наявні рифтові депресії.

23. У земному еліпсоїді діють сили деформації, які виникли при зменшенні полярного й екваторіального стиснення Землі та приурочені до певних зональних і меридіональних поясів.

24. Безперервний обмін речовини й енергії між компонентами зумовлює цілісність ландшафтної оболонки Землі (закон цілісності).

25. Характерна особливість ландшафтної оболонки – наявність у ній колообігів речовини й енергії, які забезпечують багаторазовість процесів і їхню високу сумарну ефективність за обмежених вихідних кількостях речовини й енергії (закон колообігів).

26. Для ландшафтної оболонки характерна періодична й циклова повторюваність різноманітних процесів і явищ у часі (закон ритміки).

27. У колообігах і ритмічних явищах кінцева фаза ритму (колообігу) не закінчується на вихідній: між ними – завжди розрив, який і утворює вектор спрямованої зміни.

28. Північна півкуля відрізняється від південної розподілом суходолу і моря, кліматом, структурою ландшафтної сфери, формами зледеніння, геологічною історією тощо (закон полярної асиметрії Землі).

29. Просторові зміни географічної структури ландшафтної оболонки, зумовлені перебігом розвитку останньої, є наслідком розчленування оболонки на геокомплекси різного таксономічного рангу (закон територіальної диференціації).

30. Усі географічні компоненти і географічні ландшафти закономірно змінюються за широтою, тобто від екватора до полюсів (закон географічної зональності).

31. Географічні зони одного й того ж типу повторюються у різних географічних поясах (періодичний закон географічної зональності).

32. У структурі та розвитку ландшафтної оболонки суттєву роль, окрім зональних процесів, відіграють азональні чинники (закон

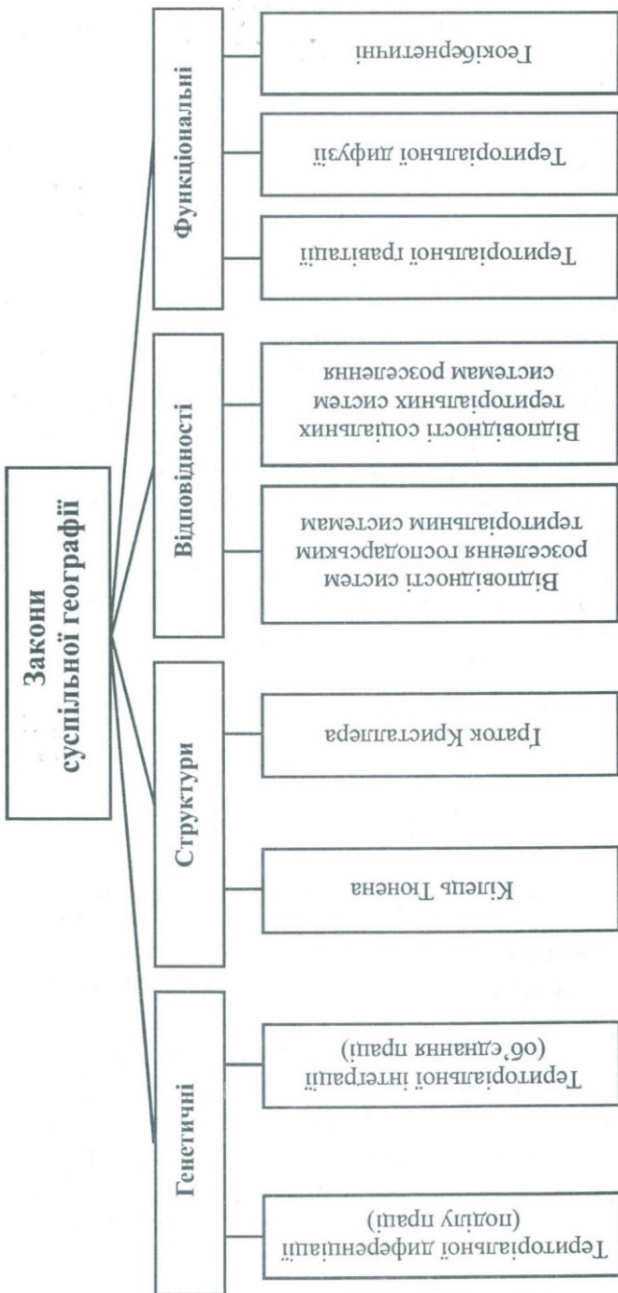
азональності). Головні прояви азональних впливів – секторність географічних поясів, «диференціація за довготою» ландшафтних зон, висотна поясність.

33. У структурі та розвитку ландшафтної оболонки зональні та азональні чинники утворюють суперечливу єдність і нерозривність (закон єдності зональності й азональності).

34. Ландшафтна оболонка перебуває у стані безперервного розвитку (закон розвитку). Головна рушійна сила розвитку – боротьба зональних і азональних тенденцій, форма розвитку – ритмічна.

35. Унаслідок просторової неоднорідності ландшафтної оболонки її розвиток відбувається нерівномірно від місця до місця (закон гетерохронності розвитку).

СИСТЕМА ЗАКОНІВ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*
(О. Шаблій, 2001)

* Джерело: Шаблій О. І. Суспільна географія : теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – С. 127.

КЛАСИФІКАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ

Різномасштабна просторова і часова вимірність географічної оболонки як цілісного об'єкта дослідження географії зумовлює складність і диверсифікацію системи її наукових напрямків.

Системну класифікацію географічної науки доцільно здійснювати із використанням історико-генетичного, функціонального, структурно-компонентного, діяльнісного, процесного і методичного принципів.

Пропонована нами система географічної науки охоплює дві *історико-генетичні підсистеми* — підсистему дивергентних (диференційних) і підсистему конвергентних (інтеграційних, межових) наукових дисциплін, що відображає об'єктивний процес диференціації та інтеграції наукового пізнання (рис. «Системна класифікація географічної науки»).

Підсистема дивергентних наук містить чотири *функціонально-структурні класи*: *базисні (власне географічні) науки* — природнича географія і суспільна географія; *теоретико-методологічні науки*; *допоміжні науки*, серед яких філософські та формальні науки, природничі науки, суспільні науки, гуманітарні науки, технічні (засобові) науки (Geographical Tools and Techniques, Applied science); *методичні науки*.

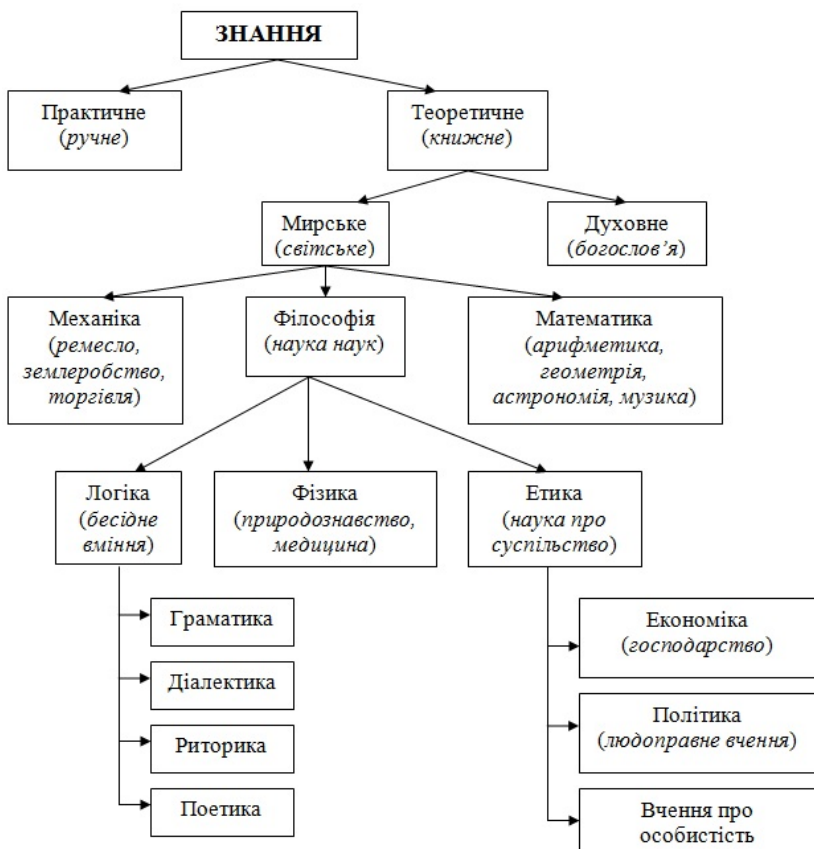
Географічна наука має значний конвергентний потенціал, зумовлений природно-суспільною сутністю загального об'єкта її дослідження. Аналіз сучасних наукових географічних напрямків дав змогу виділити два класи конвергентних наук: *внутрішньо-* (конвергенція природничої та суспільної географії) і *зовнішньоконвергентні* (конвергенція природничої географії зі суміжними природничими науками, конвергенція суспільної географії та суміжних суспільних наук; конвергенція географії та суміжних наук).

Модернізація системи географічної науки відбувається на основі внутрішніх і зовнішніх конвергентних процесів, зумовлених її гуманізацією, математизацією, інформатизацією, економізацією, соціологізацією, психологізацією, екологізацією, ноосферизацією тощо.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗНАННЯ*

(Ю. Крижанич, 1617-1683)

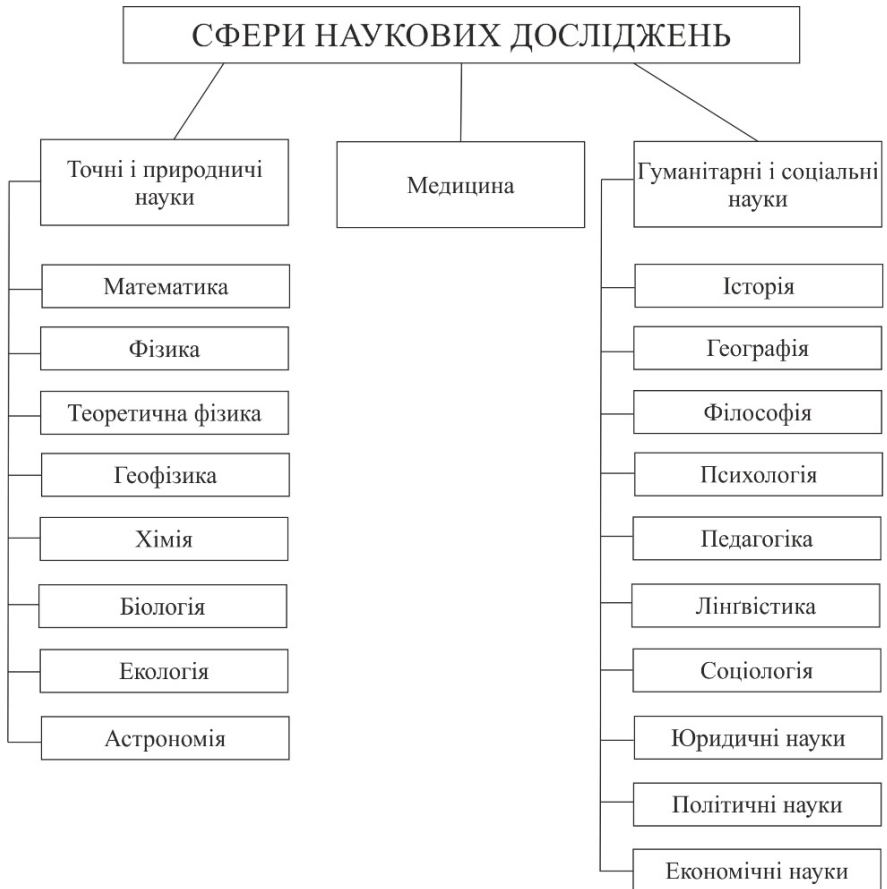

---

* Джерела: Громов М. Н. Систематизация эмпирических знаний в Древней Руси / М. Н. Громов // Естественнонаучные представления Древней Руси : сб. статей. – М. : Наука, 1978. – С. 34 ; Влах М. Історія географії : навч. посібник / М. Влах. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 271.

СФЕРИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ*

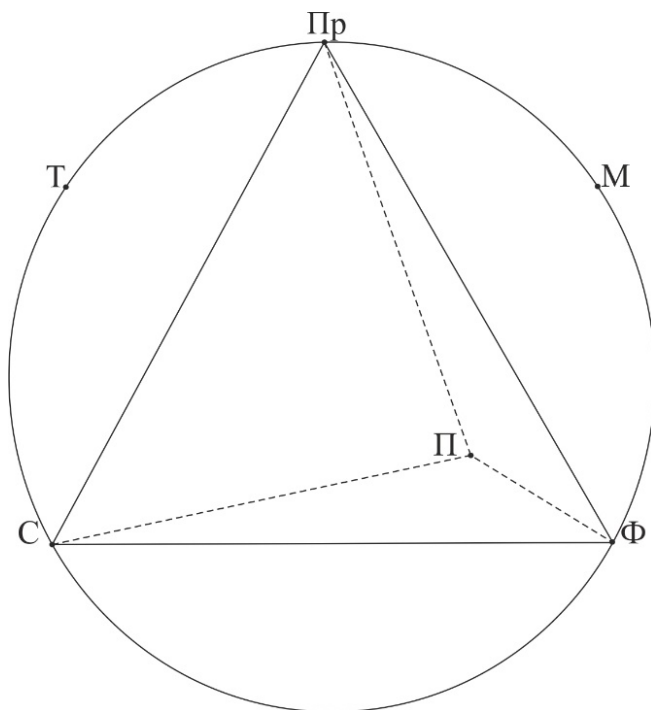
(Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, 1975)

---

* Джерело: Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, 1975 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.osce.org/mc/39501?download=true>.

«ТРИКУТНИК НАУК», ВПИСАНИЙ У КРУГ*
(Б. Кедров, 1985)

П – психологія; Ф – філософія;
С – суспільні науки; Пр – природничі науки;
Т – техніка; М – математика

---

* Джерело: Кедров Б. М. Классификация наук. Прогноз К. Маркса о науке будущего / Б. М. Кедров. – М. : Мысль, 1985. – С. 182.

**РОЗШИРЕННЯ ПОЛЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ:
КЛАСИФІКАЦІЯ***
(Rised field of science and technology: classification, 2007)

Science and technology	2002	2007
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
1. Natural Sciences	1.1 Mathematics and computer sciences 1.2 Physical sciences 1.3 Chemical sciences 1.4 Earth and related environmental sciences 1.5 Biological sciences	1.1 Mathematics 1.2 Computer and information sciences 1.3 Physical sciences 1.4 Chemical sciences 1.5 Earth and related environmental sciences 1.6 Biological sciences 1.7 Other natural sciences
2. Engineering and Technology	2.1 Civil engineering 2.2 Electrical engineering, electronics 2.3 Other engineering sciences	2.2 Electrical engineering, electronic engineering, information engineering 2.3 Mechanical engineering 2.4 Chemical engineering 2.5 Materials engineering 2.6 Medical engineering 2.7 Environmental engineering 2.8 Environmental biotechnology 2.9 Industrial biotechnology 2.10 Nano-technology 2.11 Other engineering and technologies
3. Medical and Health Sciences	3.1 Basic medicine 3.2 Clinical medicine 3.3 Health sciences	3.1 Basic medicine 3.2 Clinical medicine 3.3 Health sciences 3.4 Health biotechnology 3.5 Other medical sciences
4. Agricultural Sciences	4.1 Agriculture, forestry, fisheries and allied sciences 4.2 Veterinary medicine	4.1 Agriculture, forestry, and fisheries 4.2 Animal and dairy science 4.3 Veterinary science 4.4 Agricultural biotechnology 4.5 Other agricultural sciences

---

* Джерело: Rised field of science and technology: classification, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.oecd.org/science/inno/38235147.pdf>.

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
5. Social Sciences	5.1 Psychology 5.2 Economics 5.3 Educational sciences 5.4 Other social sciences	5.1 Psychology 5.2 Economics and business 5.3 Educational sciences 5.3 Sociology 5.5 Law 5.6 Political Science 5.7 Social and economic geography 5.8 Media and communications 5.7 Other social sciences
6. Humanities	6.1 History 6.2 Languages and literature 6.3 Other humanities	6.1 History and archaeology 6.2 Languages and literature 6.3 Philosophy, ethics and religion 6.4 Art (arts, history of arts, performing arts, music) 6.5 Other humanities

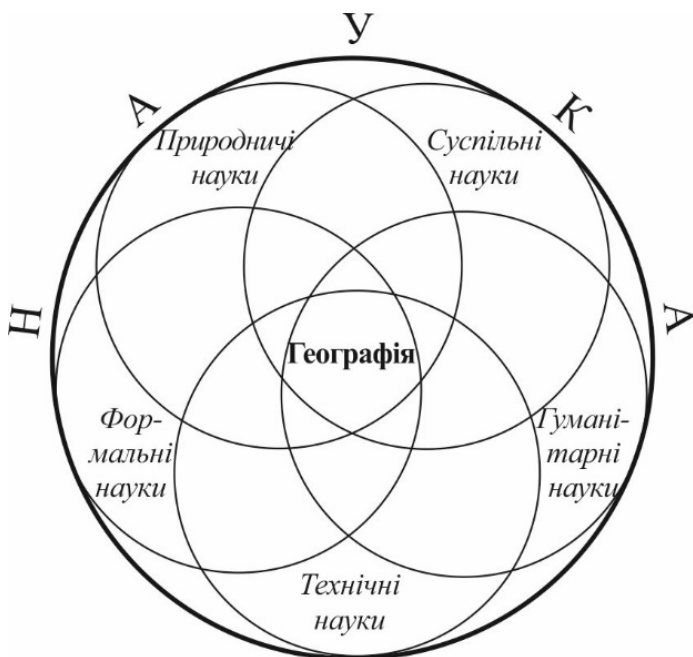
ГАЛУЗИ НАУКИ*
(Branches of Science — The Complete List, 2015)

Branches of science			
Nature science	Formal science	Social science	Applied science
Physical science physics chemistry Earth science space science Life science biology zoology botany molecular biology	Mathematics Logic Statistics Decisions	History Economy Sociology Law Sciens education Archaeology Political science	Engineering computer science civil engineering electrical engineering chemical engineering genetic software operation research industrial Health science medicine pharmacy dental Applied physics Applied chemistry Applied biology

---

* Джерело: Branches of Science – The Complete List, 2015 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.sciencemirror.com/branches-of-science-the-complete-list>.

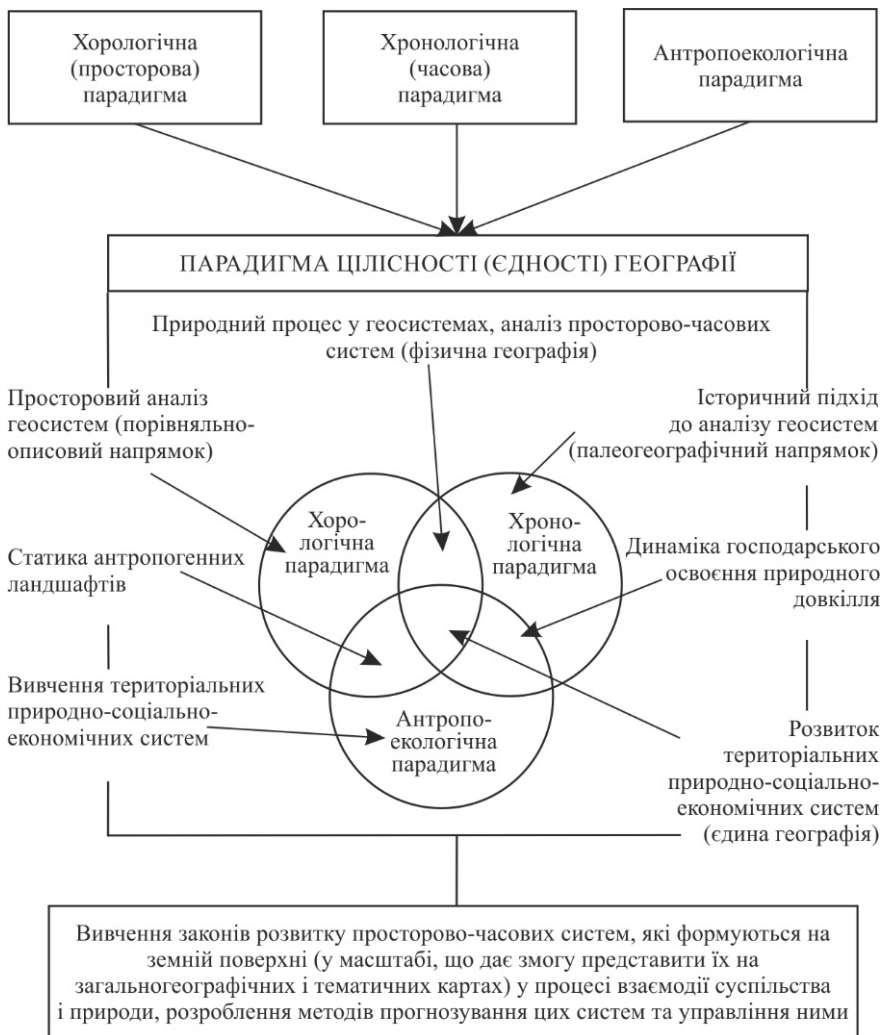
МІСЦЕ ГЕОГРАФІЇ У ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ НАУК*
(М. Влах, Л. Котик, 2018)

---

* Джерело: Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 153.

УЯВЛЕННЯ ПРО ЦІЛІСНІСТЬ ГЕОГРАФІЇ*
(М. Голубчик, С. Евдокимов, Г. Максимов [и др.], 2005)

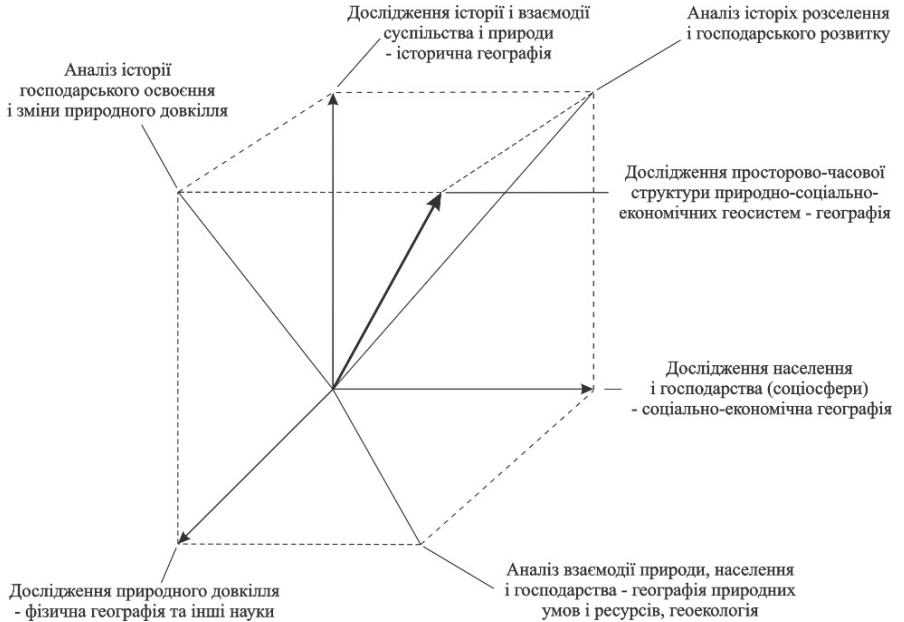

* Джерело: Голубчик М. М. Теория и методология географической науки / М. М. Голубчик, С. П. Евдокимов, Г. Н. Максимов [и др.]. – М. : Владос, 2005. – С. 83.

ЛОГІЧНА СТРУКТУРА ПОТРІЙНОСТІ ЄДИНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(М. Голубчик, С. Евдокимов, Г. Максимов [и др.], 2005)

* Джерело: Голубчик М. М. Теория и методология географической науки / М. М. Голубчик, С. П. Евдокимов, Г. Н. Максимов [и др.]. – М. : Владос, 2005. – С. 87.

**КОНЦЕПТУАЛЬНА ТРИНІТАРНА МОДЕЛЬ
ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ***
(О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик, 2015)

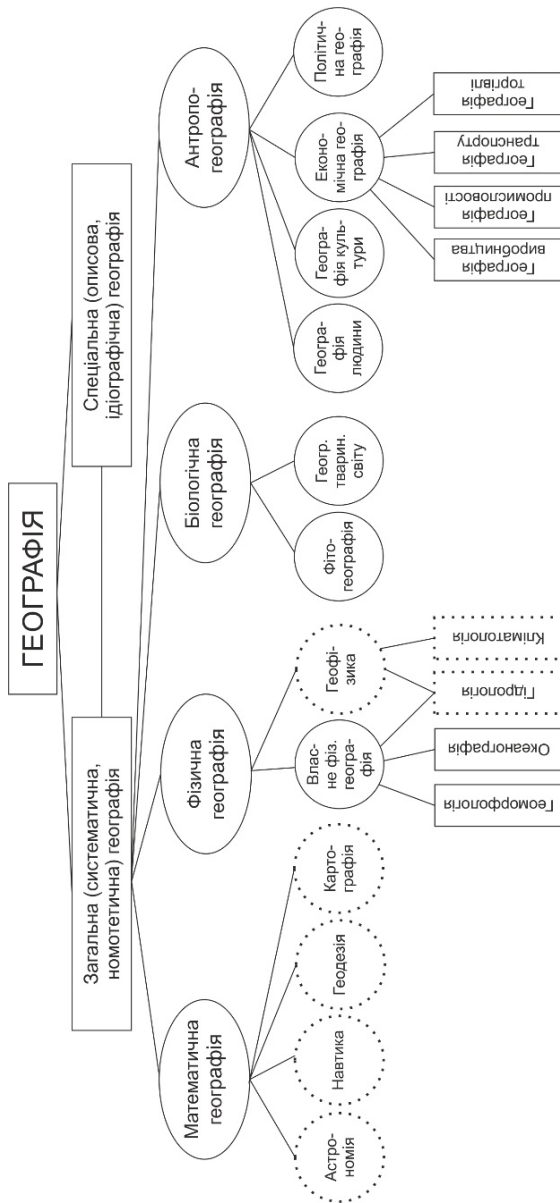

---

* Джерела: Шаблій О. Нова системна класифікація географічної науки : проблеми і напрямки модернізації / О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик // Історія української географії. Всеукр. наук.-теор. часопис. – Тернопіль, 2015. – Вип. 32. – С. 10 ; Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 179.

СИСТЕМА НАУКОВИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН*

(С. Рудницький, 1905)

Дисципліни, які виділилися з географії до початку ХХ ст.

* Джерело: Шаблій О. І. Академік Степан Рудницький – фундатор української географії / О. І. Шаблій. – Львів ; Мюнхен : ЛДУ ім. І. Франка, 1993. – С. 25.

**СХЕМА ПРОСТОРОВИХ ВЗАЄМВІДНОШЕНЬ
ЖИТТЄВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗЕМЛІ, АБО КРУГ ГЕОГРАФІЇ***
(В. Семенов-Тян-Шанский, 1915)

Класифікація відділів географії

	I. Неорганічна географія			
1. Суходіл і вода	}	Географія головних оболонок Землі		
2. Суходіл і повітря				
3. Вода і повітря				
	II. Органічна географія			
4. Суходіл і рослини	}	Фітогеографія	}	
5. Вода і рослини				
6. Повітря і рослини	}	Зоогеографія		
7. Суходіл і тварини				
8. Вода і тварини				
9. Повітря і тварини	}	Антропогеографія		
10. Рослини і тварини				
11. Суходіл і людина				
12. Вода і людина	}			
13. Повітря і людина				
14. Рослини і людина				
15. Тварини і людина				

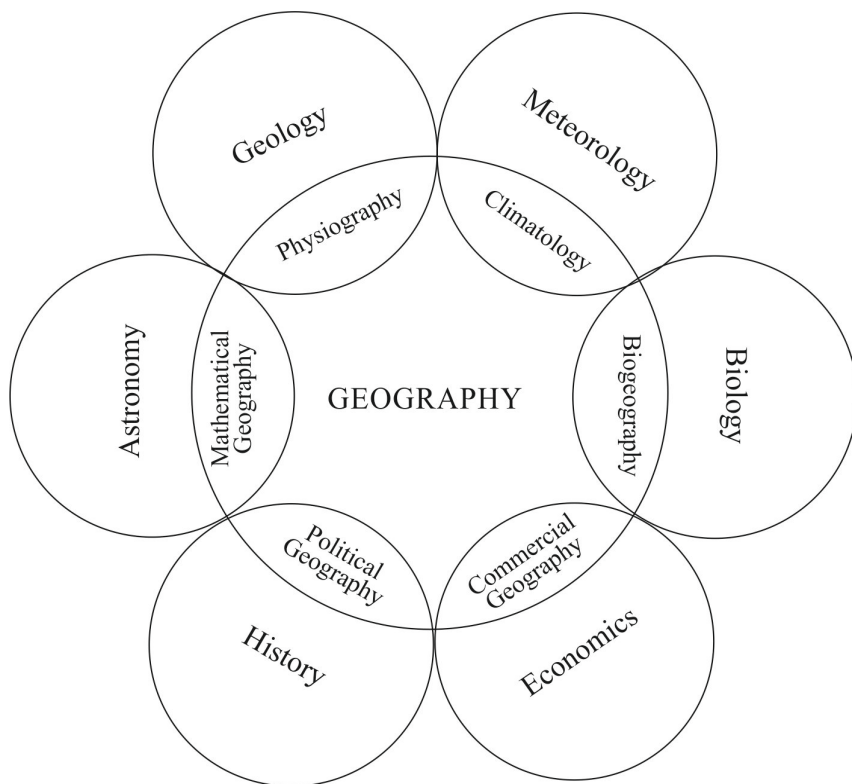
III. Синтез економічної і політичної географії

Кожний відділ містить два елементи: описовий; філософський, а також статику і динаміку предмета.

---

* Джерело: Семенов-Тян-Шанский В. П. Что такое география? / В. П. Семенов-Тян-Шанский // Известия ИРГО. – 1915. – Т. 51. – Вып. 9. – С. 476–477.

СФЕРА ГЕОГРАФІЇ*
(N. M. Fenneman, 1919)

---

* Джерела: *Fenneman N. M.* The Circumference of Geography / N. M. Fenneman [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.d.umn.edu/~okuhlke/Archive/GEOG%205803%20Readings/Week%206/circumference_geo.pdf ; The Dictionary of Human Geography / [ed. by D. Gregory [et al.]]. – [5th ed.]. – Oxford : A John Wiley & Sons Ltd, 2009. – P. 534.

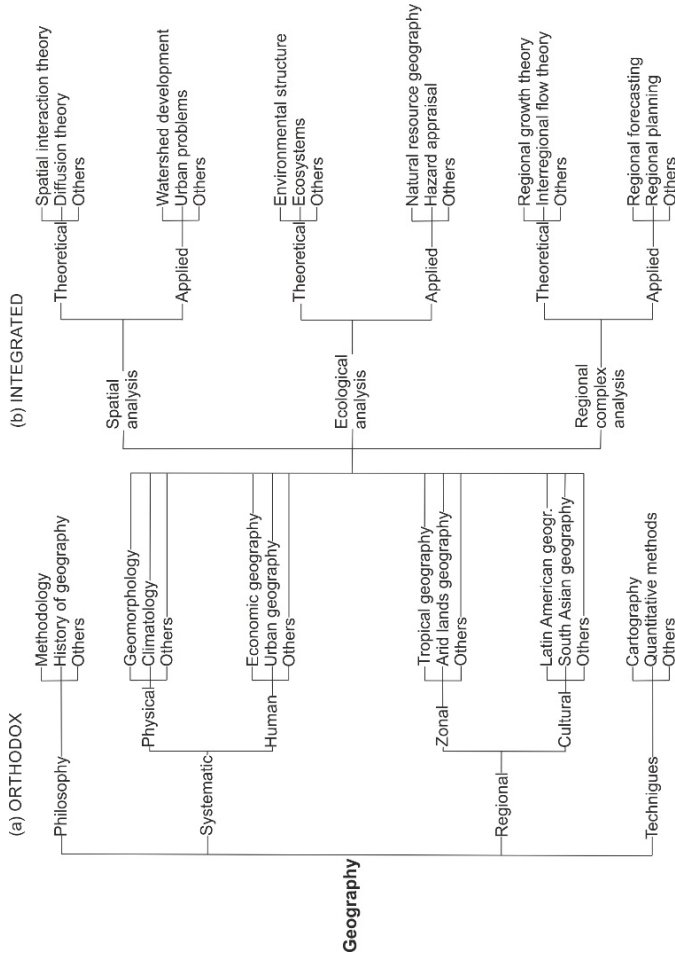
СИСТЕМА ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК*
(Ю. Саушкін, 1976)

Науки	Природничо-географічні	Соціально-економічні	Загальногеографічні
Однокомпонентні	Геоморфологія Гідрологія суходолу Кліматологія Географія ґрунтів Гляціологія Географія тварин Географія рослин	Географія промисловості Географія сільського господарства Географія транспорту Географія будівництва Географія торгівлі Географія науки і культури	
Полікомпонентні	Океанологія Біогеографія Кріогеографія	Географія населення Географія міст та інших поселень Географія сфери послуг Політична географія	Географія природних ресурсів (оцінка земель, учення про водогосподарські проблеми та ін.) Медицина географія Географія туризму і відпочинку
Синтетичні	Ландшафтознавство (учення про ПТК) Фізико-географічне крайнознавство Загальне землезнавство (планетарна фізична географія) Палеогеографія	Економічна географія (загалом) та учення про ПВК Економіко-географічне крайнознавство Планетарна економічна географія Історична географія	Картографія Математична географія Історія і методологія географії Теоретична географія Метагеографія Крайнознавство Історичне ландшафтознавство
Прикладні	Інженерна географія Ерозіоністика Ландшафтна архітектура	Районне планування	Геоніка Географічне прогнозування

* Джерело: Саушкін Ю. Г. История и методология географической науки : курс лекций / Ю. Г. Саушкін. – М. : Изд-во МГУ, 1976. – С. 325.

ВНУТРІШНЯ СТРУКТУРА ГЕОГРАФІЇ*

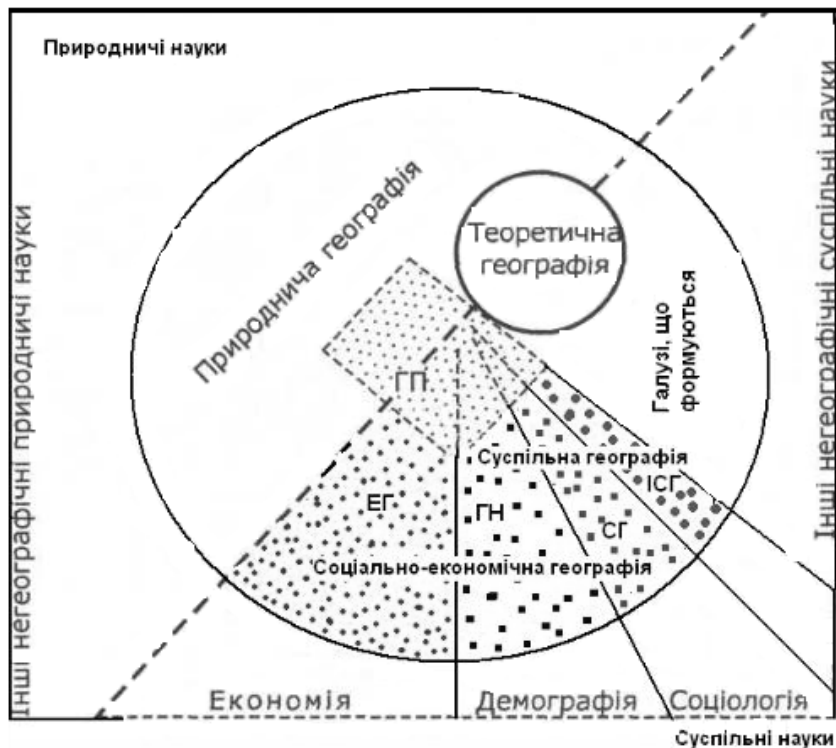
(P. Haggett, 1979)

* Джерело: *Haggett P. Geography : a Modern Synthesis / P. Haggett. – [3 ed.; copyright 1972]. – N.Y. : Harper & Row Publishers, 1979. – P. 109.*

КЛАСИФІКАЦІЯ ГЕОГРАФІЇ*

(С. Ниммик, 1984)

ЕГ – економічна географія, ГН – географія населення і розселення,
 СГ – соціальна географія, ГП – географія природокористування,
 ІСГ – інші суспільно-географічні науки

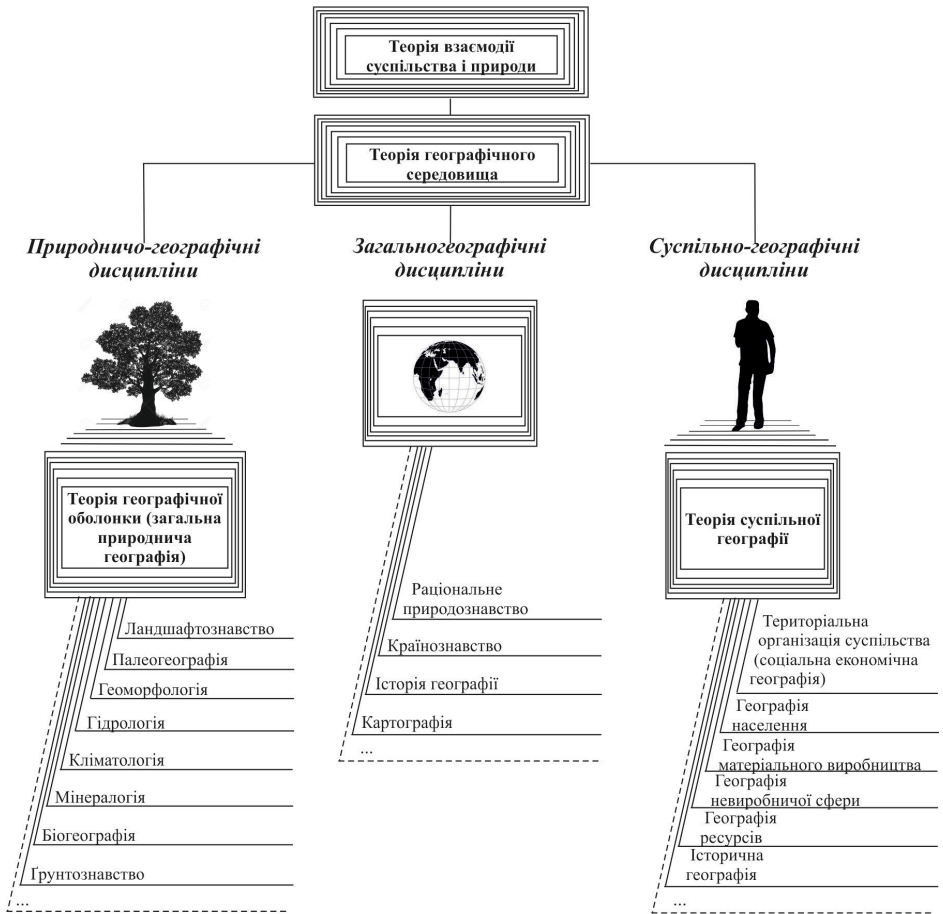
---

* Джерело: Мересте У. И. Современная география: вопросы теории / У. И. Мересте, С. Я. Ниммик. – М.: Мысль, 1984. – 296 с.; Шаблій О. І. Основи суспільної географії: підручник / О. І. Шаблій. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 19.

СИСТЕМА ГЕОГРАФІЧНОГО ЗНАННЯ НА ОСНОВІ ДІЯЛЬНІСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ*

(Н. Мукитанов, 1985)

* Джерело: Мукитанов Н. К. От Страбона до наших дней: эволюция географических представлений и идей / Н. К. Мукитанов. – М. : Мысль, 1985. – С. 226.

КЛАСИФІКАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ*

(В. Жекулин, 1989)

Природничі науки

Загальна фізична географія (землезнавство).

Ландшафтознавство і проблемні дисципліни:

Геохімія ландшафту.

Геофізика ландшафту.

Палеогеографія (наука про доісторичний етап розвитку географічної оболонки).

Компонентні фізико-географічні науки:

Геоморфологія.

Кліматологія.

Гідрологія:

Гідрологія суходолу: потамологія, лімнологія, гляціологія, болотознавство, гідрологія.

Океанологія: фізика океану, хімія океану, динаміка океану.

Біогеографія:

Ботанічна географія,

Зоогеографія,

Біоценологія.

Ґрунтознавство.

Соціальні науки

Загальна соціально-економічна географія

Географія населення, розселення і трудових ресурсів

Політична географія

Галузеві науки:

Географія промисловості.

Географія сільського господарства.

Географія транспорту.

Географія сфери обслуговування.

Географія культури та ін.

Природничо-соціальні науки (комплексна географія)

Соціальна екологія (окремі проблеми).

Геоєкологія.

Історична географія.

Медична географія.

Рекреаційна географія.

Географія океану.

Ресурсознавство і природокористування.

«Наскрізні» дисципліни

Картографія.

Історія географії.

Топоніміка.

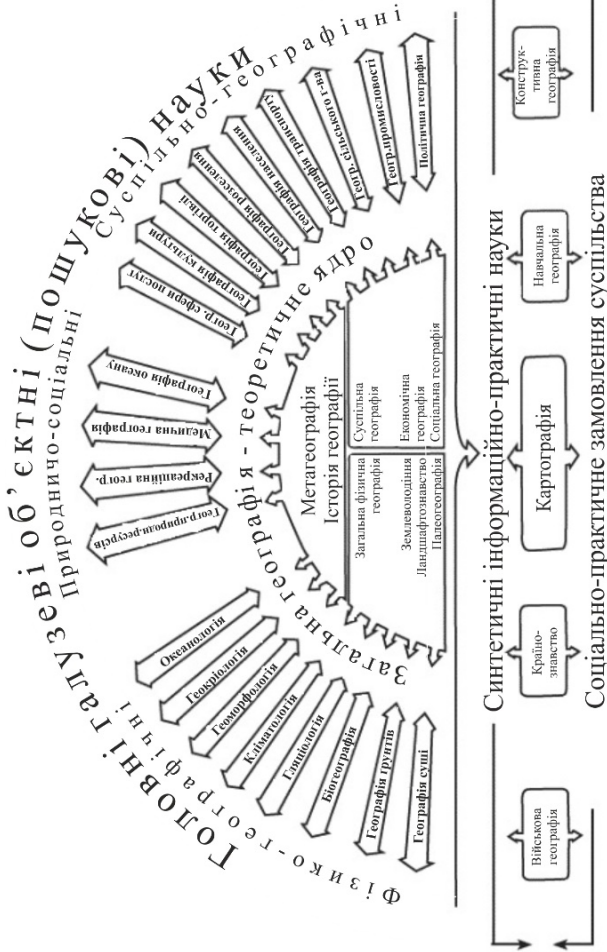
Мегагеографія.

---

* Джерело: Жекулин В. С. Введение в географию: учеб. пособие / В. С. Жекулин. – Л.: Изд-во Ленинград. гос. ун-та, 1989. – С. 33.

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ОБ'ЄКТНА СХЕМА ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК*

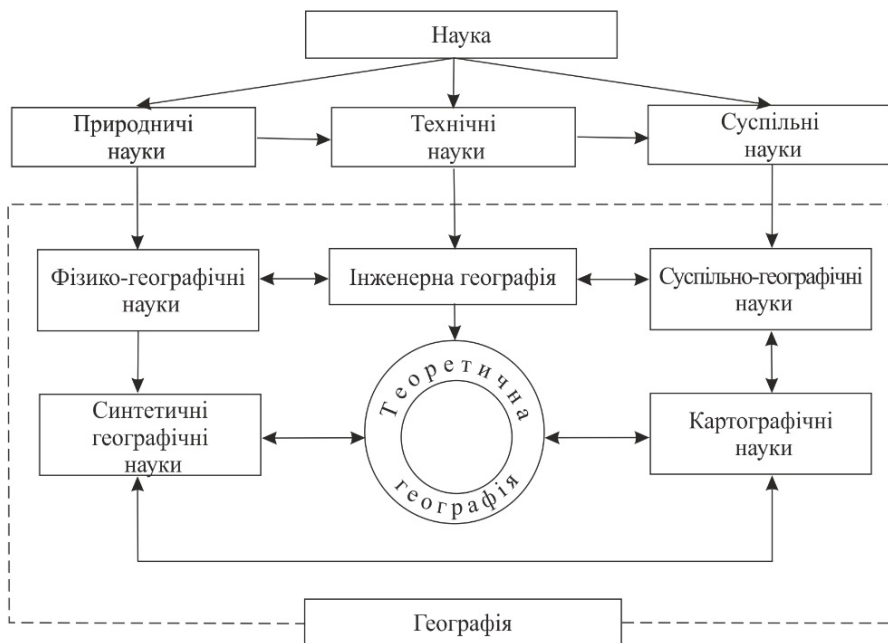
(Л. Абрамов, 1993)

* Джерело: Абрамов Л. С. Эволюция информационной функции отечественной географии : дисс. в форме науч. докл. на соискание ученой степени д-ра геогр. наук : 11.00.02 / Л. С. Абрамов. – М. : ИГ РАН, 1993. – С. 12.

СТРУКТУРА ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ*

(М. Пістун, 1996)

* Джерело: Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії / М. Д. Пістун.
– К. : Вища шк., 1996. – С. 43.

СХЕМА СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК* (О. Маринич, 1997)

	Природничо-географічний цикл	Соціально-економгеографічний цикл	Картографічний цикл
Інтегральні науки	Загальне землезнавство Загальна фізична географія Ландшафтознавство Палеогеографія	Соціальна географія Політична географія Економічна географія Географія населення і населених пунктів	Картознавство Географічна картографія Математична картографія Економічна картографія Атласна картографія
Галузеві науки	Геоморфологія Кліматологія Метеорологія Гідрологія Океанологія Гляціологія Географія ґрунтів Географія рослин Зоогеографія	Географія промисловості Географія сільського господарства Географія транспорту Географія торгівлі	
Міждисциплінарні науки	Історія географії Історична географія Медична географія Рекреаційна географія Меліоративна географія Військова географія Країнознавство Регіональна географія		

* Джерело: Маринич О. М. Структура географічної науки та її сучасний стан в Україні / О. М. Маринич // УГЖ. – 1997. – №. 1. – С. 5.

СИСТЕМА ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК*

(Я. Жупанський, 1997)

ПРИРОДНИЧІ (ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ) НАУКИ

Комплексна географія (г)

Загальна фізична географія (г) (Загальне землезнавство) (г)

Палеогеографія (с)

Ландшафтознавство (г)

Вчення про головні закономірності фізико-географічної диференціації (г)

Вчення про географічний ландшафт (г)

Геохімія ландшафту (с)

Геофізика ландшафту (с)

Покомпонентна і регіональна фізична географія (г)

Геоморфологія (г)

Загальна геоморфологія (г)

Регіональна геоморфологія (г)

Геоморфологія суші (г)

Морська геоморфологія (г)

Морфометрія (г)

Генетична геоморфологія (г)

Структурна геоморфологія (г)

Палеогеоморфологія (с)

Прикладна (пошукова, інженерна) геоморфологія (г)

Кліматологія (г)

Загальна (фізична) кліматологія (г)

Комплексна кліматологія (клімат в погодах) (г)

Кліматографія (г)

---

* Джерело: Жупанський Я. І. Історія географії в Україні: посібник / Я. І. Жупанський. – Львів: Світ, 1997. – С. 5–9.

Примітка: «Як система наук сучасна географія складається з багатьох галузевих географічних дисциплін, які для зручності можна об'єднати у чотири великі підсистеми: природничі (фізико-географічні), суспільні (економіко-географічні), природничо-соціальні, наскрізні географічні науки. У складі системи географічних наук виділяються перш за все *галузеві географічні дисципліни*, умовно названі власне географічними (позначаємо *індексом «г»*, тобто такі, що зародилися в надрах географії, використовують переважно географічні методи дослідження і вивчають ті ж об'єкти і явища, що й інші науки. Сюди належать і *галузеві дисципліни*, які сформувалися на стику географії та інших наук і які умовно названі *суміжними (індекс «с»)*, а також *дисципліни з інших галузей природничих і суспільних наук, які своїми методами вивчають також і географічні аспекти природи й виробництва*. Їх умовно називаємо *супутніми (індекс «п»)*» (Там само. – С. 5; виділення курсивом – М. В., Л. К.).

- Метеорологія (с)
  - Фізика атмосфери (с)
  - Динамічна метеорологія (с)
  - Синоптична метеорологія (с)
  - Прикладна метеорологія (авіаційна, сільськогосподарська, медична) (с)
- Гідрологія (г)
  - Гідрологія річок (потамологія) (г)
  - Озерознавство (лімнологія) (г)
  - Болотознавство (г)
  - Гідрометрія (с)
  - Гідрологічні розрахунки (с)
  - Гідрологічні прогнози (с)
  - Гідрографія (с)
  - Гідрохімія (с)
  - Гідрофізика (с)
- Океанологія (с)
  - Фізична океанологія (п)
  - Хімічна океанологія (п)
  - Динаміка океану (с)
  - Морська геологія (геологія океану) (г)
  - Біологічна океанологія (п)
- Гляціологія (с)
  - Льодовикознавство (с)
  - Снігознавство (п)
  - Лавинознавство (с)
  - Льодознавство водойм і потоків (с)
  - Палеогляціологія (с)
  - Геокріологія (мерзлотознавство) (с)
- Географія ґрунтів (г)
  - Ґрунтознавство (с)
    - Фізика ґрунту (п)
    - Хімія ґрунту (п)
    - Загальна географія ґрунтів (г)
    - Регіональна географія ґрунтів (г)
- Біогеографія (с)
  - Географія мікроорганізмів (с)
  - Ботанічна географія (с)
    - Географія рослин (фітогеографія) (с)
    - Географія рослинних асоціацій (с)
  - Зоогеографія (с)
    - Географія тварин (с)

Географія тваринного населення і загальна географія організмів (с)
Біоценологія (п)

СУСПІЛЬНІ (ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНІ) НАУКИ

Економічна і соціальна, або суспільна географія (з)

Економічна географія (г)

Загальна економічна географія (теорія розміщення і територіальної організації виробництва) (г)

Регіональна економічна географія (г)

Економічне районування (с)

Галузева економічна географія (г)

Географія промисловості (с)

Географія сільського господарства (с)

Географія будівельної індустрії (с)

Географія транспорту (с)

Географія сфери обслуговування (с)

Географія нематеріальної сфери (с)

Учення про виробничо-територіальні комплекси (с)

Соціальна географія (с)

Електоральна географія (с)

Географія поведінки (с)

Географія культури (с)

Географія релігії (с)

Географія населення (г)

Географія розселення і поселень (г)

Географія міграції (с)

Етнічна географія (г)

Географія трудових ресурсів (с)

Політична географія (с)

Регіональна політична географія (с)

ПРИРОДНИЧО-СОЦІАЛЬНІ НАУКИ

Геополітика (с)

Країнознавство (с)

Географічне країнознавство (г)

Військове країнознавство (п)

Географічне краєзнавство (г)

Медицина географія (с)

Географія природних осередків захворювань (с)

Нозогеографія (п)

Військова географія (п)

Історична географія (с)

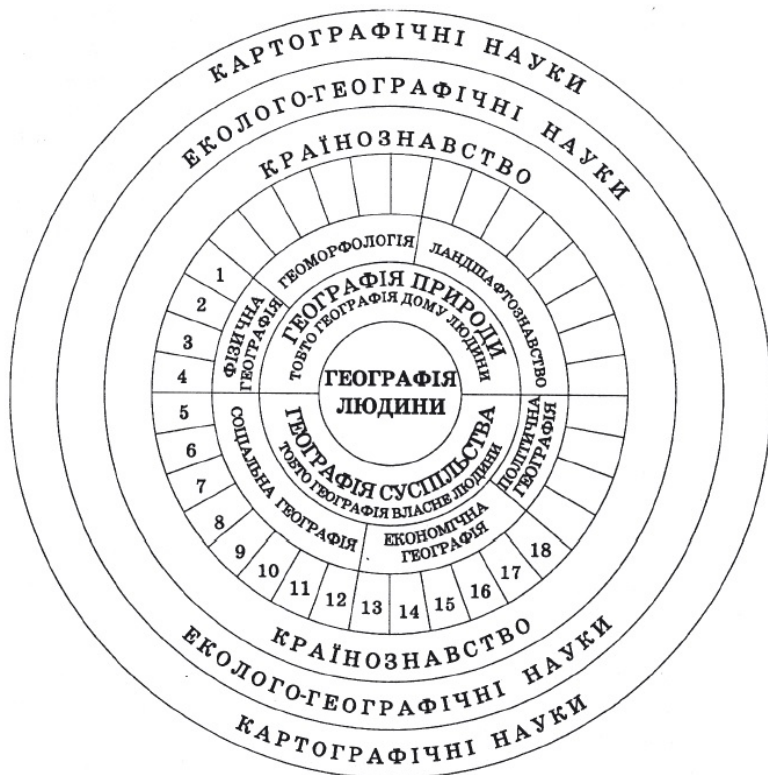
- Рекреаційна географія (с)
- Ресурсознавство і географія природокористування (с)
  - Раціональне освоєння і перетворення природи (с)
  - Охорона природи (с)
  - Меліоративна географія (с)
- Геоєкологія і соціоекологія (с)
- Географія океану (с)
- Інженерна географія (с)
- Районне планування (с)

НАСКРІЗНІ ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

- Картографія (г)
  - Картознавство (г)
    - Математична картографія (с)
    - Проектування і складання карт (с)
    - Оформлення карт (с)
    - Видання карт (п)
    - Використання карт (г)
      - Картометрія (с)
    - Тематична картографія (г)
      - Соціально-економічна картографія (г)
      - Морська картографія (п)
      - Сільськогосподарська картографія (с)
      - Тематичне (спеціальне) картографування (п, с)
    - Космічне картографування (п)
      - Оновлення карт (п)
      - Створення карт (п)
      - Астрономічне картографування (п)
  - Геодезія (п)
    - Вища геодезія (п)
    - Топографія (п)
      - Топографічне картографування (с)
    - Інженерна геодезія (п)
    - Аероздіймання (п)
      - Оптичне аероздіймання (п)
      - Радіолокаційне аероздіймання (п)
      - Багатозональне аероздіймання (п)
    - Фотограмметрія (п)
  - Історія і методологія географічної науки (г)
  - Метагеографія (г)

СТРУКТУРА ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ*

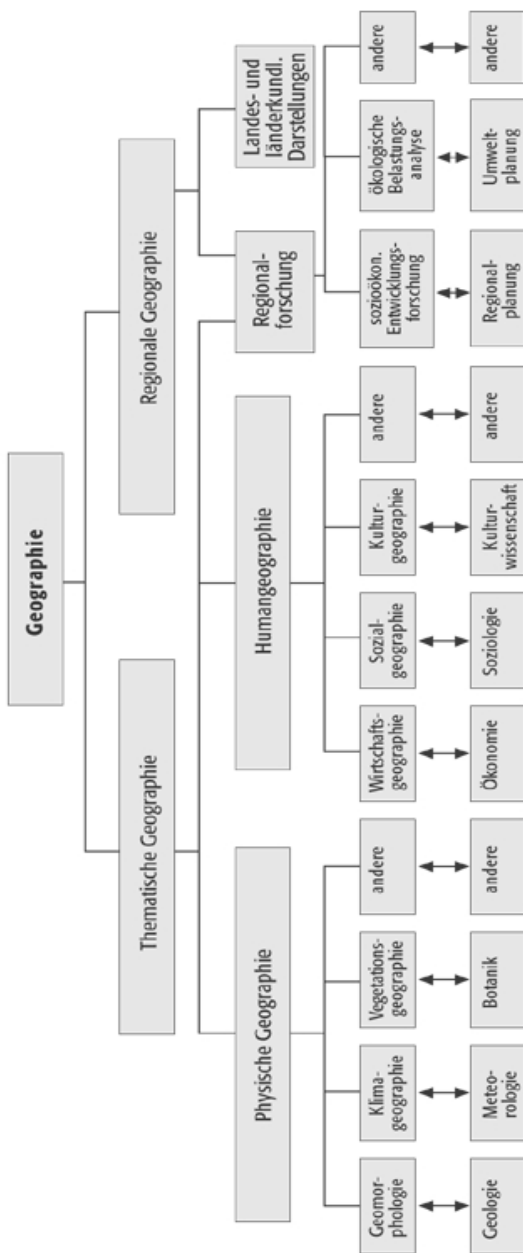
(Л. Шевчук, 1999)

- 1 – біогеографія; 2 – ґрунтознавство; 3 – гідрологія; 4 – інші дисципліни;
5 – географія населення; 6 – медична географія;
7 – географія діяльності; 8 – сакральна географія; 9 – географія побуту і торгівлі;
10 – інші дисципліни; 11 – рекреаційна географія;
12 – географія способу життя; 13 – географія виробництва;
14 – географія промисловості; 15 – географія капітального будівництва;
16 – географія транспорту; 17 – географія інженерних інформаційних систем;
18 – географія соціальних інфраструктурних систем

* Джерела: Шевчук Л. Т. Сакральна географія : навч. посібник / Л. Т. Шевчук. – Львів : Світ, 1999. – С. 18.

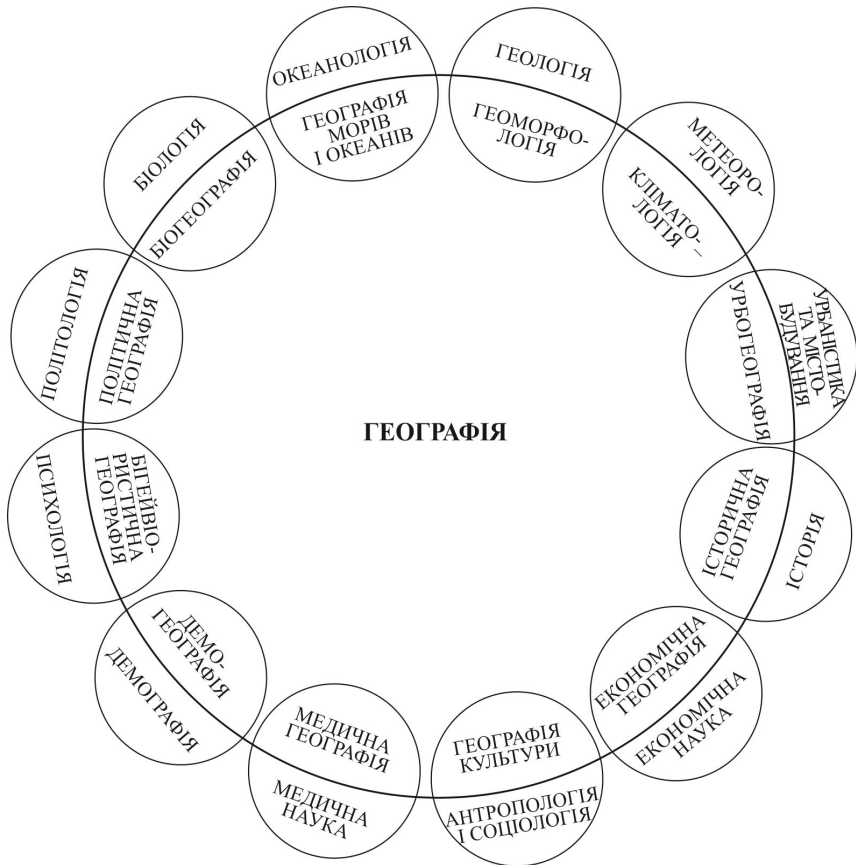
СИСТЕМА ГЕОГРАФІЇ*
(Lexikon der Geographie, 2001)

* Джерело: Lexikon der Geographie, 2001 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.spektrum.de/lexikon/geographie/geographie/2917>.

СИСТЕМА ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК*

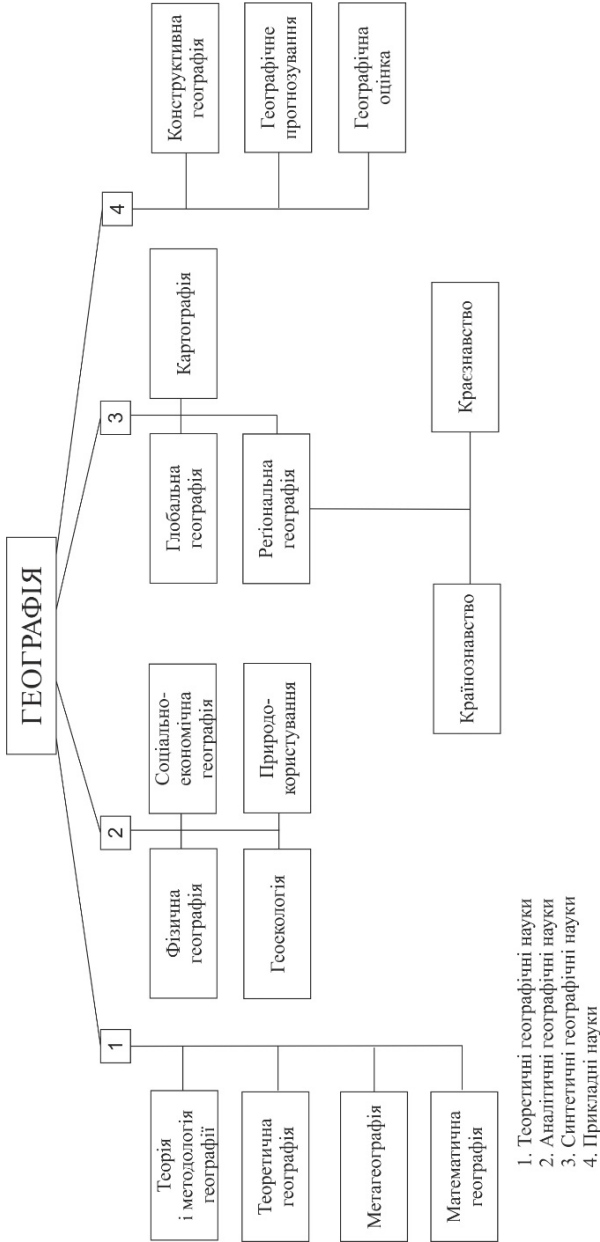
(Г. де Блій, П. Муллер, 2004)

* Джерело: Блій де Г. Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер ; [пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія]. – К. : Либідь, 2004. – С. 51.

ПРИНЦИПОВА СХЕМА СИСТЕМИ ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК*

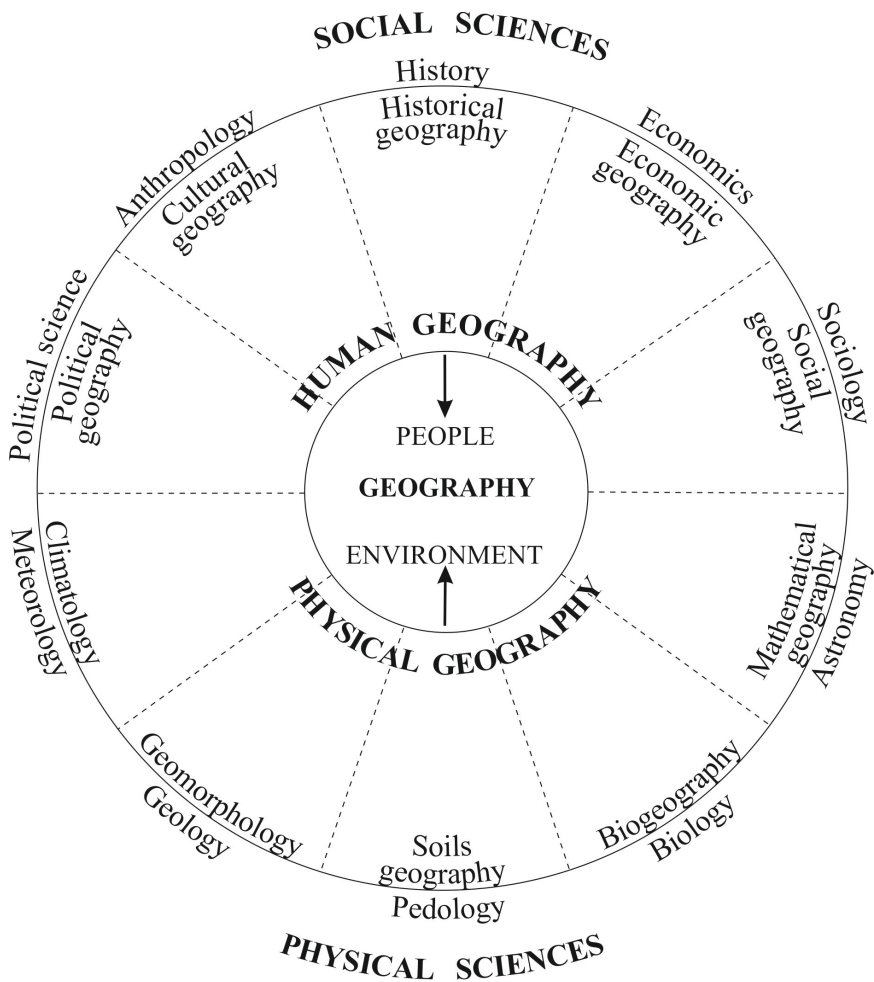
(Ю. Поросенков, 2005)

1. Теоретичні географічні науки
2. Аналітичні географічні науки
3. Синтетичні географічні науки
4. Прикладні науки

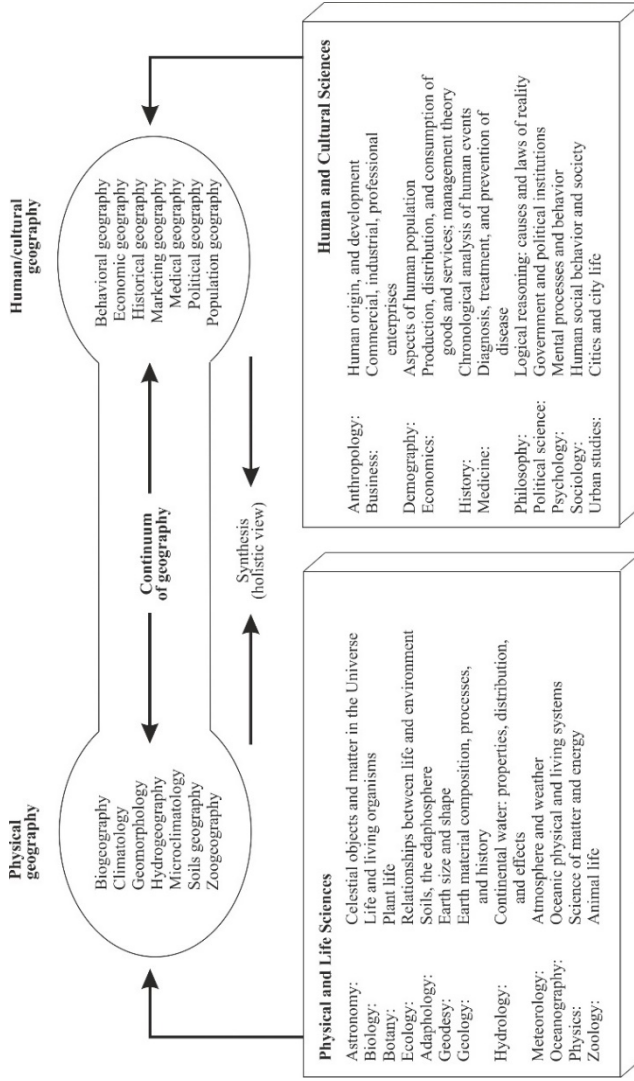
* Джерело: Поросенков Ю. В. Теория и методология географии / Ю. В. Поросенков. – Ч. 1. : Система географических наук. – Воронеж, 2005. – С. 16.

СТРУКТУРА ГЕОГРАФІЇ*
(J. Hobbs, 2006)

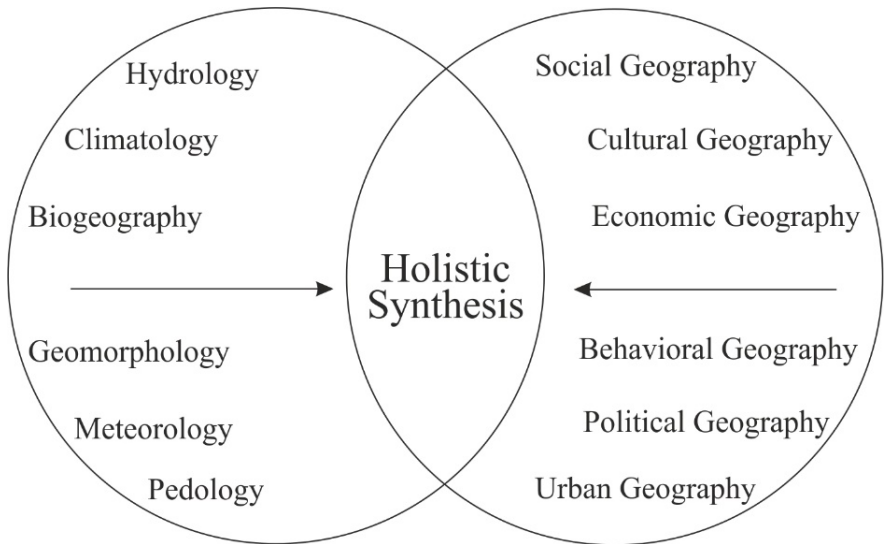
* Джерело: Hobbs J. J. World Regional Geography / J. J. Hobbs. – [6th ed.]. – Publisher : Brooks Cole Thomson Learning, 2008. – P. 27.

ГЕОГРАФИЧНА СИСТЕМА*
(R. Christopherson, 2006)

* Джерело: Christopherson R. Geosystems : An Introduction to Physical Geography / R. Christopherson. – [9th ed.]. – N.Y. : Pearson, 2014. – P. 63.

**ГОЛОВНІ СУБДИСЦИПЛІНИ
ФІЗИЧНОЇ ТА СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ***
(M. Pidwirny, 2006)

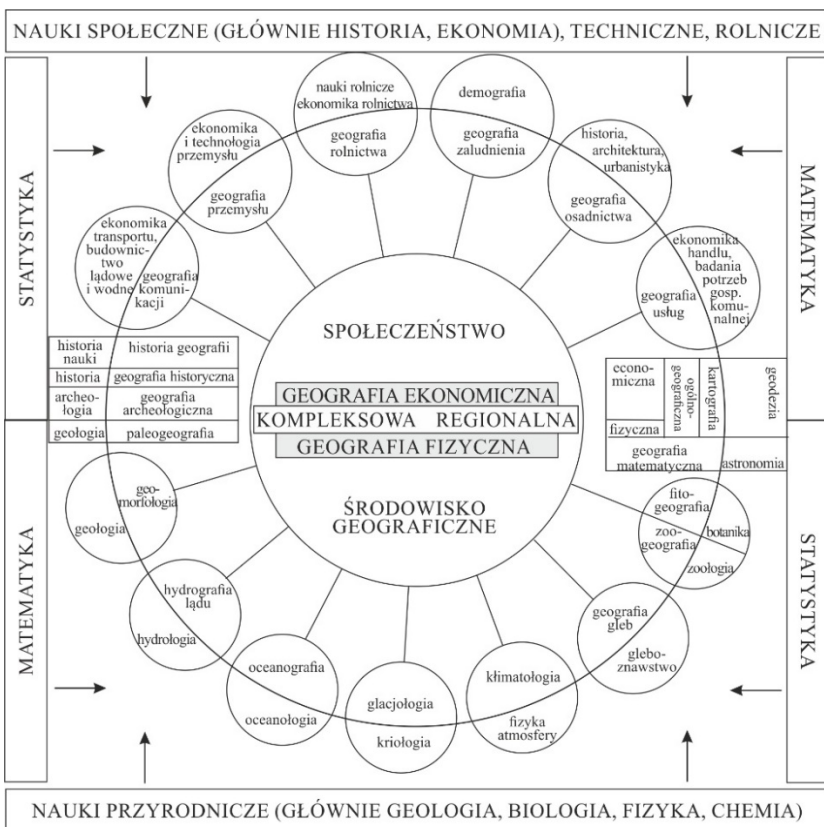
---

* Джерело: *Pidwirny M. Fundamentals of Physical Geography* / M. Pidwirny [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.physicalgeography.net/fundamentals/contents.html>.

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК*

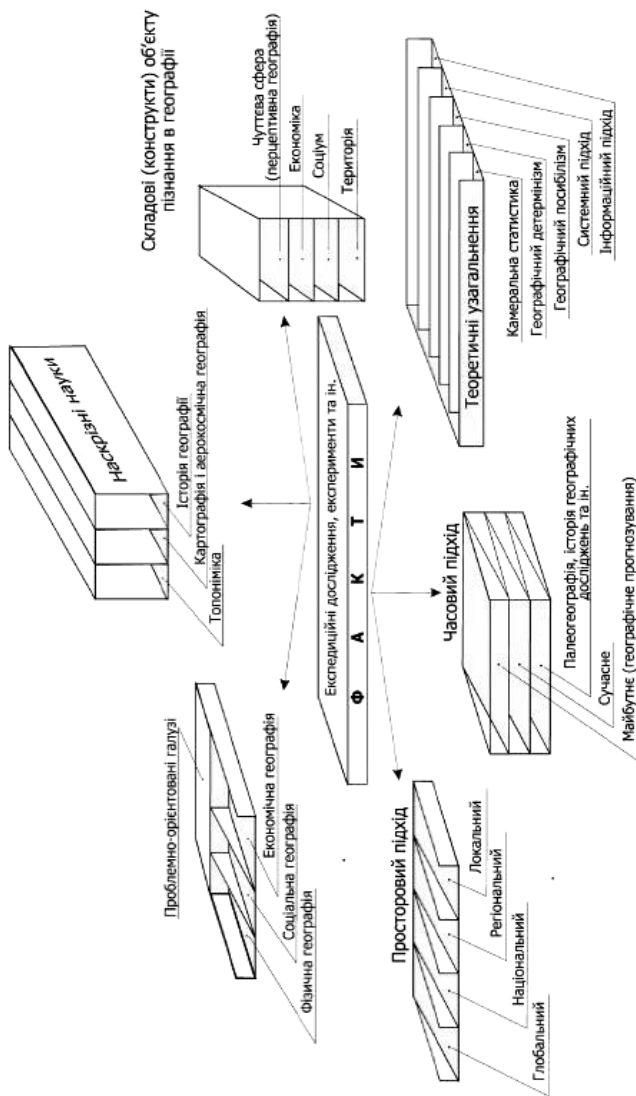
(J. Stasiak, Z. Zaniewicz, 2009)

* Джерела: Stasiak J. Geografia : vademecum maturalne 2009 / J. Stasiak, Z. Zaniewicz. – Gdynia : Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, 2009. – 472 s. ; Geografia strona przedmiotowa [Elektroniczne źródło]. – Dostęp : http://www.geografia24.eu/index.php?strona=_opracowania/geo_200podz.

НАВЧАЛЬНА ГРАФІЧНА МОДЕЛЬ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ*

(Л. Зеленська, 2011)

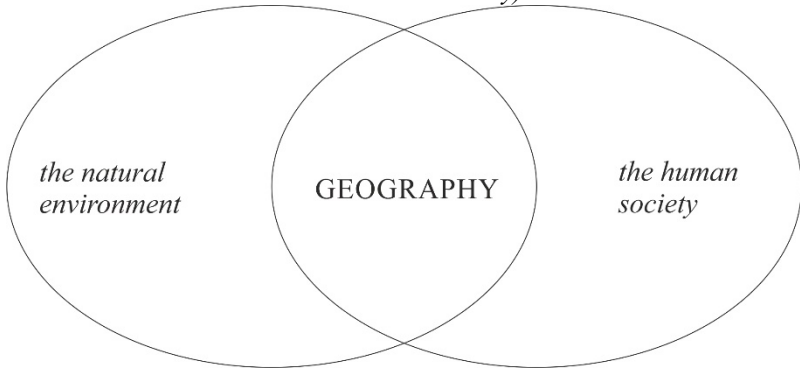

* Джерело: Географічна наука в нових соціально-економічних умовах розвитку України (за матеріалами наукового семінару) // УТЖ. – 2011. – № 1. – С. 16.

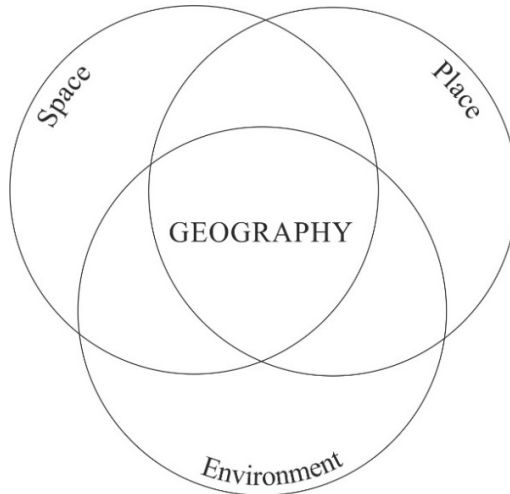
ЩО ТАКЕ ГЕОГРАФІЯ?*

(The Association of American Geographers, 2013)

а) географія пов'язана з природним і суспільним довкіллям
(*geography is concerned with both the natural environment
and the human society*):

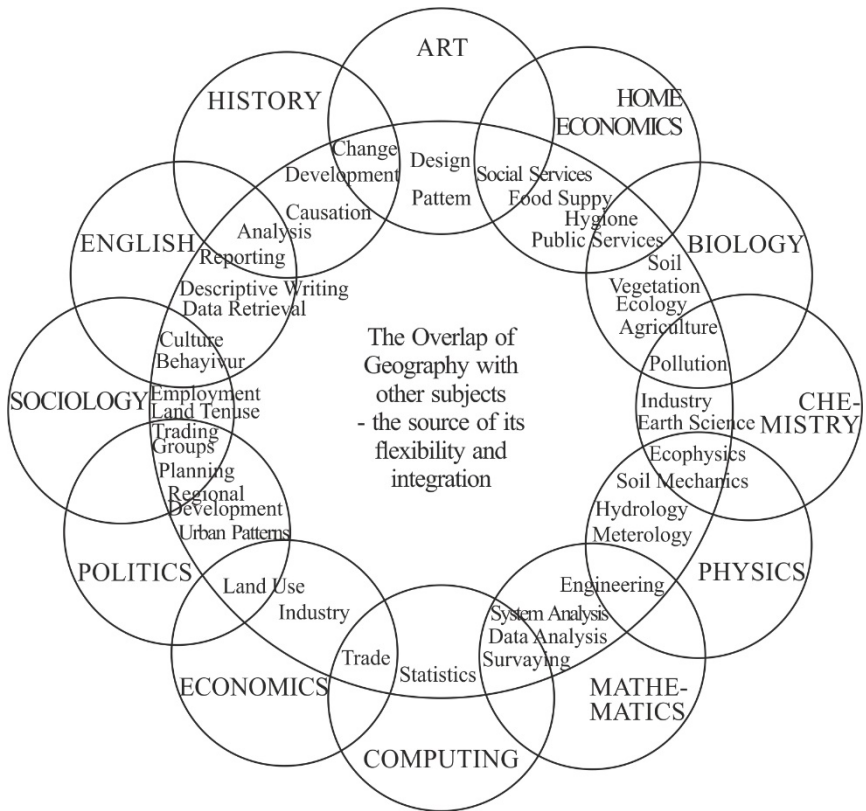
б) головні поняття географії (core concepts of geography):

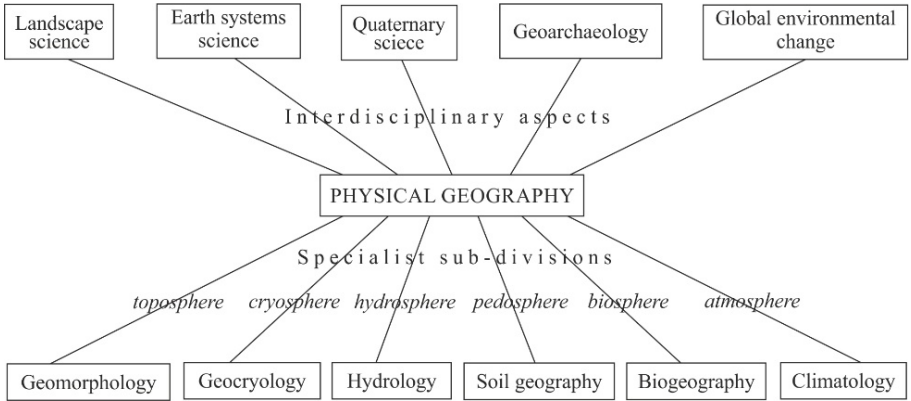
---

* Укладено на основі: Geography Wiki [Electronic resource]. – Mode of access : <http://geographyexpert.wikia.com>; What is geography (Prepared by The Association of American Geographers (AAG), 2013)? [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.aag.org/cs/what_geographers_do ; The Russell Group [Electronic resource]. – Mode of access : <http://russellgroup.ac.uk>.

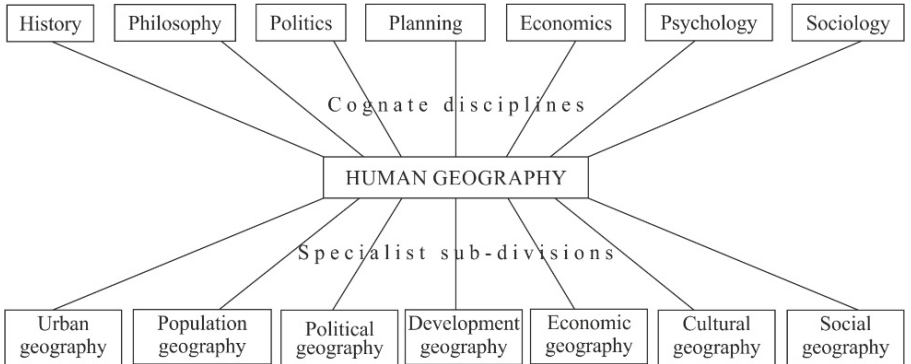
в) нові напрямки в географії (newest directions in geography):

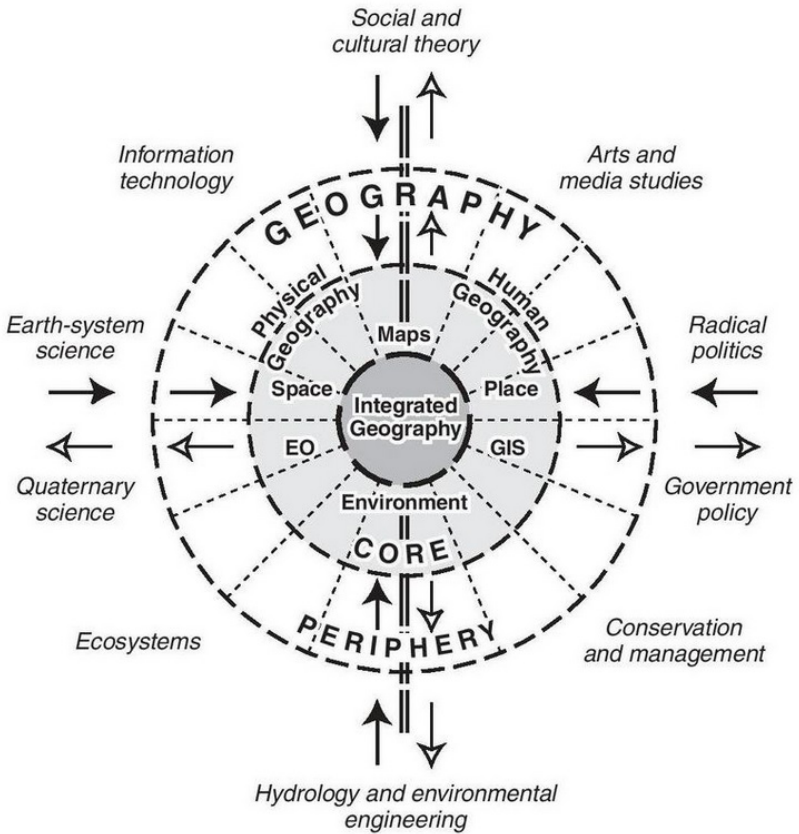
г) сучасні проблеми досліджень фізичної географії
(contemporary issues in physical geography):

г) сучасні проблеми досліджень суспільної географії
(contemporary issues in human geography):

д) інтеграційні процеси в географії, міждисциплінарність досліджень
 (integration processes in geography, interdisciplinary activities):

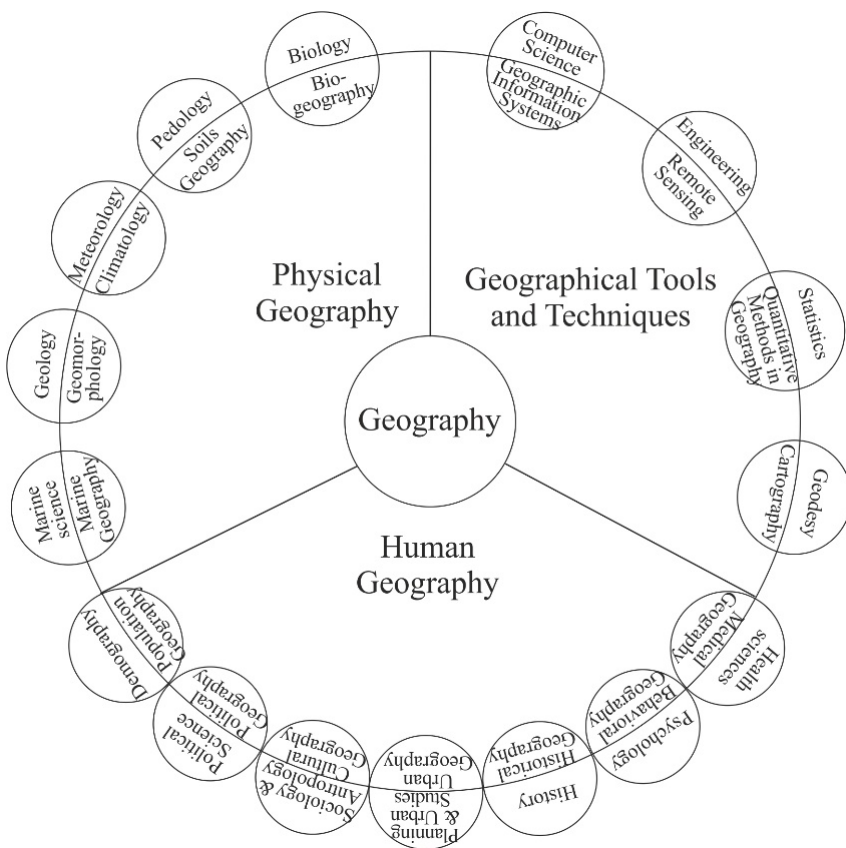
СУЧАСНА СИСТЕМА ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК*
(Ю. Шуйський, 2013)

Галузеві географічні науки	Міжгалузеві географічні науки
Загальне землезнавство	Країнознавство
Загальна картографія	Історія і методологія географії
Топографія і геодезія	Суспільна географія
Ландшафтознавство	Рекреаційна географія
Палеогеографія	Медична географія
Геологія	Меліоративна географія
Геоморфологія	Берегознавство
Кліматологія	Військова географія
Метеорологія	Географічні прилади та обладнання
Гідрологія	Інженерна географія
Лімнологія	Регіональна географія
Океанологія	Методика географічних досліджень
Гляціологія	
Ґрунтознавство	
Гідрохімія	
Зоогеографія	
Геоботаніка	

---

* Джерело: Шуйський Ю. Д. Состояние современной географии и ее структура / Ю. Д. Шуйский // Вісник ОНУ. Сер. : Географічні та геологічні науки. – 2013. – Т. 18. – Вип. 2 (18). – С. 15.

**ГЕОГРАФІЯ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ
З ІНШИМИ ДИСЦИПЛІНАМИ***
(The Indian Institute of Geographical Studies, 2013)

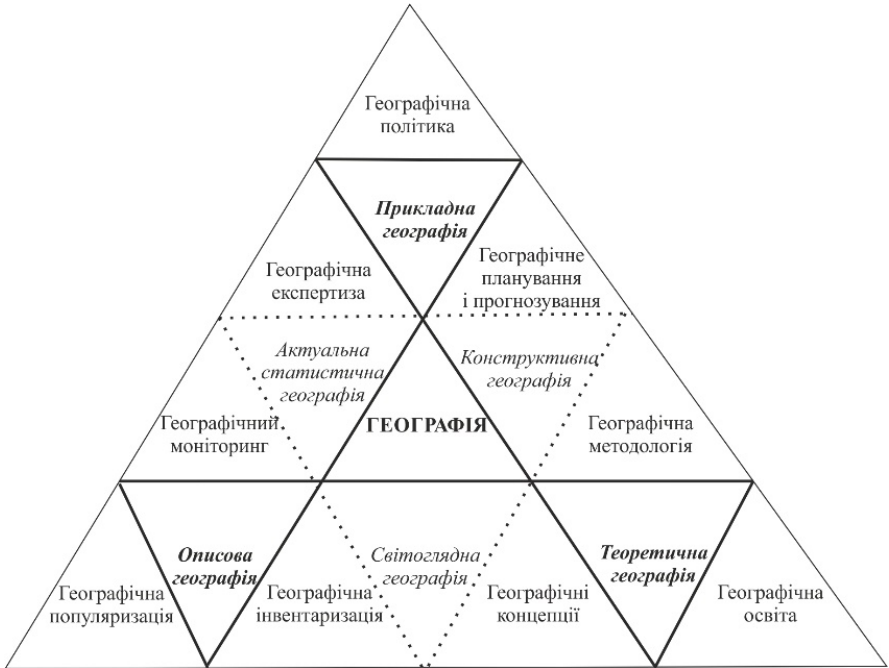

---

* Джерело: The Indian Institute of Geographical Studies, 2013 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.tigs.in/geostudy>.

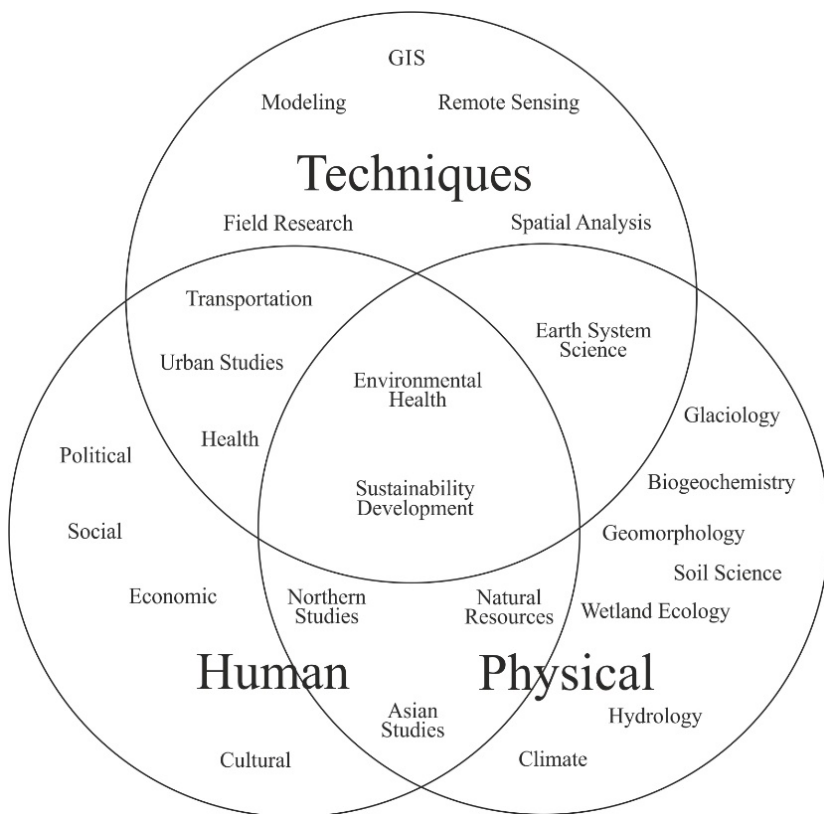
**ТРИНІТАРНА ФРАКТАЛЬНІСТЬ
ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ
ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК***
(А. Новиков, 2014)

---

* Джерело: Новиков А. Н. Концепция фрактальной географической трихотомии: вопросы классификации направлений и объектов научных исследований / А. Н. Новиков // Ученые записки ЗабГУ. – 2014. – № 4 (57). – С. 97.

СФЕРИ ГЕОГРАФІЇ*
(Department of Geography McGill University, 2015)

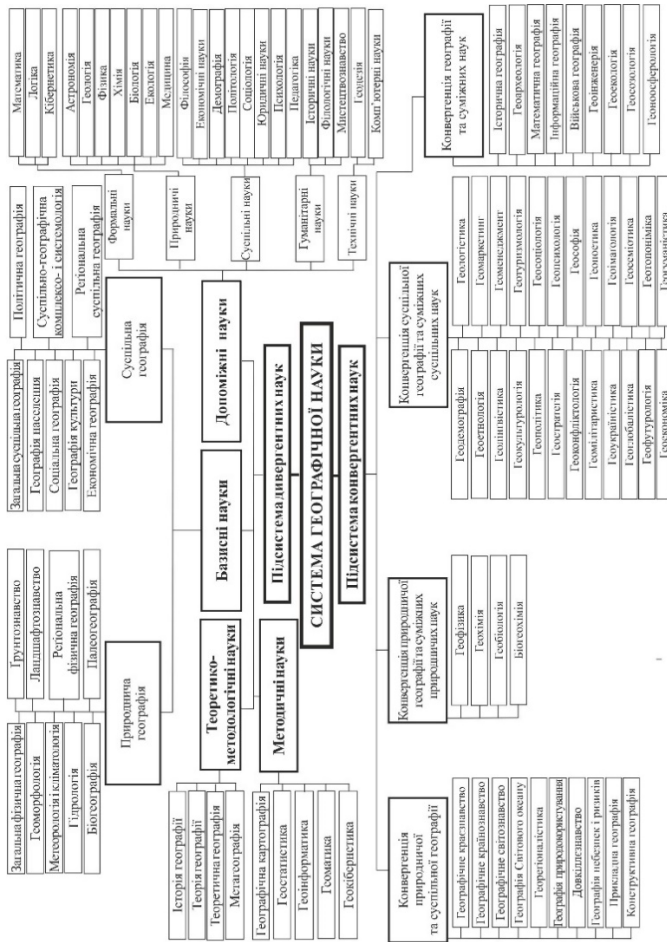

---

* Джерело: Areas of Geography, 2015 [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.mcgill.ca/geography>.

СИСТЕМА КЛАСИФІКАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ*

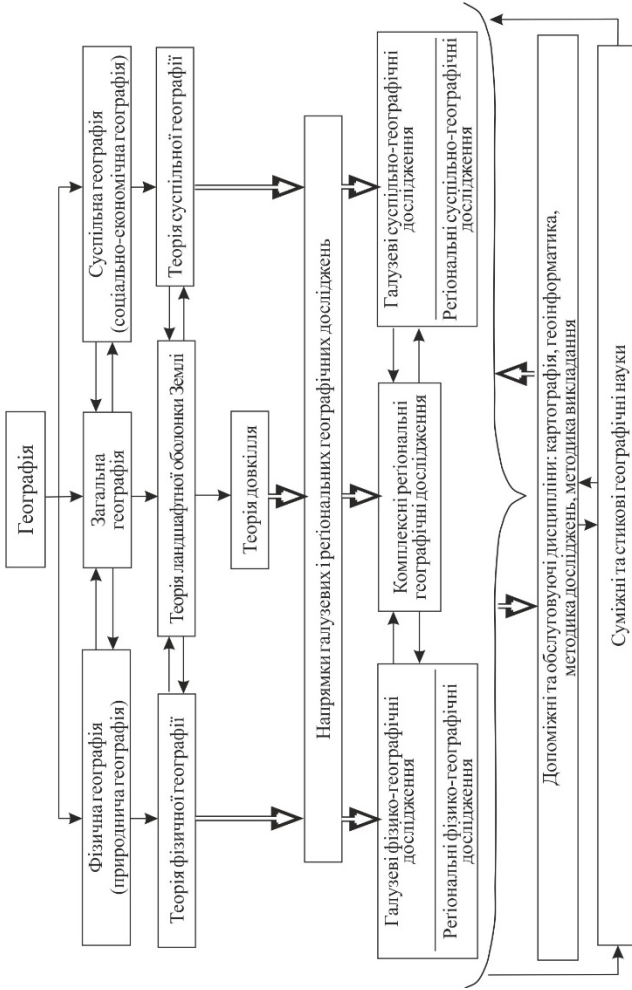
(О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик, 2015)

* Джерела: Шаблій О. Нова система класифікація географічної науки : проблеми і напрямки модернізації / О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик // Історія української географії. Всеукраїнське науково-географічне часопис. – Тернопіль, 2015. – Вип. 32. – С. 12; Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 180.

СИСТЕМА ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК^{*}

(О. Толчів, 2018)

^{*} Джерело: Толчів О. Г. Географічна оболонка – ландшафтна оболонка: проблеми ординації понять / О. Г. Толчів / Суспільна географія: наукові традиції і сучасні виклики : матеріали Всеукр. наук. семінару, присвяч. 110-літтю від народження д. геогр. наук, проф. О. Т. Ващенко (м. Львів, 13 грудня 2018 р.) / [відп. ред. проф. О. Шаблій]. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 54.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИРОДНИЧОЇ ГЕОГРАФІЇ

У природничій географії існує *проблема її номінації* у зв'язку зі зміною змісту науки на різних історичних етапах (землезнавство, геоніомія, землелогія, фізична географія, ландшафтознавство, ландшафтна географія, природнича геонаука та ін.).

Землезнавство за традицією західноєвропейської і української географії (К. Ріттер, П. Тутковський) доцільно трактувати як *загальну географію* у відношенні до природи і людини.

Систему природничо-географічної науки утворюють дивергентні та конвергентні наукові дисципліни (рис. «Системна класифікація природничої географії»).

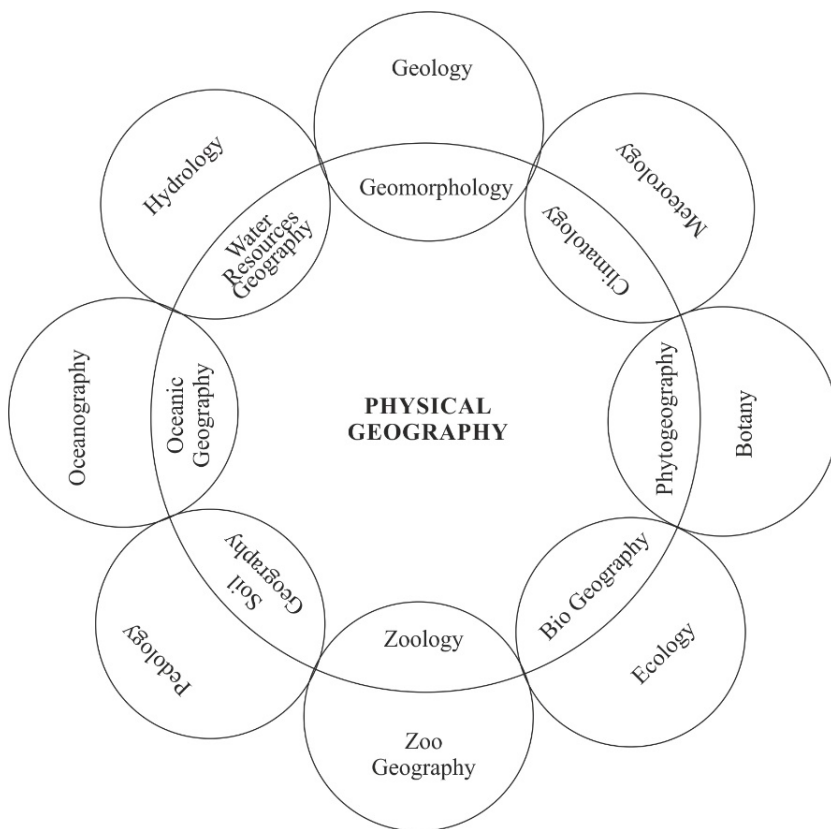
Дивергентні науки представлені загальною фізичною географією, геоморфологією, метеорологією, кліматологією, гідрологією, біогеографією, ґрунтознавством, ландшафтознавством, палеогеографією, регіональною фізичною географією, що своєю чергою диференціюються за алгоритмом: загальнотеоретичний напрямок, галузєво-компонентний напрямок, регіональний напрямок, історико-генетичний напрямок, конструктивно-прикладний напрямок.

Посилення цілісності географічної науки відбувається шляхом *конвергенції природничої та суспільної географії* на основі розвитку як традиційних (географічне крає-, країно-, світознавство тощо), так і нових наукових напрямків (георегіоналістика, географія природокористування, географія небезпек і ризиків, прикладна географія, конструктивна географія).

На основі *використання методів суміжних природничих наук* (конвергенція природничої географії та суміжних природничих наук) виникли такі наукові напрямки — геофізика, геохімія, геобіологія, біогеохімія.

СТРУКТУРА ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(H. de Blij, P. Muller, 1993)

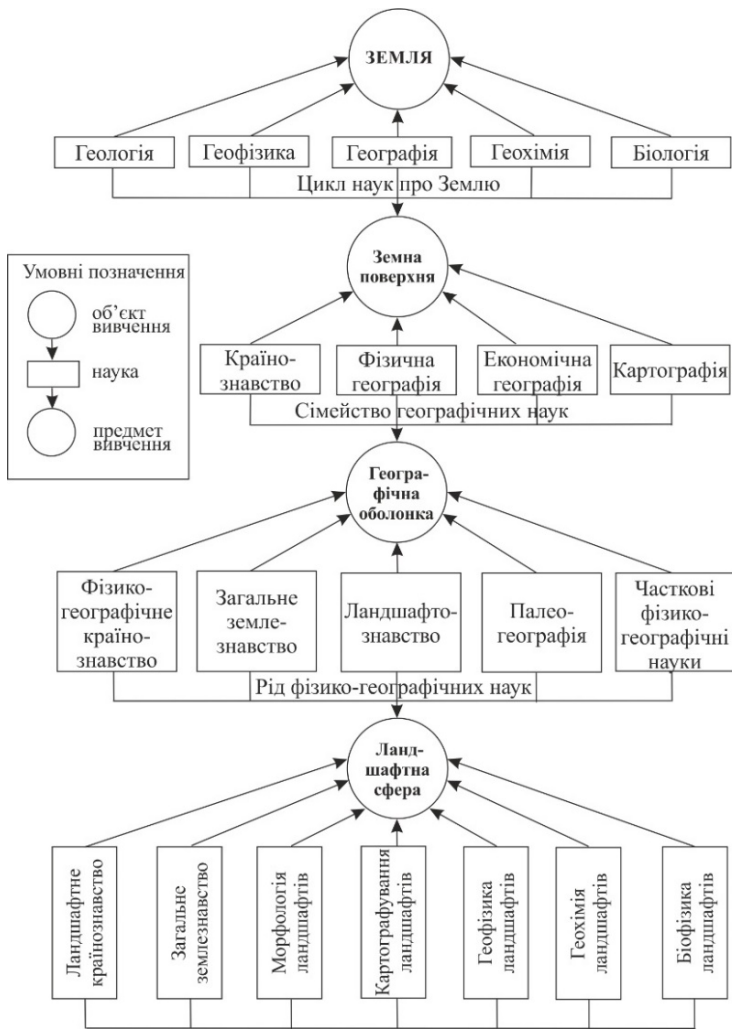

---

* Джерело: Blij de H. Physical Geography of the Global Environment / H. de Blij, P. Muller. – N.Y. : Wiley, 1993. – 368 p.

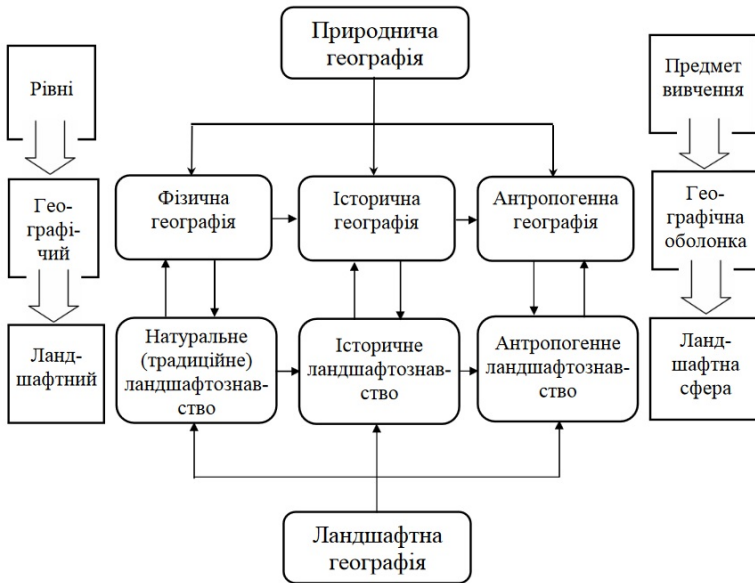
МІСЦЕ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ У СИСТЕМНІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК*

(М. Голубчик, С. Евдокимов, Г. Максимов [и др.], 2005)

* Джерела: Мильков Ф. Н. Физическая география: учение о ландшафте и географической зональности / Ф. Н. Мильков. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1986. – 328 с. ; Голубчик М. М. Теория и методология географической науки / М. М. Голубчик, С. П. Евдокимов, Г. Н. Максимов [и др.]. – М. : Владос, 2005. – С. 282.

**СТРУКТУРА, РІВНІ ПІЗНАННЯ І ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ
ПРИРОДНИЧОЇ ГЕОГРАФІЇ***
(Г. Денисик, О. Тімець, 2010)

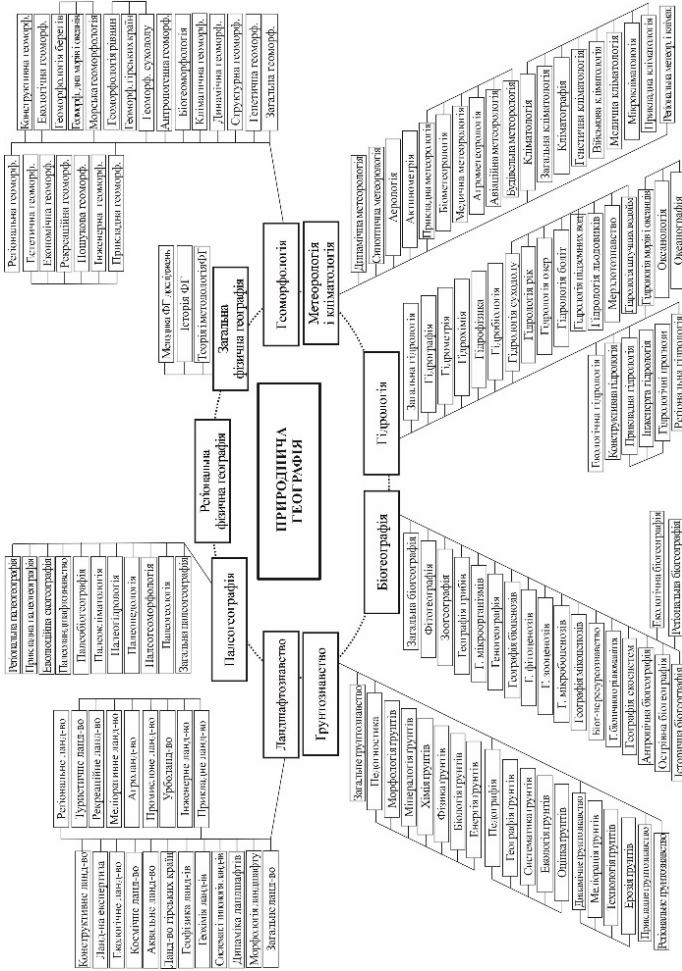

* Джерело: Денисик Г. І. Регіональне антропогенне ландшафтознавство : навч. посібник / Г. І. Денисик, О. В. Тімець. – Вінниця-Умань, 2010. – С. 16.

СИСТЕМНА КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИРОДНИЧОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик, 2015)

* Джерела: Шаблій О. *Нова системна класифікація географічної науки* : проблеми і напрямки модернізації / О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик // *Історія української географії*. Всукр. наук.-теор. часопис. – Тернопіль, 2015. – Вип. 32. – С. 13 ; *Влах М.* *Теорія і методологія географічної науки* : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 221.

КЛАСИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Проблема номінації суспільної географії в історичному аспекті: *політична арифметика, камеральна статистика, статистика, антропогеографія, економічна географія, культурна географія, соціально-економічна географія, економічна і соціальна географія, нова економічна географія, географія людини, гуманістична географія, нова культурна географія, гуманітарна географія, суспільна географія, соціально-економічна і гуманітарна географія, соціоноосферна географія, нова суспільна географія, суспільне землезнання.*

Система суспільної географії містить вісім *структурно-функціональних класів*, що виникли внаслідок диференціації наукового пізнання: загальна суспільна географія, географія населення, соціальна географія, географія культури, політична географія, економічна географія, суспільно-географічна комплекс- і системологія (рис. «Системна класифікація суспільної географії»).

Більшість представлених на схемі конвергентних наук сформувалися внаслідок використання географічного методу для дослідження об'єктів суміжних наук.

Значний блок дисциплін виник через конвергенцію суспільної географії і суміжних суспільних наук. Наведено 24 наукові традиційні (геоекономіка, геополітика, геологістика, геомаркетинг, геоменеджмент тощо) та новітні наукові напрямки (геософія, геопоетика, геоімагологія та ін.) з використанням терміноелементу «гео-» на початку назви.

Конвергентні науки мають міждисциплінарний характер. Вони належать як до географічних, так і до суміжних наук. Конкретні об'єкти дослідження «парних» дисциплін збігаються. У суспільній географії — це відповідні геопросторові форми організації суспільства (поселення, вузли, регіони, країни і т. ін.). Відмінності між науками зумовлені використовуваними методами (у конвергентних науках домінують спеціальні методи суміжних наук). Наукові дисципліни з терміноелементом «*гео-*» вивчають передусім процеси *функціонування й управління*, переважно геоінформаційні процеси у функціонуванні територіальних систем. У географічних дисциплінах дослідження здійснюють переважно *у руслі генетичних законів і закономірностей*, виявлення передумов і чинників виникнення та розвитку територіальних (геопросторових) об'єктів, систем і явищ тощо.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(О. Ващенко, 1979)

Підсистема комплексних синтетичних дисциплін («Основи методології і теорії економічної географії», «Історико-економічна географія СРСР», «Історико-економічна географія зарубіжних країн», «Економічна географія СРСР», «Економічна географія зарубіжних соціалістичних країн», «Економічна географія зарубіжних капіталістичних країн», «Економічна географія Світового океану», «Регіональні проблеми світової інтеграції: соціалістичної і капіталістичної»).

Підсистема галузевих аналітичних дисциплін («Економічна географія природних ресурсів», «Географія населення і систем розселення», «Політична географія», «Географія промисловості», «Географія сільського господарства», «Географія транспорту», «Географія будівельної індустрії», «Географія сфери обслуговування населення»).

Підсистема науково-методичних дисциплін («Економічне районування», «Основи районного планування», «Методи економіко-географічних досліджень», «Економічна картографія», «Математичні методи в економічній географії», «Методика викладання економічної географії у вищій школі»).

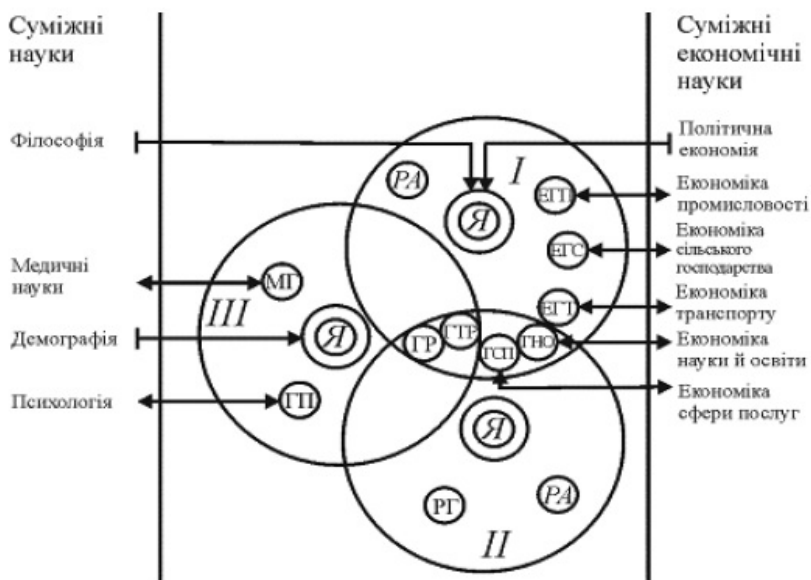
Підсистема загальноосвітніх дисциплін («Економічна географія СРСР», «Економічна географія зарубіжних країн», «Методика викладання економічної географії у середній школі»).

---

* Джерела: Професор Опанас (Афанасій) Вашенко / [упоряд. О. Шаблій]. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – С. 13–14; Ващенко А. Развитие экономико-географической мысли в Украинской ССР (1917–1977 гг.) / А. Ващенко // Экономическая география. – 1979. – Вып. 26.

КЛАСИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(С. Лавров, 1987)

I – економічна географія; *II* – соціальна географія; *III* – географія населення.

ЕГП – економічна географія промисловості;

ЕГС – економічна географія сільського господарства;

ЕГТ – економічна географія транспорту; ГНО – географія науки і освіти;

ГСП – географія сфери послуг; ГТР – географія трудових ресурсів;

РГ – рекреаційна географія; ГР – географія розселення;

МГ – медична географія; ГП – географія поведінки;

РА – регіональні аспекти;

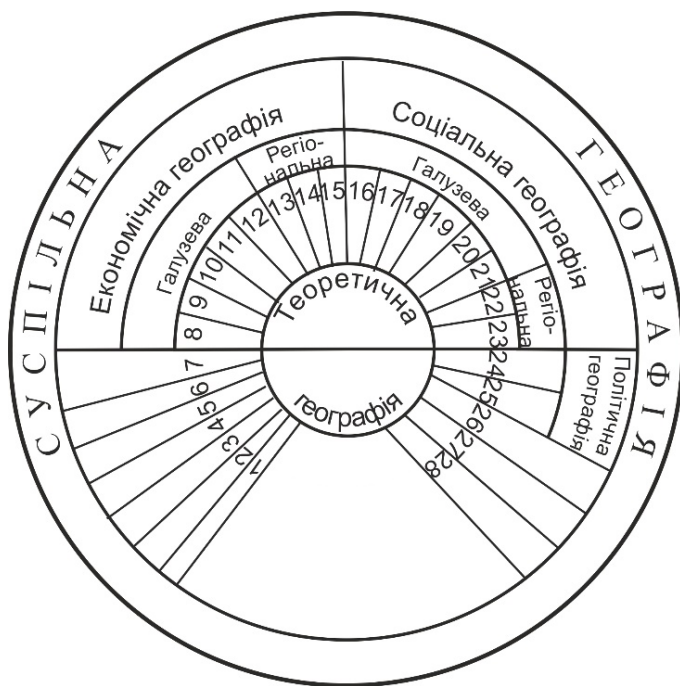
Я – теоретичне ядро (у блоці *I* – теорія економічного районування і концепція ТВК, у блоці *III* – демографія)

---

* Джерело: Шаблій О. І. Основи суспільної географії: підручник / О. І. Шаблій. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 24.

СТРУКТУРА СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(М. Пістун, 1996)

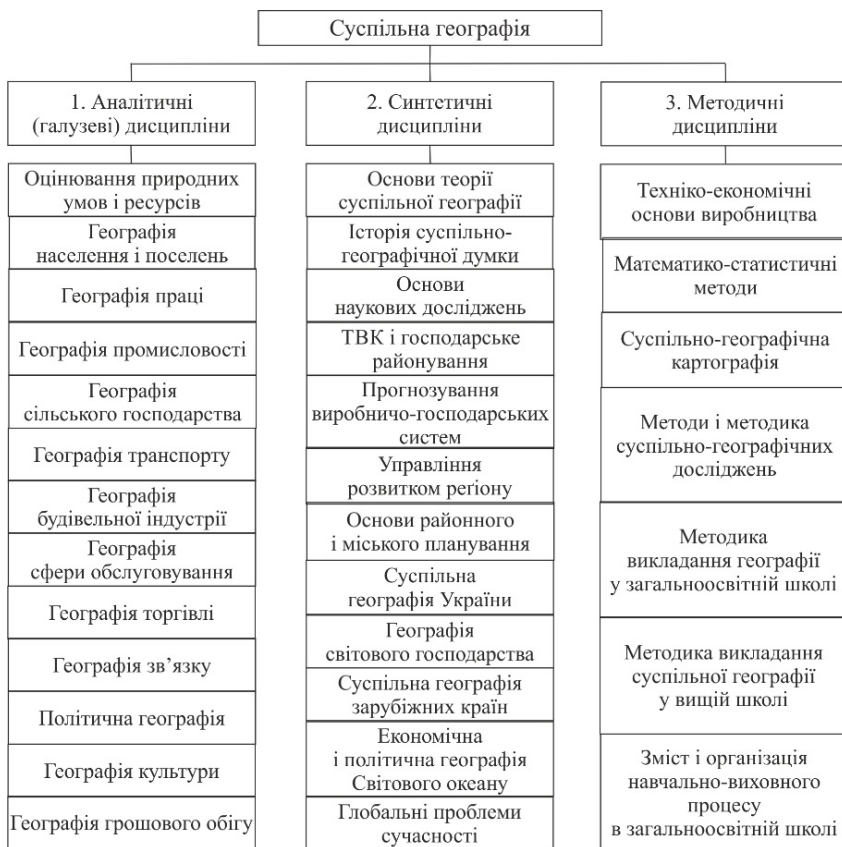

1. Основи теорії суспільної географії. 2. Суспільна картографія.
3. Управління розвитком регіону. 4. Основи районного і міського планування.
5. Методи суспільно-географічних досліджень. 6. Методика суспільно-географічних досліджень. 7. Методика викладання суспільної географії.
8. Економічна географія природних ресурсів. 9. Географія промисловості.
10. Географія сільського господарства. 11. Географія транспорту.
12. Географія будівельної індустрії. 13. Економічна географія України.
14. Економічна географія зарубіжних країн. 15. Економічна географія Світового океану. 16. Географія населення. 17. Географія поселень.
18. Географія праці. 19. Географія сфери обслуговування і споживання.
20. Рекреаційна географія. 21. Медична географія. 22. Соціальна географія України. 23. Соціальна географія зарубіжних країн. 24. Політична географія суходолу. 25. Політична географія Світового океану. 26. Географія культури.
27. Географія органів управління. 28. Географія інфраструктури.

---

* Джерело: Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії / М. Д. Пістун.
– К. : Вища шк., 1996. – С. 47.

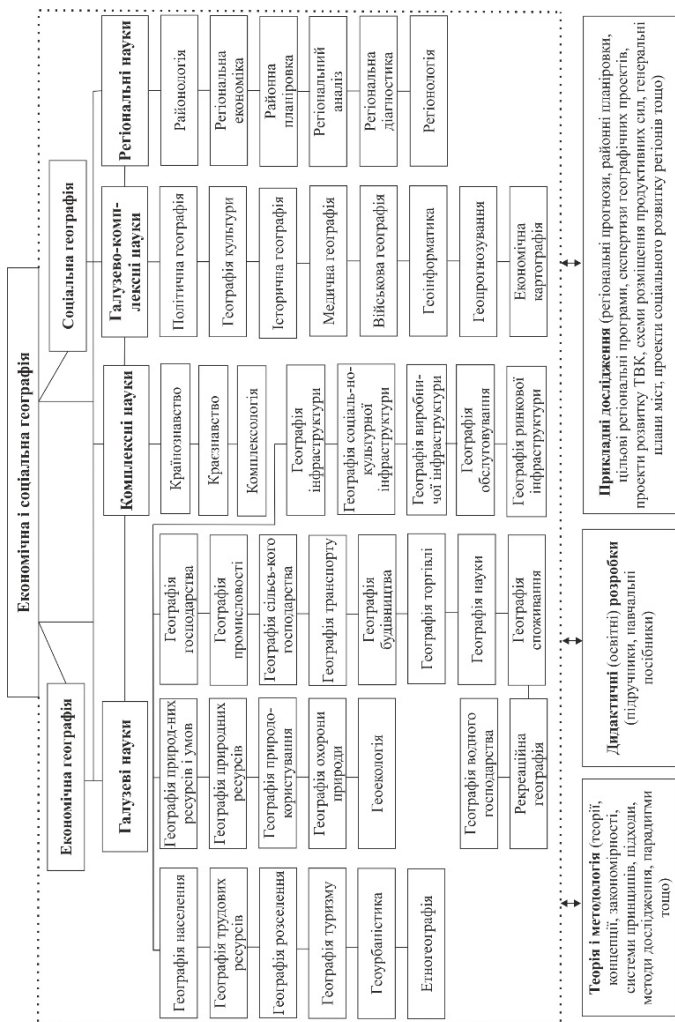
СТРУКТУРА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН* (М. Пістун, 1996)

* Джерело: Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії / М. Д. Пістун. – К. : Вища шк., 1996. – С. 48.

СТРУКТУРА НАУКИ «ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ»*

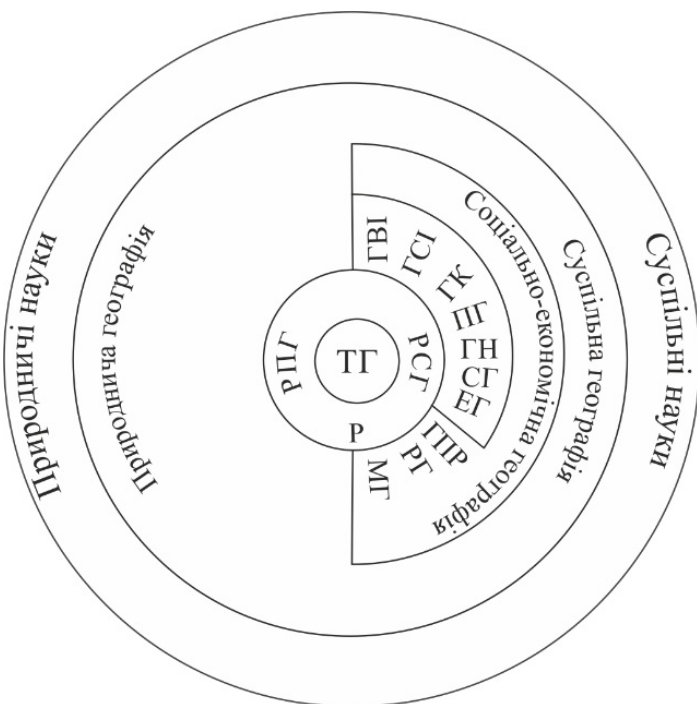
(А. Голиков, Я. Олійник, А. Степаненко, 1997)

* Джерело: Голиков А. П. Вступ до економічної і соціальної географії : навч. посібник / А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К. : Либідь, 1997. – С. 14–15.

СТРУКТУРА СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(О. Любіцева, С. Павлов, К. Мезенцев, 1998)

ТГ – теоретична географія, Р – районологія,
РПГ – районна природнича географія, РСТ – районна суспільна географія,
МГ – медична географія, РГ – рекреаційна географія,
ГПР – географія природних ресурсів, ЕГ – економічна географія,
СГ – соціальна географія, ГН – географія населення,
ПГ – політична географія, ГК – географія культури, ГСІ – географія
соціальної інфраструктури, ГВІ – географія виробничої інфраструктури.

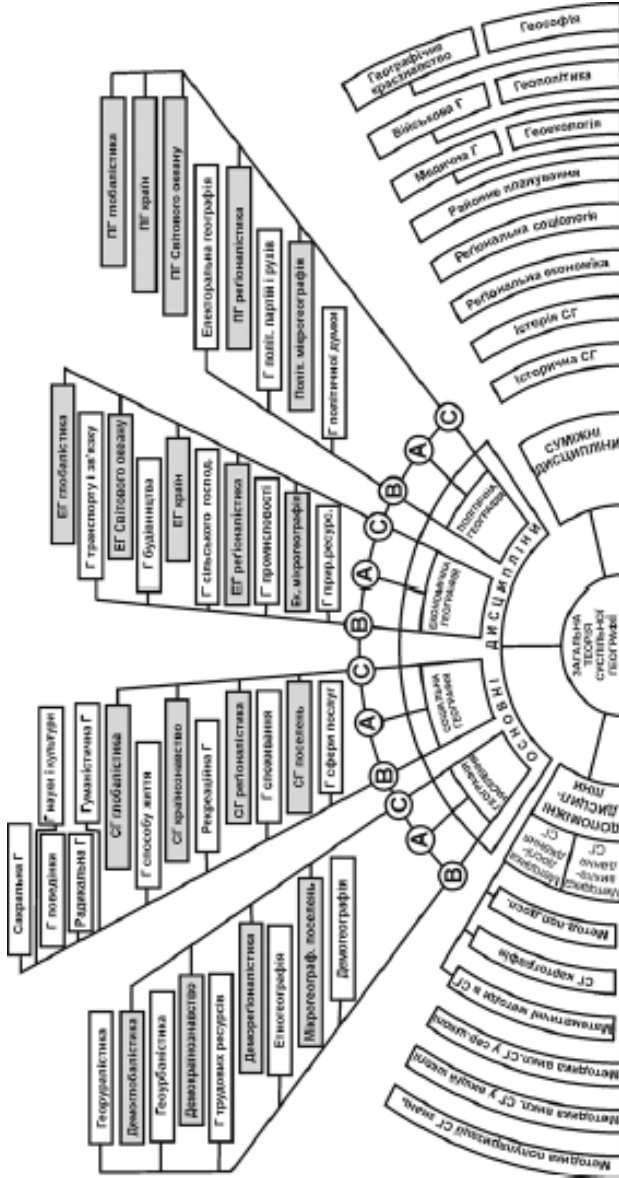
---

* Джерело: Любіцева О. О. Географія релігій: навч. посібник / О. О. Любіцева, С. В. Павлов, К. В. Мезенцев. – К.: АртЕк, 1998. – С. 22.

КЛАСИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН*

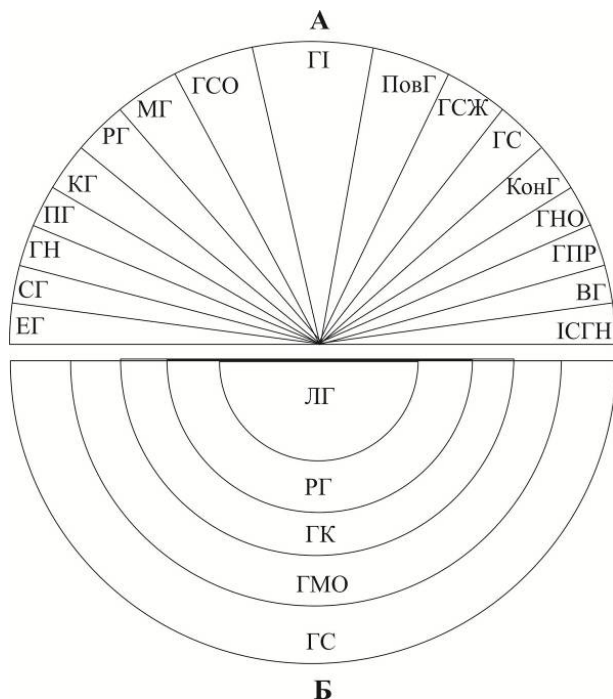
(О. Шаблій, 2001)

* Джерело: : Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – С. 35.

СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(М. Шарыгин, 2007)

А – за предметом пізнання:

ЕГ – економічна географія; СГ – соціальна географія; ГН – географія населення; ПГ – політична географія; КГ – культурна географія; РГ – рекреаційна географія; МГ – медична географія; ГСО – географія сфери обслуговування (географія сервісу); ГІ – географія інфраструктури; ПовГ – поведінкова географія; ГСЖ – географія способу життя; ГС – географія сприйняття; КонГ – конструктивна географія; ГНО – географія науки і освіти; ГПР – географія природних ресурсів (географічне ресурсознавство); ВГ – військова географія; ІСГН – інші суспільно-географічні науки

Б – за геоторіальними параметрами:

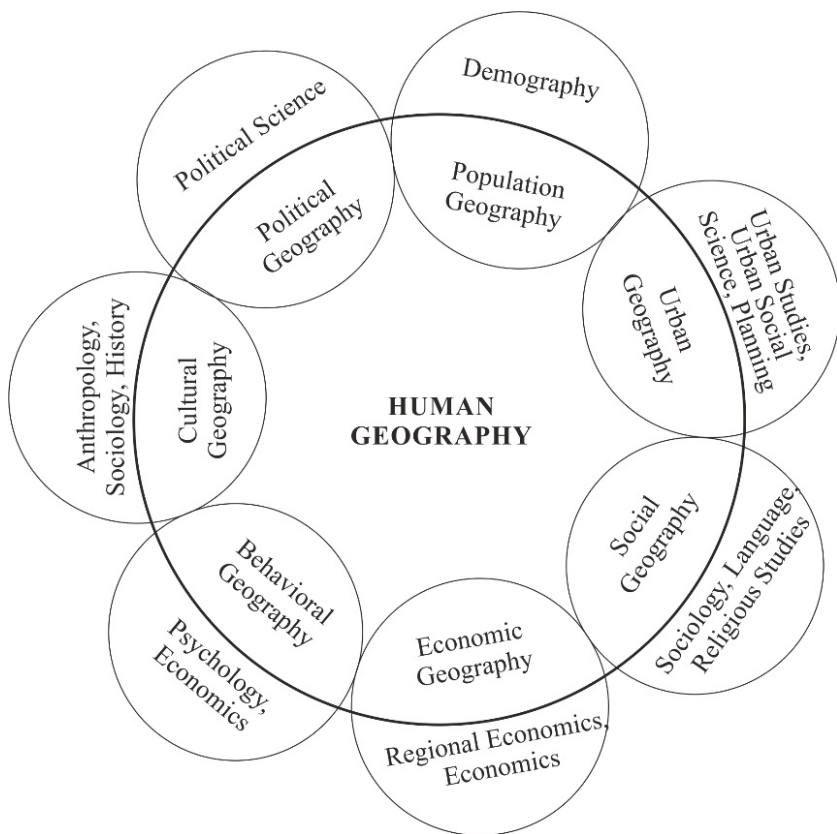
ЛГ – локальна географія; РГ – регіональна географія; ГК – географія країн; ГМО – географія морів і океанів; ГС – географія світу.

---

* Джерело: Шарыгин М. Современные проблемы экономической и социальной географии / М. Шарыгин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/650367>.

СТРУКТУРА СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(J. Fellmann, A. Getis, J. Getis, 2009)

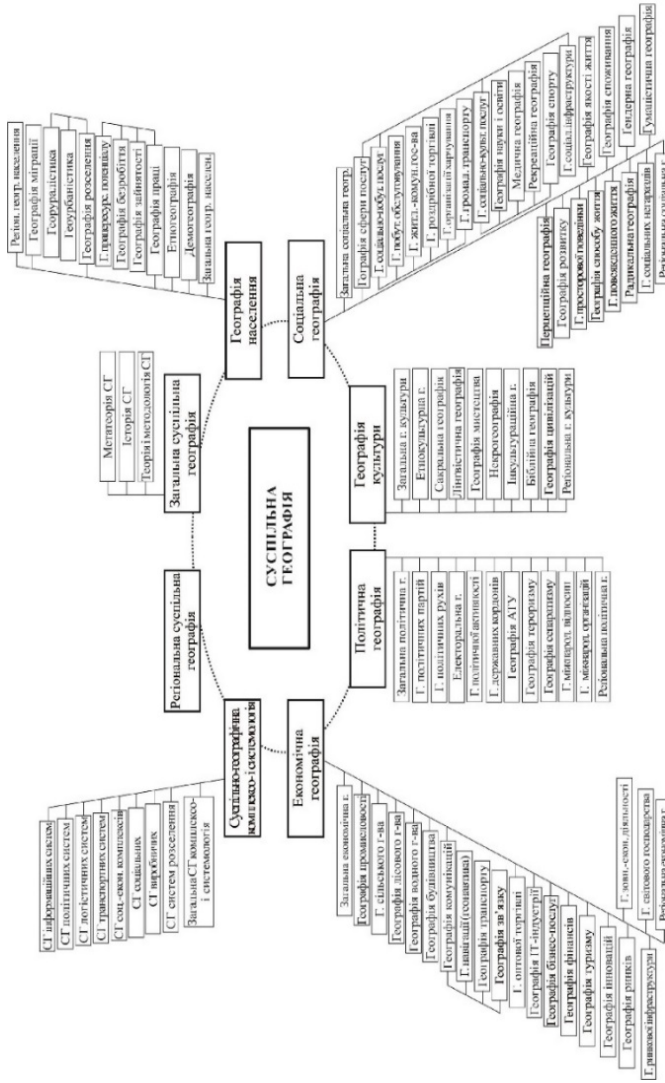

---

* Джерело: *Fellmann J. Human Geography : Landscapes of Human Activities* / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis. – [10th ed.]. – Boston : McGraw Hill, 2009. – P. 22.

СИСТЕМНА КЛАСИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик, 2015)

* Джерела: Шаблій О. Новая системна класифікація географічної науки : проблеми і напрями модернізації / О. Шаблій, М. Влах, Л. Котик // Історія української географії. Всеукр. наук.-геогр. часопис. – Тернопіль, 2015. – Вип. 32. – С. 14; Влах М. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 241.

Навчальне видання

ВЛАХ Мирослава Романівна

КОТИК Любов Іванівна

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ

Навчальний посібник

Частина 2. Допоміжні навчальні матеріали

Технічний редактор *Світлана Сеник*
Комп'ютерний набір *Любов Котик*

Умовн. друк. арк. 7,3
Тираж 100 прим. Зам.

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.

Друк ТзОВ «Простір-М»
вул. Чайковського, 8, м. Львів, 79000.
Тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir@litech.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 2167 від 21.04.2005 р.